ژبه

له بابا ادمه تر دې دمه

ډاکتر رحمت ربي زيرکيار، پوهاند څېړنکی

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه پېژندنه:

دکتاب نوم : ژبـــــه له بابا ادمه تر دې دمه

ليکوال: ډاکټر رحمت ربی زيرک يار، خپلواک څېړونکی

Language: From Adam to Present

By: Dr. Rahmat Rabi Zirakyar, Independent Scholar, U.S.A.

December 11, 2010

۲۰ لينده (قوس)، ۱۳۸۹ لمريز

زرخېړی (تَوزنداُکس)، کليفورنيا، امريکا

انلاين چاري: مختاراحمد احسان – لراوبر کتابتون– http://larawbar.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـړليـــــک

- ډالۍ -
- مننه- -
- ننتوځ- -
- ۱—ژبه له کومه راغله؟- -
- ۲—د ځواب کاريکاتور:د ژبې د منشابحث ولې تم شو ؟- - - - - - - - - - - - - - - - - -
- ۳—د احمدشاه بابا بې کماله لمسيان- -
- ۴—ژبه په ټولنه کې، وينه په لابراتوار کې- -
- ۵—پښتو په ارګ،جومات او اساسي قانون کې- -
- ۶—پښتو په ګوانتانامو کې او فارسي په ارګ کې- - - - - - - - - - - - - - - - - - -
- ۷—ژب سياست او ژب پلان- -
- ۸—د ژبې سياسي اقتصاد:«په اردو يې ګټم او په پښتو يې ښتم»- - - - - - - - - - - - - - - - -
- پـــا يلـــــه- -
- دوه ملـونـــــه- -
- الف-هغه هېوادونه چې اساسي قوانين يې د ژبې په اکله مقررات لري- - - - - - - - - - - - - - -
- ب-هغه هيوادونه چې اساسي قوانين يې د ژبې په اکله مقررات نه لري - - - - - - - - - - - - - -
- د کتاب پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالــۍ

یوناني فیلسوف اپلاتون د غوره ټولنې (کمال مطلوب ټولنې) لپاره په فیلسوف واکمنانو را چاپیرو: په دې ډول چې یا دې پاچاهان فیلسوفان شي یا دې فیلسوفان پاچاهان شي. اپلاتون په خپل ژوند کې فیلسوف واکمن یا واکمن فیلسوف مینده نکړ. خو ما خپل فیلسوف واکمن مینده کړ: زما په زړه کې جناب ډاکټر صاحب عبدالصمد حامد هم پوه مشر دی او هم مشر پوه (سینیر سکالر) دی. زه دا کتاب خپل پوه مشر او مشر پوه منلي ډاکتر عبد الصمد حامد ته ډالۍ کوم ځکه چې خپله پوهه، خپله عقیده او خپل هیواد یې په هیڅ نه دي پلورلي، په علمي موضوعګانو کې یې زما سره نیغ بحث کړی دی او په خپلو سازونکو نیوکو او پوښتنو یې زما څیړنې غښتلې کړې دي. د بیلګې په ډول، زما په دې کتاب ګوتې کې د دهد وه پوښتنو زه لا زیاتې څیړنې ته وهڅولم: لومړی، په دولتونو کې د رسمی ژبې او ملي ژبې د توپیر مثالونه به کوم وي؟(د دې کتاب اوومفصل). دوهم، په نولسمه پیړۍ کې په فرانسه کې د ژبپوهنې ټولنې ولې د ژبې د منشا بحث منع کړ؟ (د دې کتاب دوهم فصل). دغه شان د پوه مشر او مشر پوه ډاکتر عبد الصمد حامد مفکورو زما په یوه بله انګریزي لیکنه کې هم ګټور رول لوبولی و، په دې سرلیک

Zirakyar, Relocate United Nations to Jerusalem to Harmonize Civilizations, 2008. Electronic Version

منلی او سپین سپیڅلی سړی ډاکتر عبد الصمد حامد یو پوهنتون دی چې سړی پکې د دین او دنیا منځګړتیا زده کولی شي. افغانستان د اسې چاته کلکه اړتیا لري چې د دین او دنیا په منځ کې منځګړی(واسطه) شي. ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

۵/د سمبر/۲۰۱۰=۱۴/لیندۍ(قوس)/۱۳۸۹المریز

(c) ketabton.com: The Digital Library

منننـــــــــــه

ښاغلي ورور ابراهيم نعيمي د ښته ملا تړلې ده چې د ژبې د اهميت په اکله زما خورې ورې پرتې ليکنې د کتاب په بڼه ټايپ او خپرې کړي. له دې امله چې د پښتو ټايپ مې نه و زده کړی، د ژبې د اهميت په اکله زما د ليکنو ستره برخه ناچاپه په ډيری (دوسيه، فايل) کې غلې شوې وه (يوائې دوه ليکنې مې په دې سرليکونو خپرې شوې وې: «د احمد شاه بابا بې کماله لمسيان په ارګ کې»، او «پښتو په ارګ، جومات او اساسي قانون کې»). پاتي شپږ فصلونه، ننتوځ او پايله نوي او ناچاپه دي. زه د زړه له کومې د محترم ورور ابراهيم نعيمي د تخنيکي، کلتوري او پوهنيزو هڅو منندوی يم او د ملي احساس او علمي خدمت ستاينه يې کوم. تود ه دې وي د دې ښاغلي او مبتکر ورور خپلواکه کلتوري دېره !

ډاکتر رحمت ربی زيرکيار

۵/ د سمبر/۲۰۱۰=۱۴/ليندۍ(قوس)/۱۳۸۹المريز

زرخېړۍ (تَو زند اُکس)، کليفورنيا، امريکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نــــــــتوځ

نن د پوهاوي راپوهاوي د لوښي (وسيلې) په ډول د ژبې وظيفه اسانه شوې ده، خو خبره د ژبې په هويتي-احساسي وظيفه کې ده او په يوه مشخصه سياسي ټولنه(دولت) کې د ژبې د سياسي اقتصاد په ساحه کې ده.

دا کتاب د ژبې بېلا بېلې ديني، ازلي(ذاتي)، تاريخي-پرمختيايي، ،هويتي، ارتباطي (مراوده وي)، سياسي-ملي او اقتصادي څنډې څيړي، په بشري ټولنو کې د ژبې اهميت را سپړي، او هغې مشکلې پوښتنې ته د ځواب په ميندلو رڼا اچوي چې ژبه له کومه راغله. بله غټه پوښتنه دا ده چې که د ژبې تکاملي پرمختيا (اِيوليوشنري ډيولپمينټ) واقعيت وي، دغه عمليه به نوره په کومه خوا روانه وي او پخپله زموږ انسانانو تکاملي پرمختيا به کوم پړاو ته ورسيږي؟! دې پوښتنې ته ځواب به د راتلونکو پوهانو په مغزو کې خاپوړې وکړي

ژبه نړۍ ته يوه «معجزه» ده چې په وينا کې نه ځاييږي، تو پير نه لري چې له کومې څنډې ورته وګورو. که ژبه نه وای، دينونه به ناشونی وای، انسانان به يو بل ته پرديان وای، ...بې له ژبې به استعدادونه پټ وای او فکرونه به شړ وای. کمپيوټرنيټ (کمپيوټري جال) نن يوه اريانوونکې پرمختيا ده، خو د پخواني بې جسمه واقعيت(ژبې) سيوری دی. په دې کتاب کی به لوستونکي د ژبې د بحث د ژورتيا خوند وڅکي، د ژبې د مرموزو څنډو ننداره به وکړي، او د امريکايي کمياګر او ژبپوه بن جمين لي وورف د فرضيې(هيپاتيزيس) سره به اشنا شي.

په دې کتاب کی سربيره په ډالۍ، مننې، ننتوځ، پايلې (نتيجې) او دوه ملونو اته پړکي (فصلونه) خوندي شوي دي. لومړی پړکی د ژبې په منشا راڅرخي. دوهم پړکی دې پوښتنې ته ځواب لټوي چی په نولسمه پيړۍ کې په فرانسه کی د ژبپوهنې ټولنې ولې د ژبې د منشا په اکله بحث منع کړی و. دريم څپرکی زما په خوب ليدلو (۱۳۷۵-۸-۱۸ لمريز=۹ نومبر۱۹۹۶ زييز) را چاپير دی چی په صحنه کی يې احمد شاه بابا، پښتو بابا محمد ګل مومند، ويداند (علامه) سيد جمال الدين افغان، رام چند، او محمد څرګند لوبغاړي دي. په څلورم پړکي کی د افغانستان د يوه کړکيچ په هغه توپير ګړيږم چی د سياسي هېوادوال(سياسي تبعه) او کلتوري هيوادوال ترمنځ عملا په دولتي رسمي ادارو کې ليدل کيږي. په پنځم پړکي کی په ارګ(دولتي مرکز)، جومات، او اساسي قانون کی د پښتو په چلن رڼا اچول شوی ده. په دی پړکي کې اروا ښاد وزير محمد ګل مومند په شلمه پيړۍ کې د لومړي او هغه جدي مفکر په څير معرفي شوی دی چی د ژبې په سياسي اقتصاد پوهيده. په شپږم پړکي کې دوه هيواد دوست پښتون ساپوهان(پوهاند سيد بهاالدين مجروح او ډاکټر کبير ستوری) معرفي شوی دي او په څنګ کی يې د طنز په ډول په ګوانتانمو کې د پښتو رسمي کېدنې ته او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلالت چېن حامد کرزي په ارګ کې د پخوا په شان د فارسي رسمي کيدنې ته ګوته نيول شوې ده. او وم پړکی د ژبې او عقل په اکله په يوه مهمه عربي مقوله پيل کيږي چی د ژبپوهنې ډاکټر نيکولس اُستلر پرې د خپل پنځه کتاب سريزه پيل کړې ده. په دې تر ټولو اوږده پړکي کې د رسمي او ملي ژبو پولې ښودل شوې دي، د ژبني ټکرونو لاملونه ښودل شوي دي، او د ژب سياست (د ژبې د معياري کولو) او د ژب پلان اساسات او بېلګې په کې انځور شوي. په اتم پړکي کې په برتانوي پاکستان کې چې د افغانستان په خاوره يې ښېټه اچولې ده او د پښتونخوا سره استعماري چلن کوي، د پښتو ژبې سياسي اقتصاد راسپړل شوی دی. استعماري اسلامي پاکستان د دې مخه نيولې ده چې په پښتونخوا ياني افغانيه کې دې پښتو ژبه د پښتنو په هويت سازۍ کې اغيزمن رول ولوبوي. په هند کې د مغلو د واکمنۍ له برکته اردو ژبه چې په برتانوي پاکستان کې د اووه عشاريه درې سلنو (۷،۳٪) وګړو (مهاجرو) ژبه ده په دغه هېواد کې ملي او اسلامي ژبې ته جګه شوې ده. خو په برتانوي پاکستان کې پښتو ژبې د دې وس و نه ميندہ چې د قدرت په قلمرو کې د برخې خاونده شي. په پايله کی مې د بحث تنسته رالنډه کړې ده او په ښکېل شوي افغانستان کې د ژبې د کړکېچ د حل لپاره مې خپلې ماتې ګوډې سپا رښتنې وړاندې کړې دي.

ګوندې زما دا کتاب ګوتی په افغانستان کی د ژبې د احساسي مسلې منطقي بحث ته لار پرانيزي او په دې ډول د علمي بحث په رڼا کې د حل لار ولټول شي. وروري به کوو، حساب تر منځ. «له کوراو کلي ووځه، خو له نرخه مه وځه!» افغانان بايد د نورو ملي ټولنو له واقعيتونو نه نوکې زده کړه وکړي. نږدې لس کلونه وړاندې د ۲۰۰۰ زيږيز کال په پسرلي کې د اسلامي ايران ولسمشر محمد خاتمي د ايران په شمال کې د ګورګيانو غونډې ته په وينا کې په دې ټکي ټينګار وکړ چې: «درين دنيا نمی توان از کثرت صرف نظر کرد.» ولولئ: رحمت ربی زيرکيار، ملي ستم، مليت او خراسان. خپروونکی: د پښتني کلتور د ودې ټولنه-جرمني، د خپرونو لړی ۱۲. چاپخی: ملت پريس، لاهور. د چاپ کال: ۱۳۸۰المريز/۲۰۰۰ زيږيز، ۱۱۹ مخونه، دلته ۲مخ

دسمبر /۱۲ /۲۰۱۰=۲۰ ليندی (قوس)/ ۱۳۸۹ زرخېړی، کليفورنيا، امريکا

ډاکټر زيرکيار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه له کومه راغله؟

له فرعونه تر دي دمه «په علم کي خوراکلک مشکل» دي پوښتني ته دځواب ميندل دي چي ژبه دکومه راغله؟ تر اوسه انسانان يو اځيني ژوي دي چي دوينا پيرزوينه پري شوي ده. که له يوي خوا ژبه لوښي «وسيله» ده د پوهاوي راپوهاوي (افهام وتفهيم) لپاره، نو له بلي خوا ژبه تړون او غوټه ده د پيژاند (هويت) لپاره. دوسيلي په ډول د ژبي وظيفه اسانه شوي ده. نن ناشوني نه ده چي دامريکي له راکي غرنه يو امريکايي په انگريزي ژبه د سپين غر ديو پښتون سره په پښتو ژبه دهمزمان الکترونيک ژباړي په برکت مفاهمه وکړي بي له دي چي دواړو د يو بل ژبي زده کړي وي.

خوخبره د ژبي په هويتي–احساسي وظيفه کي ده ، او په يوه مشخصه سيمه کي د ژبي د سياسي اقتصاد په ساحه[1] کي ده. هغه ولس چي خپل دولت يي نه وي جوړ کړي، رسمي ژبه نلري خو ملي ژبه لري. عموماً ملي ژبه دولتونه زيږوي، او بيا دولتونه رسمي ژبه ټاکي.

«قوة الانسان في عقله ولسانه.» دډاکټر اولستر[2] دپنډ کتاب سريزه په دغه عربي مقوله پيل شوي ده.

(اوستلر، دلفظ امپراتوري: د ژبي يو تاريخ، نيويارک او لندن: هارپر ۲۰۰۲)

يو سل ودوه ځلوېښت (۱۴۲) کلونه وړاندي په (۱۸۸۲ز) کال کي، په پاريس کي د ژبپوهني ټولني د ژبي د منشأ په اکله بحثونه منع کړل. له دي نه شپږ کلونه وروسته په (۱۸۷۲ز) کال، په لندن کي دلغت پوهني ټولني (فيلولوجيکل سوسايټي) عيني لار غوره کړه. د يوي پيړي لپاره د ژبي دپرمختيا په اکله بحثونو ته پاټک اچول شوي و. په (۱۹۷۰ز) کلونو کي، د ژبي د منشأ (پيل) او پرمختيا به اکله غلي شان بحثونه پيل شول، او ډير ځلي به ورسره يوه ښنه هم مل شوي وه. پايله دا شوه چي دغه غلي بحثونه غلي پاتي نشول، بلکه ديوه درانه او اوږده وربښت په شان يي په تيرو (۳۰) کلونو کي دمضمونو، کتابونو او غونډو خوړونه راوويستل. اوسني په بحثونو ډک او منډلي حالت څه ناڅه انارشي (گډوډي او خپل سري) رامنځته کړي ده چي په پايله کي يي ښايي ځيني خلک دپخواني حالت خوبونه ووينې، او د ژبي
د منشأ او پرمختيا په اکله دبحثونو بنديز غوره وگڼي؟!

دچارپوهانو ډيره کيان په دي اند دي چي ژبه اساساً يو ځانگړي بشري استعداد دي. خو په وراثت پوهنه[3]، لرغون پوهنه (ارکيالوجي)، عصبي تن پوهنه (نيوروفيزيالوجي) او په کمپيوټري ماډلونو کي پرمختگونو غټو او کله ناکله

---

[1] - political economy of language

[2] . Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language History. New York and London: Harper perennial, 2006,xix

[3] - genetics

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړکیچنو علا موا ولا ربنودنو ته لارپرانیستلی ده. کریستن کینیلی[4] په خپل وتلی کتاب کی د ژبی د منشأ په اکله اوسنی بحثونه راغونډ کړی دی

لیکواله دعلوموتجربه کاره ژورنالسته ده اوله کمبریج پوهنتون نه یی په ژبپوهنه[5] کی ډاکتری ترلاسه کړی ده. ددې کفایتونو په مټ لیکواله ددی لایقه ده چی خپل کتاب (نن په علم کی دخوراکلک مشکل) په حل راوڅرخوی[6]

ژبه نژدی یو «غیری قابل بیان معجزه» ده، تو پیرنلری چی له کومی ځنډی نه ورته وکسو. ژبه هغه لوښی (وسیله) ده چی انسانان یی له سپیره ډاګ نه راوویستل تاریخ یی هسک کړ، اوموږته یی ددی وس راکړچی فکروکړو، دغه ډول ځیزونه په تصورکی انځورکړواوخپل مجرد[7] فکرونه په خورالیری واټنونوکی د یوبل په پوهاوی راپوهاوی (افهام اوتفهیم) کی وکاروو. خوکوټلی پوښتنه داده چی پخپله ژبه له کومه راغله؟ ! ! په دی اکله دوه نظریی شته

لومړی نظریه هغه یوه ده چی دامریکی دوتلی ژبپوه نوام چامسکی[8] له خوا راوتلی ده اوله کلونو راهیسی برلاسی ده. په ساده وینا، د پوهاند چامسکی په انـد:

۱- ژبه یو ځانګړی بشری استعداددی

۲- ژبی دانسانانو په پیدا ښت[9] کی کلک سیمونه غځولی دی.[10]

۳- ژبه دخپلواجرأتولپاره مخکی له مخکی ټاکل شوی(ازلی) ګرامری قواعدلری. په بله وینا، ماشومان دګرامری جوړښت په اکله ذاتی یا اذلی پوهه لری، اودغه ګرامری قواعد په ټولو بشری ژبوکی خوندی شوی دی. دغی ذاتی یافطری[11] پوهی ته جهانی ګرامر[12] وایی. دنړی د ژبوتوپیرونه دانسانانو په مغزوکی دنصب شوو مشخصاتو[13] په ځیرپراته دی. دپوهاندچامسکی په اند، دانسانانو ماغزه د شعوری او ادراکی فکرچینه ده. دلته ادراکی عملیی[14] روانی دی چی په فکر[15] (تعبیر، احساس)، تفسیراوتحلیل، حافظه.... اوتصورراڅرخی. خوکیدای شی چی انسانان

---

[4] - Dr.Christine Kenneally, the First word: The Search for the origins of language. New York: Viking/Penguin Group, 2007, x+357 pages

[5] - Linguistics

[6] - The hardest problem in science today.

[7] - abstract

[8] - Noam Chomsky

[9] - genes

[10] - Hardwired into our genes

[11] - innate

[12] - Universal grammar

[13] - Parameter settings in the brain

[14] - Cognitive processes

[15] - Perception

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته متوجه نه وي. د پوهاند چامسکي له دغه ډول نظره سړی داسې پوهیږي چې د ژبې تکاملي مفکوره لږترلږه دشک لاندې ده. دلیل یې دادی چې د ژبې دتکاملي پرمختیالپاره لاتراوسه داسې کلکې نښې نښانې[16] نه دي میندل شوې چې دډیرو زمانوپه اوږدوکې د ژبې منشأوښیي. په بله وینا ، مشکل دادی چې پخوانۍ وینا(لومړی لفظونه یا لومړۍوینا) جسمي نښې نښانې (فوسیلونه) نلري.

د ژبې په اکله دوهم نظر د ژبې په تکاملي پر مختیا (ایولوشنري ډیولپمنټ)راڅرخي.

د ژبې د منشا د میندلو لپاره دادراک پوهانو ، ژوندپوهانو ، وراثت پوهانو ،او ژوپوهانو[17]څیړنې د سړی هیله غښتلې کوي چې د ژبې تکاملي پرمختیابه یووخت راجوته(برسیره) شي. په دې اړوندکې دکریستین کینیلی کتاب[18](لومړی ټکی: د ژبې دمنشأګانولپاره څیړنه، نیویارک ۲۰۰۷) ګټورمعلومات وړاندې کوي. په دې کتاب کې لیکوالې کلکه هڅه کړې ده چې د ژبې دتکاملي پرمختیاتنسته راوسپړي، اوپه دې رڼاواچوي چې څنګه د دغې پټېنې (قشري) عملیې په اوږدوکې یوغږیدونکی ژوی[19] راوتلی دی. بیلابیلې تجربې(لکه داشاروپواسطه دبیزوګانووینا ، دتوتیانوادراک، په بیزوګانوکې دشمیرنې اوګرامراستعداد ، اوپه دولفین[20]کې ځان پیژندنه)[21] موږدېته رابلي چې د ژبې درامنځته کیدلوپه اکله په خپل نظرکې بدلون ته چمتوشو. داسې معلومیږي چې ژبه زموږپه جینونو[22]کې دناڅاپي، اریانونکې اوښتون له لارې نه ده زیږیدلې بلکې دیوې تدریجي عملیې په اوږدوکې رامنځته شوې ده چې جسمي، عصبي او کلتوري نوښتونه پکې شامل دي.

اوس انسانان کولای شي چې دکمپیوترونو نړیوال جال ته ورننوځي، اودیوڅوتڼیو په ټومبلو سره دمعلوماتوپه نړۍ کې وګرځي، اودنااشناخلکوسره په یوه داسې کچه راشه درشه(مراوده) کې اخته شي چې یوڅه وړاندې یې چاتصورنشوکولای. دبریښنا ییزجال(کمپیوترنیټ) راویستل په تخنیکي پرمختیاکې یومحیرالعقول ټوپ و. خوپه عیني حال کې دغه اریانوونکې پرمختیادیوغټ اوپخوانۍ څه سیوری و.د هغه څه سیوری چې موږورته ژبه وایو. په واقیعیت کې ژبه ترهرڅه دمخه او ستره معلوماتي شاهراه[23]ده یانې ژبه(نږدې لومړی واقعي نړۍ)[24]ده. ژبه

---

16 - Fossils

17 - Animal researcher

18 - The First word

19 - Talking animal

20 - Dolphins

21 - Self-awareness

22 - Genes

23 - Information highway

24 - The first virtual world

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعي جهانشمول جال[25] دي چې هرڅوک ورته لاړلري (مخ ۳).

ليکل يوډول فوسيل (نښه، علامه) ده. ليک موږته دهغو ژبوپه اکله يوڅه ويلی شي چې پخپله ليک کی ثبت شوي وي. پخپله ليکل شپږزره (۲۰۰۰) کلنه مخنيه (سابقه) لري (مخ ۵). ژبه غيري جسمي، معنوي موجودده، له دې امله الفاظ ډبرين، کلک موجوديت نشي لرلی. خودانسانانوپه وجودکی دژبې سره اړوند جسمي غړي د ژبې په تکاملي عمليه رڼا اچولی شي. ماغزه، ژبه، مري، سږي، پزه اوورو ژبه (الکي ژبه) ټول «دقيقاً دغږپه توليد کی شامل دي»:[26]

دانسان په وجودکی پاسته نسجونه[27] زرله منځه درومي. وروسته له اوږدې زمانی، انسان په دې برياليو شوی دی چې د ژبې سره داړوندوفوسيلونوچاپونه (اثرونه)[28] پيدا کړي. هغه چاپونه چې دلرې پخوانيانوهډوکوپرېښې دي.

خودانسان دککرې کچه (اندازه) يا د وروڼ هډوکی د ژبې دپرمختيا په اکله زموږ پوهه همدومره غښتلې کولی شي.

دانسان دلرې پخوانيانودهډوکودفوسيلونودچاپونو (اثرونو) اندازه موږته نشي ويلای چې لومړی غږ[29] کله ويستل شوي و. دغه چاپونه يااثرونه موږته نشي ويلای چې لومړې ټکي يونوم و (لکه خرمن، زمري، تيره)، يوصفت و (لکه ګلالی، غوريالی، توريالی)، يوفعل و (لکه ښبل، خوړل، وهل، څملاستل، ځغاستل).... اوکه يوامرو (لکه ودانګه، وښنبه، وخوره). زموږ دپخوانيانوهډوکی موږته نشي ويلای چې لومړی غږچا ويستلی وياچا اوريدلی و.

ايا ژبه دځان سره په غږيدلو[30] پيل شوه، اوکه د ژبې اساسي فطرت دادی چې اړيکمنه[31] يانې ارتباطي وي؟

خبرې (محاوره، صحبت) لږترلږه دوه انسانانوته اړتيا لري. سړي څنګه يوداسې ژبه خلق کولای اوراويستلی شي چې په عيني وخت کی يې بل سړی په مطلب پوه شي؟ په بله وينا، که يوسړي ژبه (لومړې وينا) راوويستله، هغه دخپلې وينا په مطلب پوهيده. هغه دوهم سړي چې لومړی اوريدونکی و، دلومړي وينا کوونکی په مطلب څنګه پوه شو؟ په ساده ژبه: ويناخودشفر (رمز) په شان وه. (هغه رمزوچې پخپله ويونکی يې کيلی لرله اوپرې پوهيده)، هغه اوريدونکی د شفرکيلي څنګه ميندلی کړه. هغه کيلی چې دويناډکون (متن، مطلب) راوسپړي[32]؟ فوسيلونه[33] دغه

---

25 - Real worldwide web

26 - Are all intimately involved in speech production

27 - Tissues

28 - impressions

29 - first word

30 - Soliloquy

31 - communicative

32 - decode

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې ته ځواب نشي ویلای. کوم آینشتاین[34] به هم پیدا نشي چې د ژبې تکاملي پرمختیا ته یو اځنې ارت او برلاسي نظر واچوي. د لغتونو او جملو ډیرې پخوانی منشأګانې را برسیره کول دیته اړتیا لري چې یو شمیر بیلا بیل علوم، په سلګونو ژمنوال(متعهد) او زیرک چارپوهان، او یو شمیر سترګور او اوږدفکره وګړي[35] ګډ کار ته ملا وتړي.او ګډ معلومات راوباسي. په دې پوهیدل چې ژبه څنګه پیل شوه، هغې ټکنالوجې ته اړتیا لري چې «تیره اونۍ راوتلې وي، او هغو تجربو ته اړتیا لري چې پرون اجرأشوي وي.»[36]

دلته وینو چې د شفر کیلي ژباړې ته ورته ده. که ښه زیر شو ، دیته به مو پام را وګرځي چې ښايي بیله ژبې به انسانان یو وبل ته پردیان وای: بې له ژبې به انسانان د یو بل په احساس نه پوهیدلای، بیله ژبې به د یو بل په ګټه نه پوهیدلای، بې له ژبې به یې استعدادونه پټ وای، بې له ژبې به یې فکرونه شړ وای، بې له ژبې به انسانان بې برکته وای، بې له ژبې به دینونه ناشوني وای، بې له ژبې به تاریخونه ورک وای!

یوه غټه پوښتنه دا ده چې که د ژبې تکاملي پرمختیا واقعیت وي، د غه عملیه به نوره په کومه خوا روانه وي، او پخپله زموږ انسانانو تکاملي پرمختیا به کوم پړاو ته ورسیږي؟[37]

د ډاکټر کریستین کینیلي «لومړۍ وینا»[38] په نوم کتاب وروستنۍ وینا نه ده. په دغه سرلیک هغه چارپوهان بې برخې پاتې شوي دي چې په علامت ژبه[39] کې یې نوم ویستلی دی[40]. دا سي بریښي چې د «لومړۍ وینا» په نوم کتاب کې، ژبې ته یو اځې د وینا ژبې[41] په سترګه کتل شوي دي. پخپله د کتاب لیکوال ډاکټر کریستین کینیلي کاږي چې وینا د ژبې لپاره «حیاتي» یانې زښته ډیره مهمه[42] ده. سره له دې هم، ژبه د لاسونو په خوځولو او د مخ په څیره کولو[43] کې

---

33 - Fossils

34 - Einstein

35 - Visionary individuals

36 - Finding out how language started requires technology that was invented last week and experiments that were conducted yesterday. Pp.5 - 6

37 - (If language has evolved, where will it head next? And where, for that matter, will we?) (P.11).

38 - The first word

39 - sign language

40 - Ursula Bellugi, Karen Emmorey David F. Armstrong, Sherman willcox, and the late William C. stokoe

41 - speech language

42 - crucial to language

43 - expressions

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه شان غځېدلی ده لکه په غږونو[44] کې چې خوندي شوی ده. بنا یې ژبه به په لومړي پړاو کې د علامت ژبې په څېر را منځته شوې وي ، او وروسته به یې د غږ ژبې او ویناژبې په څېر مختیاکړی وي. اوس هم وینو چې لاسي حرکتونه زموږ په ویناکې اوبدل شوي دي. د زیاتو معلوماتو لپاره ولولې د امریکې په اوکلند پوهنتون کې د ساه پوهنې د پوهاند کتاب:[45]

د مغزو او ژبې اړیکې په هغو انسانانو کې هم لیدل کیږي چې حمله (سکته) پرې راغلې وي، یانې (سټروک ویکټمز)[46] وي. سکته وهلي انسانان د ویناقدرت له لاسه ورکوي چې افوزیا[47] ورته ویل کیږي. په دغسې حالت کې هغوی نه یوازې داچې په راشه درشه (مراوده، کمونیکیشن) کې مشکلات لري، بلکه دا هم ورته ډېره سخته وي چې معلومات رده بندي[48] کړي، په یاد کې یې وساتي او تنظیم یې کړي. د ډاکټرې کریستې کینیلي په کتاب (لومړی وینا) کې یو پام وړ پوښتنه خوندي شوې ده: څه به پیښ شي چې که یو بیزو چې علامت ژبه[49] یې زده کړې وي لومړی ځل یو بل بیزو ووینې چې په عین اندازه یې علامت ژبه زده کړې وي؟ د دغه مخامخې پایله دا شوه چې په علامت ژبه کې د دواړو همسویه بیزوګانو ترمنځ راشه درشه (مراوده) ونشوه، بلکه پر ځای یې د دواړو ترمنځ د «علامت چغو جګړه» راپورته شوه:[50]

دا تجربه یو ځل بیا په سړي کې دا فکر غښتلی کوي چې ژبه یوه انساني ځانګړتیا ده.

یوناني تاریخ پوه هیرودت[51] لومړی انسان بریښي چې نژدې دوه نیم زره کلونه وړاندې به یې د ژبپوهنې[52] یو غټه تکې ته ګوته نیولې وي. دغه شان مصري واکمن، فرعون سمیتیکاس[53] (۶۶۴ تر ۶۱۰ قبل المیلاد) لومړی سړی بریښي چې څه د پاسه دوه نیم زره کلونه وړاندې به یې د ژبپوهنې ډېره ترخه تجربه بشپړه کړې وي. هیرودوت (۴۸۵ تر ۴۲۵ قبل

---

[44] - vocalizations

[45] - Michael C. Corballis, From Hand to mouth: The Origins of language. Princeton university press,2002

[46] - stroke victims

[47] - aphasia

[48] - categories

[49] - sign language

[50] - "What resulted was a sign-shouting match,neither ape was willing to(isten), Dr.Kennaeally reports.

[51] - Herodotus

[52] - Linguistics

[53] - Psammeticus

(c) ketabton.com: The Digital Library

الميلاد) په مصرکی دخپل سفرپه اوږدو کی په یوه اریانونکی تجربه خبرشو۔په هغه تجربه چی دفرعون سمیتیکاس په امربشپړه شوی وه. هیرودوت کاږی چی دغه فرعون په دوه(۲) ماشوم هلکانو په یوه لرې اوپټ ځای کی دیوالونه راتاوکړل اوپه دی ډول یی له بهرنی تماس نه گوښی اوبیل کړل. فرعون سمیتیکاس په دی اند وه چی هرڅه د دغو هلکانو له خولی را ووځی دانسان د ژبی پیل(منشأ) به وی اودنوروژبولپاره به کیلی وی. دتاریخپوه هیرودوت په وینا په انزواکی ساتل شوو هلکانو په فریگیان[54] ژبه کی دډوډی لپاره لفظ (بیکس)[55] راوویست.

فریگیاداوسنی ترکیی په منځ کی یوه پاچهی وه. مسیدونیا(مکدونیا) دجنوب ختیز یوروپ هغه سیمه وه چی دیونان، بلغاریا اویوگوسلاویا ځینی برخی پکی شاملی وی. مکدونیادیونان په شمال کی دیوی لرغونی پاچهی نوم هم و. فریگیانو[56] په لرغونووختونوکی په مکدونیاکی ژوندکاوه. هغوی په پیل کی دبروگیس[57] یا بریگیس[58] په نومونویادیدل. وروسته دفروگیس[59] اوبیا د فریگیس[60] په نومونو یاد شول. داهغه مهال وچی په لرغونی یونان کی یونانی ژبه ملی(هیوادنی) مقام ته نوه رسیدلی. دتروی[61] دښاری دولت په مهال ځینی فریگیان دتروجانو په ټلگرتیا[62] اوحمایت سره اناتولیا(اوسنی ترکیی) ته لاړل. تروی[63] په شمال لویدیزه کوچنی اسیاکی د داردانیلس په شاوخواکی لرغونی ښاروااود تروجن جگړی[64] سیمه وه. پخپله تروجن ژبی دمړینې خوند وڅاکه. له دې امله سخته ده چې په ډاډ سره د تروجن ژبې اوفریگی ژبی اړیکی راوسپړل شی. لاتراوسه داهم نه ده جوته شوی چی فریگیان به کله په ترکیه کی هتیت امپراتوری[65] ته ورغلی وی اوددغی واکمنی سره به یی څه ډول اړیکی ساتلی وی. معمولاً

54 - Phrygian

55 - Bekos

56 - Phrygian people

57 - Bruges

58 - Bryges

59 - Phruges

60 - Phryges

61 - Troy

62 - Trojan allies

63 - troy

64 - Trojan war

65 - Hattite

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې اټکل کیږي چې هتیت واکمنې به له نن نه دري زره دوه سوه(۳۲۰۰) کلونه وړاندې د دولس سوه(۱۲۰۰) قبل المیلاد په شا وخوا کې خوبیالې شوې او مرګوني شوې. هو، په دې سره ویل کیږي چې فریګیا[66] د هتیت په خاوره کې رامنځته شوي وه، او د فریګیا دولت په اتمه(۸) قبل المیلاد پیړۍ کې راجګ شوی و. فریګۍ ژبه د شپږمې زیږۍ پیړۍ پورې یانې نږدې دد یارلس سوه(۱۳۰۰) کلونو لپاره ژوندۍ پاتې شوې وه. په بالکان کې فریګیان په یوناني مکدونیاکې مدغم شوي وو. د یونان لرغوني حماسي شاعر هومر[67](اتمه یا اووه مه قبل المیلاد پیړۍ) په خپل ایلیاد[68] نومې اثر کې تروجن جګړې ته ګوته نیولې ده. تاریخپوهان وایي چې هومر شاعرو، نه مورخ. له دې امله د نوموړي له خوا وړاندې شوې تاریخي معلومات باید په احتیاط سره وکارول شي، که څه هم ځینې تفصیلات یې دلرغون پوهانو(ارکیالوجستانو) له خوا منل شوي دي. فریګیانو یوه اینډو-اروپایي[69] ژبه ویله، او هغه پتې(الفبا) یې منلې وه چې اصلاً فونیشیانو[70] راویستلې وه. پخپله فونیشي پتې دوه ویشت(۲۲) توري لرل چې له کنعاني وزمه یا سینایي وزمه ژبې[71] نه راوتلې وه. د کنعاني وزمه ژبې پتې لومړنۍ غلې(صامت، بې غږه) الفبا وه. کنعان یا سینا په اتلسمه(۱۸) یا اووه لسمه(۱۷) قبل المیلاد پیړۍ کې د مصر یانو لخوا نیول شوې وه. که د کنعاني وزمه یانې مخکنۍ کنعاني ژبې پتې ته یو ځغلنده نظر واچوو، وبه وینو چې په اصل کې له مصري تصویر لیک[72] نه راوتلې ده. په لنډه وینا: د مصري اغیز په مخکنۍ کنعاني ژبه[73] پریوتلی و، مخکنۍ کنعاني ژبې په فونیشي ژبې اغیز اچولی وا و فونیشي ژبې په خپل وار سره فریګۍ ژبه[74] تر اغیز لاندې نیولې وه.

د فرعون سمیتیکاس رېړونکې او غوني زیګوونکې تجربې وښودله چې که څه هم ما شومان ځانله(منزوي) پریښودل شي، هغوي کولی شي چې په خپل منځ کې ژبه راوباسي. یوناني تاریخپوه هیرودوت له دغې تجربې نه دې پایلې ته ورسید چې انسانان د خبرو د استعداد سره زیږیدلي دي. د فرعون سمیتیکاس له تجربې راهیسې،

---

66 - Phrygia

67 - Homer

68 - Iliad

69 - Indo - European

70 - Phoenicians

71 - Proto-canaanite or proto – sinaite

72 - hieroglyphic signs

73 - Proto – Canaanite

74 - Phrygian

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیلسوفان د ژبې د منشأ په لټه کې لګیاه شول او په دې ارمان و وچې که دفرعون سمیتیکاس تجربه تکرار کړای شي. خو اخلاقي معیارونو دې اجازه نه ورکوله چې ماشومان په یوه لرې او ځانله جزیره کې په خپل منځ کې پرېږدي او وګوري چې د کومې اصلي ژبې په راویستلو به بریالي شي؟ بله پوښتنه دا وه چې که په انزوا کې ساتل شوي ماشومان اصلي (لومړنۍ) ژبه را و باسي، موجودو ژبو ته به څو مره ورته وي؟ له نن نه نژدې پنځه ویشت کلونه (۲۵) وړاندې په نولس سوه اتیا (۱۹۸۰) کلونو کې، ژبپوهانو یوه وړه خزانه و میندله:

دفرعون سمیتیکاس تجربه بیله کوم پلان نه په مصر کې نه، بلکې داخل د لاتین امریکې په نیکاراګوا کې تکرار شوه. اته ویشت (۲۸) کلونه وړاندې په (۱۹۷۹ز) کال کې په نیکاراګوا کې انقلاب رامنځته شو:

نوی رامنځته شوی واکمنې په خپل هیواد کې د لومړي ځل لپاره د کڼو[75] ماشومانو د روزلو پروژه پرانیستله. په سلونو ماشومان په ماناګوا کې په ښوونځیو کې ومنل شول. کاڼه زده کوونکي د نړۍ له څه د پاسه دوه سوه علامت ژبو[76] نه بې برخې پاتې شوي وو. هغوی په خپلو کورونو کې د خوراک او څښاک لپاره بیلا بیلې او ډېرې ماتې ګوډې ژبوزمه څېرې پېښې[77] زده کړې وې، خو خپل منځه پوهاوی ناشونی و. کله چې کاڼه ماشومان په ښوونځي کې راټول شول، د یوبل په محدودو اشارو او څیرو پیښو یې ژبنی ودانی پیل کړه او په خپل منځ کې یې ګډه علامت ژبه رامنځته کړه.

په دغه نوې علامت ژبه کې چې د نیکاراګوا یې علامت ژبې په نوم مشهوره شوه، بهرنیو ژبپوهانو هغه څه ولیدل چې د امریکې نامتو ژبپوه پوهاند نوام چامسکي[78] ورته نړیوال ګرامر[79] ویلی و. په دې ډول ژبپوهانو ولیدل چې ژبه پخپله د ماشومانو له خوا رامنځته شوه، نه د لویانو په واسطه. د کڼو زده کوونکو نوې ژبې د مروجې هسپانوي ژبې سره یعنې د ښوونکو له ژبې سره تو پیر لاره. ښوونکي وایي چې په ښوونځي کې د دوی موجودیت د کڼو زده کوونکو په نوې ژبه باندې اغیزنه لاره. د ساندینیستاس[80] تعلیمي مامورین په پیل کې د شوروي اتحاد د څلور پوهانو د مشورې په واسطه تیروتل. شوروي څلور پوهانو ورته ویلي وو چې «ګوتامل» (فینګر سپیلینګ)[81] دې

---

[75] - deaf

[76] - sign language

[77] - mimics

[78] - Noam Chomsky

[79] - universal grammar

[80] - Sandinistas

[81] - Finger spelling

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکڼو ماشو په ښوونځی کی وکارول شی. ګوت املا د ویناژبې پټې یانی الفباد ساده اشاروپواسطه انځوروی. ګوت املاپه واقعیت کی لاس پټې ده چی د لاس دګوتو د اشارو له لاری د ټکی(لفظ) توری(حرفونه) ښيي. د بیلګی په ډول:
توری تمثیلوی، خورلاس(دلاس تلی اوټولی ګوتیAد لاس موټی یا سوک د
توری ښیی، داشاری ګوته او منځنی ګوته چیB ولاړی او دیوبل په څنګ کی) د
توری معرفی کوی، بی له غټې او کوچنی Vولاړی اوله یو بل نه لری وی د
توری په نښه کوی[82]Wګوتی نه دری نوری ګوتی ولاړی اوله یوبل نه لری د
دپخوانی شوروی اتحاد د چارپوهانو سپارښتنه چی دنیکاراګوا دکڼو ماشومانو په ښوونځی کی دی ګوت املا وکارول شی، ګټوره نشوه. دلیل یی داوچی کڼو ماشومانو چی د الفاظوفکرنه لاره[83]، څنګه به په پټې(الفبا) پوه شوی وای. دتدریس ناکامی ستراتیجی کانه ماشومان دی ته اړکړل چی پخپله لاروباسی او دخپلی ژبی ابادی[84] په خپلو لاسونو او مخونو هسکه کړی. دماناګوا ښوونکی په دی پوه شول چی کڼو ماشومانو خپله ګډه ژبنی راشه درشه راوویستله –هغسی راشه درشه(مراوده) چی پخپله ښوونکی پری نه پوهیدل. دانو څه وو؟ !
له نن نه دوه ویشت(۲۲) کلونه وړاندی د(۱۹۸۲ز) کال په نیمایی کی، دنیکاراګوا دپوهنی وزارت دامریکایی پوهاندی جودی کیګل[85] سره تماس ونیوچی په شمال ختیزپوهنتون کی د ژبپوهنی چارپوهه وه او په نیکاراګوا کی رامنځته شوی انقلاب(۱۹۷۹ز) ورته څه ناڅه خوندورکاوه. هغی ته بلنه ورکړل شوه چی دنیکاراګوا په مرکزمناګوا کی دکڼو ماشومانو دښوونځی معما راوسپړی. پوهانده جودی کیګل هلته لاړه او وروسته له نږدی دری اونیو یی د لس کلنو او ټنکو ماشومانو دعلامت ژبی دشفرکیلی و میندله. هغی سوکه سوکه دنوی علامت ژبی ګرامری نظام هم راوسپړه او په دی ډول یی دامریکی دنامتو ژبپوه پوهاند نوام چامسکی نظریه لاپسی راجوته(څرګنده) کړه چی«دګرامربیالوجی»[86] ورته ویل کیږی او په مغزو کی پرته ده. دامریکی په رود ایلیند کی په براون پوهنتون کی د فلسفی پوهاندې فیلیشا اکرمن[87] د ژبپوهنی په پوهاندی جودی کیګل باندی نیوکه کوی او په

---

[82] - " The American Finger spelled Alphabet consists of 22 hand shapes that – when held in certain positions and/or produced with certain movements – represent the 26 letters of the American Alphabet." American sign Language: Finger spelling. Electronic version. (Maj 15,2008)
http://www.lifeprint.com/asl101/finger spelling.htm

[83] - Concept of words

[84] - Linguistic structure

[85] - Judy Kegel

[86] - biology of Grammar

[87] - Felicia Ackerman

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه اړوند کې د امریکایي لیکوال لاورینس اسبورن[88] مضمون ته ګوته نیسي (اسبورن خپل مضمون د ۱۹۹۹ زېيز کال د اکتوبر په میاشت په نیویارک ټایمزکې خپورکړی و ، او په هغه کې یې د نیکاراګوا د کڼو ماشومانو په علامت ژبه رڼا اچولې وه). لاورینس اسبورن کاږي چې د ژبې د اصالت لپاره په ماشومانو باندې د فرعون سمیتیکاس[89] بو ګونکې تجربه ، نن سبا یوازې هغه څوک زغملای شي چې « د جوزیف مینګیلې ضمیر» ولري:[90]

" Yet only someone with the conscience of a Josef Mengele would carry out such an experiment." (Lawrence Osborne, "A Linguistic Big Bang", New York Times, October 24, 1999, Sunday, Late Edition. Electronic version (May 5, 2008), http//www.indiana.edu/~langacq/E/05/Nicaragua.htm

ډاکټر جوزیف مینګیلې(۱۹۱۱ – ۱۹۷۹) په جرمنی کې د ادولف هیټلر په مهال د اوشویټخ په اجبار تونکې[91] په بندیانو ، په ځانګړې توګه په غبرګونو[92] طبي تجربې کولې. پوهانده فیلیشا اکرمن په لیکوال لاورینس اسبورن هم ټونګه وهي چې متأسفانه د پوهاندې جودې کیګل په ضمیریې نیوکه نه ده کړې.

دفلسفې پوهانده فیلیشا اکرمن لیکي چې که د ژبپوهنې پوهاندې جودې کیګل[93] په نیکاراګوا کې د خپل تجربوې ښوونځې کڼو ماشومانو او تنکو ځوانانو ته د امریکې علامت ژبه[94] ورښودلې وای ، هغوی به د نورو کڼو سره د راشې درشې یانې مراودې وسیله درلودلای. په دې ډول ـ د پوهاندې فیلیشا اکرمن په وینا ـ ژبپوهاندې جودې کیګل لکه چې «ښکارې» د ذکرشوو کڼو «د بریالیتوب امکانو نه شنډ کړل». [95]

ژبپوهاندې جودې کیګل[96] نه غوښتل چې د نیکاراګوا په تجربوې ښوونځې[97] کې « اصلې بومې ژبه شنډه » کړې. [98]

د امریکې نامتو ژبپوهاند نوام چامسکې[99] هم د نیکاراګوا تجربه یوه اتثنایې «طبیعې» تجربه وګڼله.[100]

---

[88] - Osborne

[89] - Psammeticus

[90] - Nazi concentration Camp Auschwitz

[91]- twins

[91] - Kegel

[94] - American sign language

[95] - «Evidently, She(linguist judy kegel) would rather kill the life prospects of these (deaf) children, by leaving them unable to communicate with the outside world.» Brown university philosophy professor, Felicia Ackerman. « A linguistic Big Bang» pubished November 28, 1999(New York times, Thursday, May 8, 2008).

[96] - Kegel

[97] - Bluefields

[98] - « we do not want to kill indigenous language.» quoted in Lawrence Osborne, op.cit.,p.5 of 8.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپوهاندی جودی کیګل په وینا کی(چی د «اصلی بومی ژبې» وژل یی نه غوښتل) مور،اتکلو وچی د راشی د راشی په کچه ژبه په پیژاند (هویت) کی هم غټ اهمیت لری؟ !۳۱ می ۲۰۰۸ زکال زیر کیار د زر ځیړیو ښار، کلیفورنیا، امریکا

[99] - Chomsky

[100] - (a remarkable natural experiment), quoted in ibid., p.7 of 8

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځواب کاریکاتور: د ژبې د منشا بحث ولې تم شو؟

ما (زیرکیار) یوه میاشت وړاندې (۳۱می۲۰۰۸زییز) د خپلې یوې لیکنې («ژبه له کومه راغله؟») لاسي نسخه بشپړه کړه او په همغه شپه مې جناب ډاکترعبدالصمد حامد ته ورفکس کړه. په دغه لیکنه کې می لیکلي وو چې له نن نه یوسل دوه څلویښت (۱۴۲) کلونه وړاندی په (۱۸۶۶زکال) کی، په پاریس کی
د ژبپوهنې ټولنې د ژبې د منشأ په اکله بحثونه منع کړل. مشرپوه ډاکټرحامد رانه دجون په لومړۍ نیټه پوښتنه وکړه چې ذکرشوې ټولنې ولې د ژبې د مشأ په اکله د بحثونو دړه وتړله؟ دغې پوښتنې ته ځواب د همدې لیکنې چورلیز(محور) جوړکړی دی.
یو امریکایي ټولنپوه لیکلي وو چې څیړونکي (محقق، ریسرچر) او جنایي پولیس د خپلو پلټنو لپاره لرېډېر یو شان ګامونه پورته کوي. ما د ځواب د میندلو لپاره دا سې لارغوره کړه چې د نولسمې (۱۹) پېړۍ په ګاونډ یو پېړیو کې د ژبې د منشأ په اکله بحثونو ته غوږ و نیسم او بیا پخپله په نولسمه پېړۍ کې فکري اوښتنو ته را وګرځم.
«ډېر پخوا انسانانو، ژوو او پیریانو[101] ټولو به یو شان راشه دا رشه کوله. بیا یو څه پیښ شول. وروسته له دې انسانان مجبور شول چې د یو بل سره په بېلا بېلو ژبو وغږېږي. خو هغوی هغه «پخواني ژبه» په خوبونو کې او د پیریانو او ژوو سره په راشه دا رشه کې وساتله.»[102]

دا هغه افسانه ده چې د چایینی[103] په نوم امریکایي سورپوټکو له یوې قبیلې نه راپاتې ده، او لوستونکو ته د دې مجال ورکوي چې د ژبې د بحث د ژورتیا خوند وڅکي او د ژبې د مرموز وځنډو په کتارو کې پاپې واخلي. چایینی سورپوټکي اصلا د امریکې په هغو سیمو کې استوګن وو استوګن وو چې اوس ورته کالرادو او ویامینګ ویل کیږي. وروسته له دې چې هغوی له خپل اصلي ټاټوبي نه په نولسمه (۱۹) پیړۍ کې وشړل شول، په مونتانا او

---

[101] - spirits

[102] - Long ago, men and animals and spirits all communicated in same way. Then something happened. After That, men had to speak to each other in different languages. But they retained (The old language) in dreams, and in communicating with spirits and animals.» Quoted in Danny K. Alford, «The origin of speech in a Deep Structure of Psi», phoenix: Ne Directions in the study of man, volume 2, No.2, fall/Winter 1978, electronic version, pages, (June 2, 2008)

[103] - Cheynne

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکلاهوما ایالتونوکی یې واړول. لیکوال الفورد[104] په خپله پورتنی لیکنه کی کاږی چی دغه افسانه یې له جی ینګ بلډ هیندرسن[105] نه اوریدلی وه چی په برکلی کی دکلفورنیاپه پوهنتون(یو.سي.بي) کی د بومی امریکایی مطالعاتوپوهندوی و. پخپله الفورد چی په پورتنی پوهنتون کی په ژبپوهنه کې نږدې ډاکټرپوهیدونکی[106] و ، د ډاکټری څه د پاسه درې کلن تیزس یې په شعورکی د وینا او واټن پوهنې[107] (ذهنی ارتباط، دوراګاهی) په ژوروا ړیکیوراڅرخیده. واټن پوهنی یاذهنی ارتباط ته دماناجریان[108] ویلی شوچی بی له ویناچلیږی. یانی واټن پوهنه هغه مفاهمه ده یاهغه ذهنی اړیکتیاده چی واټن(فاصله) اووینا[109] پکی نه دی شامل.

د سورپوټکوپه قبیلوی پوهه کی دهغه واقعیت تصورغلی شوی دی چی لوستونکي د بن جمین لی وورف[110] ګنني(فرضیې، هیپاتیزس) ته بدرګه کولی شی اوهغوی ته له«عد ن باغ» نه دلومړی انسان(ادم بابا) دویستلواو «دبابل برج» دناکامیدلوانجیلی کیسی ورپه زړه کولای شی؟! بن جمین لی وورف(۱۸۹۷-۱۹۴۱زکال)[111] دشلمی پیړی په لومړی نیمایی کی هغه وتلی امریکایی ژبپوه وچی ګنني(فرضیې) یې په شلمه پیړی کی د ژبپوهنی دبحثونودیره توده ساتلی وه. دبن جمین وورف په اند ، هغه ډول چی انسانان غږیږی دهغه په فکراغیزی اچوی، یعنی د ژبی جوړښت[112] دانسان پوهه(اد راک)[113] داغیزی لاندی نیسی.

په بله وینا په یوه کلتورکی د ژبی جوړښت ټاکی چی همهغه کلتوردی نړی څنګه ووینی. په ساده وینا ، دانسان نړی لید[114] دهغه د ژبی په جوړښت کی غلی شوی دی. د بن جمین وورف مهم اثردهغه له مړینی(۱۹۴۱زکال) نه وروسته په (۱۹۵۲زکال)کی په دی سرلیک خپورشو: ژبه، فکراوواقعیت(۱۹۵۲اوبیا ۱۹۶۴زکال):[115]

پوهاند جان بیسل کارول(۱۹۱۲تر ۲۰۰۳زکال) امریکایی تربیوی ساه پوه، څیړونکی او ژبپوه وه. دغه شان ولولی دپوهاندپیټررالینس اثر:[116]

---

[104] - Alford
[105] - J. Youngblood Henderson
[106] - pre – doctor student
[107] - telepathy
[108] - flow of meaning
[109] - Speech
[110] - whorf
[111] - Benjamin Lee Whorf
[112] - Structure
[113] - cognition
[114] - world view
[115] - John Bissel Carrol(ed), (1956), Language,Thought and Reality: Selected Writing of Benjamin Lee Whorf . Combridge, Mass.: Massachusetts Institute of Technology, paperback, 1964
[116] - Peter c. Rollins, Benjamin Lee whorf: Lost Gen eration theories of mind, language, and religion. Ann Arbor, Mich.: Popular Culture Association, university microfilm international, 1980, pp. X+91

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیټرر الینس د انګریزی او امریکایی فلمی مطالعاتو پوهاند ، او فلم جوړوونکی و. او س متقاعد پوهاند دی.
بن جمین لی وو روف د خپلی مړینی پوری(۱۹۴۱ ز کال) هغه تکرکړولی وچی په (۱۹۲۰ لسیزه او ۱۹۳۰ لسیزه) کی د علم او دین ترمنځ چلیده. د اسی بریښنی چی د غه عالم به د دین او علم په همسا زۍ او انډولتوب کی لګیا وه.
لو ید یزد خپلو ژبود جوړښت په مټ په علم او ټکنالوجی(د علم په استعمال) کی ستر ګامونه پورته کړی دی. د دی په مقابل کی امریکایی سورپوټکو د واقعیت د روحیی عناصرو سره راشه د رشه(کمونیکشن) لرله ځکه چی هغوی په خپلو ژبو کی د ځانګړی غیرلو ید یز استعداد خاوندان وو. نوموړی عالم په دی عقیده وچی هسک ښبنتن په کایناتو کی ځانګړی مقام لری. بن جمین لی وو روف په خپل فکر کی پروت تشنج په دی ډول ارام کړچی د لو ید یز فکر په محدودیت رڼا واچوی.
بن جمین لی وو روف د فیلسوفانو په هغه اوږده لړی کی ولاړ دی چی له جرمنی ایمانو یل کنټ[117] (۱۷۲۴ تر ۱۸۰۴ زکلونه) نه تر امریکایی رالف والدو ایمرسن[118] (۱۸۰۳ تر ۱۸۸۲) .... تر امریکایی ویلیم جیمس[119] (۱۸۴۲ تر ۱۹۱۰ زکلونو) پوری ټولو سا ، الهام(شهود)[120] ته اهمیت ورکاوه.
په بن جمین لی وو روف باندی په غټه کچه دوه خدای پوهیدونکو او عارفانو[121] اغیز کړی و: یو یی فرانسوی انتوان فبری دی اولیویت[122] (۱۷۴۷ تر ۱۸۲۵) و ، او دوهم یی جرمنی مکس میولر [123] (۱۸۲۳ تر ۱۹۰۰) و. مکس میولر هغه نامتو ختیز پوه وچی د سانسکریت، لغت پوهنی(فیلالوجی) ، او د هندی دینو نو سره یی ځانګړی علاقمندی لرله.دی په مقایسوی ژبه، دین او افسانه پوهنه[124] کی د غټ لاس خاوند و. فرانسوی فبرې دې اولیویت لیکوال، شاعر او غږساز(کمپوزر) و. د هغه انجیلی او فلسفوی تفسیر پوهنی[125] په ډیروپټ ګرانو[126] (مخفی ګرانو ، سری ګرانو) اغیز لاره. هغه هڅه وکړه چی د زاړه انجیل(تورات) لومړی سپاره[127] (پیل، خلقت، منشا) په یو بل ډول تفسیر کړی. د غه تفسیر په دې مفکوره ولاړ و چی د عبری(یهودی) ژبی پتی(الفبا) او د لرغونی مصر تصویری حروف[128] د یو بل سره اړیکمن دی.

---

117 - kant
118 - Emerson
119 - James
120 - Spirat and intuition
121 - theosophists
122 - Antoine Fabre d`Olivet
123 - Friedrich Max Muller
124 - mythology
125 - hermeneutics
126 - Occutltists
127 - Genesis
128 - hieroglyphs

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښایي له دی امله به فابرې دې اولیویت دفرانسوی واکمن ناپلیون بوناپارت (۱۷۶۹تر۱۸۲۱ زکلونو) له خوا «غیری شخص»(خوشی سړی)[129]کنډل شوی وی او دعیسویانو مشرپاپ[130] به هم محکوم کړی وي. دجرمن فیلسوف ایمانویل کنټ[131] غټه پوښتنه دا وه چی «موږ په څه پوهیدلی شو؟» ساده ځواب یی دا دی چی زموږ پوهه دریاضیاتو او دطبیعی تجربوی نړی په پوهه لنډه شوی ده. کنټ وایی چی دا ناشونی ده چی خپله پوهه د حد سی ماورای طبیعت علومو[132] خورا حساس قلمروته وروغځوو او غیر تجربی، شهودی پوهی ته وروړسیږو. دایمانول کنټ دالهیات.متمرکزی مفکوری دخیړنی لپاره وویني:[133]

کنټ «د ختیز سپیڅلی کتابونه» راوویستلی وو چی بیلا بیلو ختیزو عالمانو ژباړلی وو ، او بیا فرید ریښ مکس میولر رویستلی وو.[134]

پوهاند بیمال کریشنا ماتیلال(۱۹۳۵تر۱۹۹۱ زکلونو) دلرغونې هندي.ساسکریتي فلسفې او معرفت پوهنی(ایپیستیمالوجی) یو وتلی علمی کوپړی وه ، اولیکنی یی «زړی نړی ته نوی سفرونه» وو. دهغه وروستنی خپور شوی اثردا و: (لفظ او نړی).[135]

داتلسمی پیړی په پای کی، دایمانویل کنټ لاندینی لیکنه را ووتله:«دین یوائی دعقل دبریدونو په دننه کی» ، ۱۷۹۳ زکال.[136]

ددی لیکنی له امله یو حکومتی فرمان راووت چی ددین په اکله دی له نوروخپرونو لاس واخیستل شی.

په دی سرلیک«ژبه، فکراو واقعیت»[137] دبن جمین وروستنی لیکنه[138] په (تیوسوفیست)نومې خپرونه کې خپره شوه. هلته یی هڅه کړی وه چی د ژبپوهنی الفاظ دهندی درویش ګری(تصوف، عرفان) دمقولو سره پیوند کړی(رالینس،

[129] -non - person
[130] -Pope
[131] - Kant
[132] - speculative metaphysics
[133] -«kant`s theocentric metaphysics», by Stephen palmquist. <stevepq@hkbu.edu.hk>, (june 19, 2008)
[134] -Sacred Books of the East. Traslated by various oriental scholars and edited by Max Mueller(Oxford: Clarenden Press, 1879 – 1910), 50 volumes.
[135] - Bimal K.Matilal, the word and the world.
Delhi and New York: Oxford university press, 1990, pp,ix+189. The collected Esays of Bimal Krishna Matilal. Two volumes. Edited by Jonardon Ganer, New Delhi: Oxford university press, 2002
[136] -Religion innerhalb der Grenze der blossen Vernunft, 1793, translation Religion within the Limits of Reason Alone.
[137] - language, mind and Reality
[138] - Theosophist

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۸۰ زکال، مخ ۸۱). د بن جمین وورروف په اند یوګا[139] شعور ارتولی او روڼ کولی شي. که څه هم علم د بن جمین وورروف لپاره یو لوښي(وسیله) وه، نوموړی په هغو تکاملي نظریو کي شک لاره چي مروجو دیني ارزښتونو ته یي بلنه(چلنج) ورکوله. په بله وینا: بن جمین وورف همسازي او غبرګون لټاوه، نه بیلتون. د پوهاند پیټر رالینس[140] په اند، اصلاً کمیاګر بن جمین وورروف ژبپوهني ته کډوال شو په دې هڅه چي که د محرمانه او عارفانه پوهنو[141] له کړکۍ نه د کایناتو قواعد وويني (رالینس، ۱۹۸۰، مخ ۸۳). دغه شان وليکل:[142]

دشلمي پیړۍ په لومړۍ نیمایي کي وتلی کمیاګر ژبپوه بن جمین لي وورروف، د ژبپوهني سره د(۱۹) پیړۍ دمفکرینو داثارو له لارې مخامخ شوی و، او د ژبي سره پخپله ددغو مفکرینو علاقه مندی«واضحاً» په دین راتاوید له[143]

خو په نولسمه پیړۍ کي کیڼ ګرو انقلابي مفکورو هم زور و میند. د «کمونیزم»[144] تکی له نن نه یو سل اته شپیته(۱۲۸) کلونه وړاندي په(۱۸۴۰ زکال) کي د اروپا په سیاسي اصطلاحاتو کي ورننوت. دری-څلور کلونه وروسته کارل مارکس(۱۸۱۸-۱۸۸۳ زکلونه)[145] دین «دخلکو اپین»[146] وګاڼه:[147]

فرانسوی پیری جوزیف پرودو[148] (۱۸۰۹تر۱۸۲۵ زکلونه) چي انارشیست[149] او یوتوپیان[150] سوشلیست و، هیڅ دولت، نظام او ملکیت یي نشو زغملای. هغه هم په دین ډیر کلکي ټونګي ووهلي او د ډیرو سپورو ستو غوشي یي پری وورول: «خدای حماقت دی او ډارنتوب، خدای دوه مختوب(تزویر) دی او دروغجني، خدای استبداد دی او غربت، خدای شر یر دی، تر هغه چي انسان محرابونو ته سرونه ټیټوی، بشریت به لعنتي پاتي وی.

---

139 -yoga
140 - Rollins
141 - Esoteric Knowledge
142 - (Peter C. Rollins, «The Whorf Hypothesis as a critique of western science and Technology» in American Quarterly, vol.24, No. 5, December 1972, pp.563-583. Pulished by the Johns Hopkins university press, electronic version, (June 12, 2008) , http://www.jstor.org/pss/2711660
143 - Whorf`s first exposure to the study of language was through works of 19th century theorists whose interests in language were patently religious. Throughout his subsequent work in linguistics, Whorf may have refined-but he never repudiated-the ideas of the 19th century pioneer linguists who introduced him to the subject.) Peter C. Rolling, 1980, quoted by Danny K.H. Alford, op.cit,p.4.
144 - Communism
145 - karl Marx
146 - The opium of the people
147 - Karl Marx, critique of Hegel`s philosophy of law(1843-1844), Introduction.
148 - Proudhon
149 - Anarchist
150 - Utopian

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاچاهانو اوروحانیانومریی به وی.»[151]
په روم کی پاپ(دعیسویانو دینی مشر) په ګرندی او کلک ډول کمونیزم«ملعون» وګانه ځکه چی ټول نظام «په بل مخ اړوی».[152]
دنولسمی زیږیزی پیړی په نیمایی کی د(۱۸۴۸زکال) په فبوری کی کارل مارکس او دهغه پانګه وال او فکری ملګری فرید ریښ اینګلز[153](۱۸۲۰تر۱۸۹۵زکلونه) «کمونیستی اعلامیه»[154] خپره کړه چی دسریزی لومړی جمله یی داسی پیل شوی ده: « دکمیونیزم واهمی» یورپ نیولی دی. په دوهمه جمله کی یی راغلی دی: «زاړه یورپ ټولو قدرتونو یوه سپیڅلی ټلواله جوړه کړی ده چی دغه واهمه[155] ورنه وباسی: پاپ اوتزار، میتونیښ اوګیزو، فرانسوی افراطیان اوجرمنی پولیسی مخبران.» شهزاده میترنیښ[156] (۱۷۷۳ـ ۱۸۵۹) داتریش واګیالی(دولتمدار) او دیپلومات وه. دهغه کورد(۱۸۴۸) په پاڅون کی وسوځیده، اوپخپله وتښتیده. فرانسوا ګیزو[157] (۱۷۸۷ـ۱۸۷۴) فرانسوی مورخ اوکلک ښیګیری[158] واګیالی و، اوهغه مهال چی دفرانس دبهرنیو چارووزیرو، کارل مارکس یی په زیږکال ۱۸۴۵کی دفرانسی څخه وشاړه.
دکمونیستی مانیفیست(اعلامیی) نه یولس(۱۱) کلونه وروسته په زیږکال ۱۸۵۹ کی دبرتانوی عالم چارلزډاروین[159] (۱۸۰۹–۱۸۸۲) کتاب راووت، په دی سرلیک:[160] (دنوع پیل).
په دی کتاب کی ډاروین طبعی نړی داسی انځورکړی ده چی په بی پای مبارزه کی لګیاده. په هغه مبارزه کی چی قوی پکی ژوندی پاتی کیږی، [161]. دې کتاب ته دکارل مارکس خوله ګوړی ګوړی شوه. کارل مارکس خپل یو ملګری فردینانت لاسال[162] (۱۸۲۵ـ ۱۸۶۴) ته د(۱۸۶۱) په جنوری کی لیکی: « د ډاروین کتاب ډیرمهم دی او دطبعی علوموديو بنسټ په څیر په تاریخ کی دطبقاتی پرخنګ[163] لپاره ګټوردی.» دډاروین د کتاب دلوستلو سره جوخت،

---

151 - ...The slave of kings and priests pierre-Joseph Proudhon, Economic contradictions(1846), vol.1, p.384.
152 - " The execrable doctrine called communism....is wholly contrary to natural law itself; nor could it establish itself without turning upside – down all rights, all interests, the essence of property, and society itself." Pope Pius IX, Qui Pluribus(encyclical), 9 Nov. 1864. For the above three quotations see: History of quotations. M.S. Cohen and John Major – London: Cassell/Orion 2006, p.549, no. 4 - 6
153 - Friedrich Engels
154 - Communist Manifesto
155 - Spectre
156 - Metternich
157 - Guizot
158 - Right - Wing
159 - Darwin
160 - The Origin of species
161 - survival of the fittest
162 - Lassalle
163 - Class struggle

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارل مارکس خپل غټ علمي ملګری فرید ریښ اینګلز[164] ته هم د چارلزډاروین دلیاقت په اکله ولیکل: «دا دکلک پام وړده[165] چې ډاروین دنباتاتو او ژوو په منځ کې څنګه خپله انګریزي ټولنه پیژني چې دکار په ویش، سیالۍ، دنوو بازارونو په رامنځته کولو، اختراعونو اود ژوند لپاره په ملتوزي مبارزه چلیږي.» دټامس رابرټ ملتوز[166] (۱۷۶۶تر۱۸۳۴) برتانوي اقتصادپوه وه. مالتوز خپل مهم اثرپه دې سرلیک راوویست:[167]

په دې کتاب کې مالتوز په اقتصادي پرمختیا باندې دنفوسو دګړندي زیاتیدلو اغیزد بحث لاندې نیولې دی. دچالزډاروین دکتاب په اکله دکارل مارکس دا اقتباساتو لپاره ولولی(هیسټري آف کووټیشنز)[168]. په نیو لیفت رویو[169] کې د والنتینو ګیراتانا[170] دوینا له مخې چې دمارکس او اینګلزپه غورو اثارو(لندن ۱۹۷۸، ۴۳۵مخ) یې حواله ورکړې ده، فرید ریښ اینګلز«دلومړي ځل لپاره د خپل سترمتوفي ملګری(کارل مارکس) نوم دچارلزډاروین دنوم سره ورغبرګ کړ.» فرید ریښ اینګلزخپل ملګری مارکس د ډاروین سره داسې پرتله کړی و: «لکه څنګه چې ډاروین دعضوي طبعیت د پرمختیا قوانین و میندل، همهغسې مارکس دبشري تاریخ دپرمختیا قوانین و میندل.» ولولی:[171]

فرید ریښ اینګلزدغه مطلب په خپله هغه سریزه کې هم تکرار کړی دی چې په ۱۸۸۸کې یې د «کمونیستي مانیفیست» (اعلامیې) په انګریزه ژباړه لیکلې وه. چارلزډاروین دا نسان دوینا اودمرغیو او بیزوګانو دغږونو ورته والی ته هم ګوته نیولې وه، اوداسې فکریې کاوه چې ژبې «په سوکه او غیري شعوري ډول دډیرو ګامونو په واسطه پرمختیا کړې ده»[172]

چارلزډاروین، دانسان نژاد، امهیرست، نیویارک، ۱۹۹۸. ډاروین خپل دغه کتاب په زیږکال۱۸۷۱ کې راویستلی واوپه هغه کې یې دخپل لومړي کتاب(۱۸۵۹) په کچه ژبې ته ډیرزیات پام کړی و. دډاروین په اند، دانسانانواونوروژووترمنځ توپیردانسان په دې ظرفیت کې پروت دی چې غږونه په مفکوري سره ترکیبولی شي، اودغه غبښتلتیا یې دلوړفکرښکارندوی ده.

164 - Engels

165 - Remarkable

166 - Malthus

167 - Thomas Malthus, Essay on the principle of population(1798).

168 - History in Quotations, p.565, no.4

169 - New left Review

170 - Gerratana

171 -Leon P. Baradet, Political Ideologies: Their Origin and impact. Prentice- Hall, 1979, p. 151, Alfred de Grazia, «The Burning of troy», Marx, Engels< and Darwin, electronic version, 10 pages, (June 2, 2008)

172 - « Slowly and uncounsciously.....by many steps» quoted by Christine Kenneauy, the first word: Search for origins of language New York: Viking, 2007, p.21
from the Chales Darwin, the Descent of Man. Amherst, New York: Prometheus Books, 1998, p.89

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکتر مارتین لوتر کینګ[173] (۱۹۲۹-۱۹۶۸) په امریکه کې هغه روڼ اندی دینی او روحانی شخصیت و چې له بل هرچانه زیات یې خپل دین د خپلې ټولنې د سمو لو لپاره وکاراوه. ډاکټر کینګ په امریکه کې د تورپوټکو مشر، روښان ضمیره مبلغ، او د مدنی حقوقو د بې تشدده پرځنګ وتلی لارښود و. ډاکټر کینګ شپږ پنځوس (۵۲) کاله وړاندې په خپله تحصیلي دوره کې یوه لنډه لیکنه کښلې وه (می –جولای ۱۹۵۲)، په دې سرلیک: دازموینې ځوابونه، دنوی فلسفې تاریخ[174]

ددغې لیکنې د سرلیک دوهمه برخه (دنوی فلسفې تاریخ) د درسی کورس موضوع وه. ډاکټر کینګ کاږي: «لکه څنګه چې هامېلټن تشریحوي، دفلسفې محدودیت د الهیاتو مشروعیت دی»:[175] محصل کینګ په کارل مارکس نیوکه کوي چې په «چابکه جبرګری» [176] زوراچوي او په دې ډول ازادی له منځه وړی. د درسی کورس موضوع (دنوی فلسفې تاریخ)، محصل کینګ ته ددې چانس ورکړ چې د دغه کورس دپای سره جوخت، په اتلانتا ایالت کې په ایبی نیزر کلیسا کې[177] خپل وعظ ته چمتو شي، په دې سرلیک: «عیسویت ته د کمونیزم بلنه»:[178]

محصل مارتین لوتر کینګ څلور (۴) لاملونو ته ګوته نیسي چې ولې د چارلزډاروین نظریې د ټولنې غضب راوپاراوه:

۱- دچارلزډاروین نظریه دبشر دنوعې دثبات په اکله د رواجي تفکر سره ټکرلري.

۲- دډاروین نظریه دهغه چاسره په ټکرکې راځي چې د انجیل په یوه تحت اللفظي کیسه باور لري (ښایي کینګ دلته په زاړه انجیل کې[179] په تورات کې لومړي سپاري ته ګوته نیسي چې جېنېزیس =پیل یا خلقت نومیږي).

۳- د ډاروین نظریه پای پوهنه[180] یانې پایان شناسي له کایناتو نه شړي.

۴- د ډاروین نظریه د انسان مقام راټیټوي. په لنډډول: د ډاروین نظریه د تاریخ په یوه نګه (خالصه) خاورینه مفکوره ولاړه ده او دعلوماو دین ترمنځ جګړه راپاروي، نه دعقیدې او علم په منځ کې همسازي. بریښنایزه چینه ولولئ:[181]

ددینی قدرتمندانو او مدعیانو له ویرې، فرانسوي عالم ژان ژاک روسو هم دژبې د منشأ په اړوند کې د تکاملي پرمختیا په خواکې په زاړه انجیل (تورات) کې د ژبې دخلقت[182] بحث ته هم غوږنیولی دی، او په دې ډول یې له دینه ډډه کړې ده چې په دغه موضوع کې د دین او علم ترمنځ تربګنې او ګوندې ته لاره پرانیزي.

---

[173] - Martin Luter King
[174] - Examination Answers, History of recent philosophy
[175] - The Limitation of philosophy is the justification of the theology
[176] - rig(g)ed determinism
[177] - Ebenezer Baptist church
[178] - The challenge of communism to christianity
[179] - Genesis
[180] Teleology
[181] -< http:« www.stanford.edu/group/king/publications/papers/vo12/520705-Examination_answer> (June 2,2008)
[182] - Creation

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اتلسمه زېيزه پېړۍ کې فرانسوي فیلسوف ژان ژاک روسو[183] (۱۷۱۲-۱۷۸۷) هم په خپل پیر کې د ژبې د تکاملي پرمختیا په بحث کې یو، وتلی استازی و. که څه هم هغه یو سیاسي متفکرو، ښایسته ښه اندازه وخت یې د ژبې د منشأ په لټه لګولی و، او هغه په دې فکر کې ډوب شو چې انسانان مخکې د ژبې له زده کړې نه څه ډول وو. روسو په خپله لیکنه کې چې د ژبې د منشأ په بحث را چاپېره ده، خپل دریځ څرګند کړی دی:[184]

ژان ژاک روسو یو لرغونی ځنګل انځور کړی دی چې انسانان پکې اخوا دیخوا ګرځي. کله چې نارینه او ښځې د یو بل سره مخامخ شي، خپلې جنسي اړتیاوې پوره کوي او بیا هر یو خپله لاره نیسي. میندې او زوزات ځانونه له یو بله په ګړندي ډول خلاصوي، بیا خپله لاره ځي، او یو بل نه پیژني. کله چې دغه لاروي او منزوي انسانان د یو بل سره په راشه درشه کې شول، زړې کوکې به یې ویستلې چې له ژوونه یې زده کړې وې. ښیرې پیښې به یې هم کارولې. وروسته له دې چې انسانانو ډېرې کوکې (چیغې) او ښیرې پیښې زده کړې، لومړي الفاظ یې راویستل.

ژان ژاک روسو په دې اند و چې ژبه اصلاً د بحران او افت په مهال راووتله[185]

د دې لپاره چې د دیني قدرتمندانو او مدعیانو له شور ماشور او تاوتریخوالي نه ځان لیرې وساتي، ژان ژاک روسو داسې دریځ هم ومانه چې لومړۍ ژبه د هسک ښبښتن لخوا ادم(ع) ته ورکړل شوې وه. یانې ژان ژاک روسو د خلقت[186] او تکاملي

پرمختیا په نظریو رسیو پایې واخیستلې. ولولې د پوهاندې جین اتچیسن کتاب: د وینا زړې: د ژبې منشأ او تکامل، کیمبریج: کانتو، ۲۰۰۰، مخ ۲:[187]

د یهودانو په سپېڅلي کتاب تورات یا زاړه انجیل کې لومړۍ سپاره «جېنېسیز»[188] نومیږي چې په خلقت (پیل، منشأ) یې ژباړلی شو. په انجیل کې بشري ژوند داړیکیو په ښېرپیل کیږي. هسک ښښتن[189] انسان له خاورې نه جوړ کړ، ژوند یې پکې ورپوکه، او بیا یې د عدن باغ[190] ته ورننویست. په تورات کې د عدن باغ په زمکه کې پروت ښودل شوی دی چې څلور سیندونه پکې بهیدل: دجله، فرات او دوه نور. له دینه سرې داسې پوهیدلی شي چې عدن باغ په اوسني

---

183 - Rousseau

184 - Essay on the origin of language

185 - «Man`s first language is.....the cry of nature.... Wrested from him only by a sort of instinct on urgent occasions, to implore for help in great dangers or relief in violent ills.» Rousseau quoted by Kenneally, op. cit, pp.17 – 18, prologue, from J.J. Rousseau, victor Gourewich, The first and Second Discours together with the repl ies to critics and essay on the origin of languages. New York: Harper Collins, 1990.

186 - Creation

187 - Jean Aitchison, the seeds of speech: language origin and Evolution. Cambridge, England: Conto, 2000,p.6

188 - Genesis

189 - The Lord

190 - Garden of Eden

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنوبي عراق کې یاني په لرغوني میزوپوتامیا[191] کې پروت و. دعدن باغ په منځ کې دوه وني ولاړې وې: دیوې نوم و «د ژوند ونه»[192] او دوهمه یې «دښه او بد دپوهې ونه» نومیدله.[193]
هسک څښتن ادم(ع)[194] (لومړی سړی) په نږدې تولوازادیووناز اوه، اوموظف یې کړچې عدن باغ سمبال کړی او په ژوواوالوتونکونومونه کیږدي. خوهسک څښتن ادم(ع) له دینه منع کړچې ددوهمې ونې، یانې «دښه او بد دپوهې له ونې» نه دې میوه وخوري. ادم(ع) ځانله و. هسک څښتن نه غوښتل چې سړی دې ځانله وي. له دې امله یې ادم(ع) خوبیالی کړ، اودهغه له اړخ(ښایي پوښتې) نه یې ښځه خلق کړه چې[195] حوا یې نوم و. په عدم باغ کې لومړي سړي اولومړۍ ښځې، یانې ادم(ع) اوبي بي حوا «دواړولغړژوند» کاوه. بې له دې چې وشرمیږي.[196]
په دې ایت کې له غوښې[197] نه سړي وجود اونفس پوهیدلی شي. دلته د
«یووجودکیدنې» یا «یوروح کیدنې»[198] مطلب دپام وړدی: که څه هم پخپله ادم(ع) اوبي بي حوا اموراوپلارنلرل، له دوه و نه دیوه وجودکیدنې یا روح کیدنې مطلب په تورات کې خوندي شوی دی. دژبپوهنې له نظره دغه ډول مجرده مفکوره[199] ارزښتمنه ده. ادم(ع) اوبي بي حوادواړه لغړوو:[200]
ادم(ع) خپله میرمن بي بي حوا[201] ګڼله ځکه چې هغه «دټول ژوند موروه»:[202]
دزاړه انجیل(تورات) په خلقت[203] نومې لومړی سپاره کې دشیطان ټکی نه دی راغلی. خوداسې بریښي چې شیطان دمار[204] په شکل بي بي حواتیرویستلې وه. اوبیاد هغې دتیروتنې له لارې یې میړه ادم(ع) هم دشیطان په لومو کې ونښت. په نوي انجیل کې، یانې دعیسویانو په سپیڅلي کتاب[205] کې «لرغوني مار»[206] ته دشیطان اوپلید روح په نوم

---

[191] - Mesopotamia
[192] -The tree of life
[193] - The tree of knowledge of GOOD and Evil
[194] - Adam
[195] - Eve
[196] - « Therefore a man shall leave his father and mother and be joined to his wife, and they shall become one flesh.» (Genesis 2: 24) .
[197] - flesh
[198] - Become one flesh
[199] - Abstract idea
[200] - «And they were both naked, the man and his wife, and were not ashamed. » (Genesis 2: 25)
[201] - Eve
[202] - «And Adam called his wifes name Eve, because she was the mother of all living.» (Genesis 3: 20).
[203] - Genesis
[204] - Serpent
[205] - New Testament
[206] - Serpent

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته نیول شوی ده. ولولی:[207] نوی انجیل، وحی، ۲۰:۲ دتورات په خلقت نومی سپاره کی دغه مار «ډیر مکار ځناور»[208] ګڼل شوی دی:[209]

په دی ډول دغه چالاک، وسوسه ګر او غولوونکي مار ته شیطان ـ مار[210] ویلی شو. شیطان – مار په ماهرانه ژبه بی بی حوا وغولوله چی دعدن باغ له دوهمی ونی نه، یانی «دښه او بد د پوهی له ونی» نه میوه وخوری. شیطان – مار بی بی حوا ته وویل چی که له منعه شوی ونی نه میوه وخوری، سترګی به یی بیرته شی او د هسک څښتن په شان به په ښه او بد وپوهیږی. هغی له ذکر شوی ونی نه میوه وخوړله او ادم(ع) ته یی هم ورکړه چی وېی خوری، او په ګډه سره د نوی تجربې خوند وڅکی. ادم(ع) هم میوه وخوړله. د میوی په خوړلو سره وضع په بل مخ شوه. ادم(ع) او بی بی حوا دلومړی ځل لپاره ولیدل چی هغوی دواړه لغړ وو. دواړه بوټو او ونو ته ورو ځغاستل او د اینځر په پاڼو یی ځانونه پټ کړل چی که هسک څښتن یی لغړ ونه وینی. یانی دلته وینو چی دلومړی ځل لپاره په هغوی کی د شرم او حیا احساس پیدا شو.
د هسک څښتن په وړاندی به ادم(ع) خپله ګناه په خپله میرمن بی بی حوا وراچوله، او پخپله هغی به خپله پړه په شیطان – مار ور غورځوله. د دغی ګناه له امله چی د هسک څښتن امر یی مات کړی وا و دښه او بد په توپیر کی ناکام شوی وو، دواړه (دبشر د استازو په څیر) له عدن باغ نه وویستل شول. هغوی دواړه (دبشر د ممثلینو په څیر) په عدن باغ کی له ټولو نعمتونو نه محروم شول، او د بهرنی نړی په کړاوونو اخته شول. د ادم(ع) او بی بی حوا یو ځوی وزیږیده چی کین[211] نومیده. او دوهم ځوی یی ابیل[212] نومیده. مشر ځوی کین په کرهڼه بوخت شو، او دده ورور ابیل د څاروو په ساتنه کی:[213]
کین قهرجن او خپل ورور ابیل یی وواژه. هسک څښتن کین وراټه[214]
له کین او میرمنی نه یی یو ځوی پیدا شو چی اینوک[215] نومیده. له اینوک نه ایراد[216] پیدا شو، او له ده نه میتوشایل، او له میتوشایل نه لامیک[217] پیدا شو.
د ادم(ع) بل ځوی د سیت[218] په نوم وزیږید، او له ده نه اینوش[219] پیدا شو. د خلقت د سپاری په پنځم سورت کی راغلی

---

[207] - (New Testament, Revelation 20:2)
[208] - more cunning beast
[209] - Genesis 3:1
[210] - Satan - Serpent
[211] - Cain
[212]- Abel
[213] - «..... Abel was a keeper of sheep, but Cain was a tiller of the ground. » (Genesis 4:2)
[214] - «You are cursed from the earth...... A fugitive and a vagabond you shall be on earth. » (Genesis 4: 8 – 12)
[215] - Enoch
[216] - Irad
[217] - Lamech
[218] - Seth

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي چې ادم(ع) يو سل دېرش(۱۳۰) کاله ژوند وکړ. خو په ورپسې دوه ايتونو کې(څلورم او پنځم) کې راغلي دي چې د سيت له زوکړې وروسته دادم(ع) «ورځې اته سوه کلونه وي»:[220]

سيت يو سل پنځه(۱۰۵) کاله ژوندی و. وروسته د اينوش له زوکړې نه، سيت اته سوه اوه(۸۰۷) کلونه«ژوندوکړ». په دې ډول د سيت «ټولې ورځې» نه سوه دولس(۹۱۲) کلونه وي. (خلقت ۵: ۲ تر ۸).

وروسته له ادم(ع)، بي بي حوا، کين او ابيل نه په تورات کې ورپسې مهم شخصيت نواح[221] و. د ادم(ع) ډېر لرې لامېک نوميده چې د ادم(ع) د کړوسي ايراد[222] کړوسی و. د لامېک ځوی نواح[223] نوميده چې په اسلام کې ورته نوح(ع) وايي. د نواح له زوکړې نه وروسته، لامېک نږدې شپږ سوه(۵۹۵) کلونه ژوندی و. د لامېک «ټولې ورځې» اوه سوه اوه اويا(۷۷۷) کلونو ته رسيدلي. « نواح عادل سړی و، د خپل وخت بشپړ[224] سړی و.» خو « زمکه فاسده شوې وه»[225] او «له تاوتريخوالي نه ډکه شوې وه.» هسک څښتن نواح يانې نوح(ع) ته د دغه فساد د مخنيوي لپاره وويل چې يوه بېړۍ په دې څنډ وجوړه کړي: اوږدوالی نږدې يو سل پنځوس گزه، سور يانې پلنوالی پنځه ويشت گزه، او لوړوالی پنځلس گزه(د تورات په ژبه درې سوه کوبيته، پنځوس کوبيته، او دېرش کوبيته. هر کوبيت[226] مساوي دي په يو نيم فټ، يانې اتلس اينچونو). هسک څښتن نوح(ع) ته وويل چې په بېړۍ کې دې د خپلې کورنۍ د غړو سره د هر ژوندي موجود نارينه او ښځينه جوړې ځای په ځای کړي.[227]

وروسته له جاکړ(طوفان) نه نوح(ع) درې نيم سوه کلونه ژوندی و، د هغه د ژوند «ټولې ورځې» نهه سوه کلونه وي(خلقت ۹: ۲۸ تر ۲۹). د هغه درې(۳) ځامن شيم، هم او جافيت[228] له بېړۍ نه راووتل، او له هغوی نه يانې د هغوی له زوزات

نه ټوله نړۍ ډکه شوه.[229] له جاکړ نه وروسته دا د نوح(ع) د زامنو کورنۍ وي، او له هغوی نه «قومونه په نړۍ کې تيت شول»

---

219 - Enosh

220 - «After he begot Seth, the day of Adam were eight hundred years. So all the days that Adam lived were nine hundred and thirty years, and he died.» (Genesis 5 : 3 – 5)

221 - Noah

222 - Irad

223 - Noah

224 - Perfect

225 - Corrupt

226 - Cubit

227 - Genesis 5 : 3 – 32, Genesis 6: 9 - 15

228 - Shem, Ham, Japhet

229 - «and from these the whole earth was populated» , Genesis 9: 19

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه مهال« ټولې زمکې(نړۍ) یوه ژبه لرله، یوه وینا»[230] له هغوی نه یو قوم په دې پسې ملا وتړله چې په بابل[231] کې یو دومره هسک برج جوړ کړي چې څوکه به یې «جنت» ته رسیږي، او له دې امله به په نړۍ کې نوم وباسي.[232]
خو هسک څښتن چې د چاد نوم ویستلو او غرور پلوی نه و، د دغه برج د جوړولو مخه ونیوله: داځل د جاکړ(طوفان) له لارې نه، بلکې د یوې ژبې په ځای د ډېرو ژبو د رامنځته کولو له لارې. د ژبو د ګڼ والي له امله خلک د یو بل په وینا نه پوهیدل. د پوهاوي د نشته والي پایله دا شوه چې د هغوی ګډه پروژه چې د هسک برج په جوړولو راچاپیره وه، ناکامه شوه. هسک څښتن وویل چې:[233]
د تورات په وروپسې ایات کې راغلي دي چې هسک څښتن[234] هغوی«د زمکې په ټول مخ تیت کړل» او د هغوی د پروژې مخه یې ونیوله. په تورات کې د «بابل برج»[235] نوم نه دی راغلی. یوازې د بابل نوم[236] پکې ذکر شوی دی. دغه ځای چې پورتنۍ پروژه پکې ناکامه شوه، بابل[237] نومیده. بابل ښایي د هیبرو[238] یانې عبري ژبې یو ټکی وي چې د «مغشوش»[239] مانا لري. دغه شان د بابل[240] نوم په عبري ژبه کې بابیلون[241] ته ویل کیږي. د لرغوني بابیلونیا[242] مرکز بابیلون نومیده چې د یوفرات او دجلې سیندونو په شاوخوا کې د اوسني عراق خاوره ده. دغه ځای په انجیلي تاریخ کې مهم رول لوبولی و، لوبوي یې، او وبه یې لوبوي. له تورات نه واورئ:[243]
بابل برج له کیسې نه وروسته یوه بله نسب نامه(شجره) په زاړه انجیل(تورات) کې پیل کیږي چې په تیرا، ابراهیم(ع)، سارا، او لوت راڅرخي:[244]

---

[230]- Genesis 11:1
[231] - Babel
[232] - «a tower whose top is in the heavens.» (Genesis 11:4)
[233] - «Come let us go down and there confuse their language, that they may not understand one another`s speech.» (Genesis 11:7)
[234]- Lord
[235]- Tower of Babel
[236] - Babel
[237] - Babel
[238] - Hebrew
[239] - Confused
[240] - Babel
[241] - Babylon
[242] - Babylonia
[243] - « Therefore its name is called Bable, because there the Lord cinfused the language of all the earth, and from there the Lord scattered them abroad over the face of all the earth» (Genesis 11:9)
[244] - Terah, Abraham, Sara, Lot

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې برېښي چې په عدن باغ کې له ګناه نه وروسته، هسک څښتن د ژوو په ژبه کې بدلون راوست، او د بابل برج په کيسه کې يې د انسانانو په ژبه کې بدلون راوست. ياني د يوې ژبې په ځای يې ګڼ شمير ژبې راوستلې.
په عدن باغ کې شيطان مار[245] د بي بي حوا سره خبرې کولې، او هغه يې د خپلې وينا له لارې وغولوله چې هلته له منع شوې ونې نه ميوه وخوري، د دغه نافرماني له امله، انسانان د عدن باغ له نعمتونو نه محروم شوا و په بهرنۍ نړۍ کې په زحمتونو واوښت.
د زاړه انجيل ياني تورات يو بله سپاره «شميرنه»[246] نوميږي. د دغې سپارې په دوه ويشتم (۲۲) سورت کې راغلې دي چې بلام[247] نومې پيغمبر او د هغه د خره[248] ترمنځ خبرې شوې وې: بلام په خپل خر سور شو چې يو چيرې لاړ شي. خو هسک څښتن د دغه تګ سره مخالف و. يوې ملکې[249] په يو تنګ ځای کې د بلام مخه ونيوله، خر ملکه وليد له او په خيټه څملاست چې لار بنده کړي. بلام خپل خر وواهه چې روان شي خو ر ته ګيله وکړه چې ولې يې وواهه. خر ورزيا ته کړه چې دی خو تل د بلام په خدمت کې وا و کوم بل وخت يې دغسې څه نه وو کړي، په دغه مهال هسک څښتن د بلام پيغمبر سترګې بيرته کړې. بلام ملکه وليد له او په موضوع پوه شو.[250]
لرغوني يهودي مورخ جوزيفوس فلاويوس[251] (۳۷ تر ۱۰۰ زيږ کال) په يوه واعظه کورني کې زيږيدلی وا و پخپله هم واعظ و. نوموړی په خپله ليکنه[252] کې ويلي وو چې «ټول ژوندي مخلوق يوه ژبه لرله»:[253]
جوزيفوس دی ته هم ګوته نيولې ده چې په عدن باغ کې ادم(ع)، بي بي حوا، او ژووعيني ژبه کارولې
ادم(ع) او بي بي حوا نه خپل ماشوم متوب ليدلی و، او نه يې نور انسانان ليدلي وو چې زده کړه يې ورنه کړې کړې وای.
ايا ژبه د دوی سره غبرګه زيږيدلې وه، که له هغوی نه مخکې يا وروسته؟! ايا بي بي حوا د هغې ژبې سره زيږيدلې وه چې ادم (ع) پرې پوهيده؟ ايا هغې ژبه له ادم(ع) نه زده کړې وه؟ ايا ادم(ع) ژبه د ژوو له ژبې نه مخکې زيږيدلې وه، که سرچپه؟ ايا انسان له ژوو نه ژبه زده کړه، که سرچپه؟ ايا ادم(ع) او بي بي حوا په دې پوهيدل چې «ښه او بد»[254] څه ته وايي؟ ما په تورات کې داسې څه ونه ليدل چې دغو پوښتنو ته ځواب ووايي. داعمل چې ادم(ع) او بي بي حوا او وروسته له ګناه نه له عدن باغ نه وويستل شول، داسې تعبيريدلی شي چې دواړه په «ښه او بد» پوهيدل او دواړه

245 - Satan-serpent
246 - Numbers
247 - Balaam
248 - Donkey
249 - Angel
250 - Number 22: 21-35
251 - Jasephus Flavius
252 - Antiquities
253- All the living creatures had one language
254 - Good and evil

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازادووچي څه وکړي اوله څه نه ځان وساتي. که نه پرې پوهيدلای اوازادنه وای، نوبيا خوبه بې ګناه وای، اوله عدن باغ نه به يې ويستل سم نه وای؟!

په پنځمه قبل الميلادپېړۍ کې يوناني مورخ هيرودوت ليکي چې فرعون ساميتيکاس[255] دوه ماشومان په انزواکې وساتل چې د ژبې منشاپرې معلومه کړي. يو څه وخت وروسته دغو ماشومانو «بيکاس»[256] په غږيو لفظ راوويست چې په فريګي ژبه[257] کې د «ډوډۍ» مانالري. فرعون دې پايلې ته ورسيدچې فريګي لومړۍ يااصلي ژبه ده.

دفرعون ساميتيکاس تجربه دوه ځلې تکرارشوه: دهوهين شتاوفين دوهم فريدريک[258] دروم سپيڅلي امپراتورو. نوموړی عسکر، ديپلومات اوعالم واوويل کيږي چې په لاتين، عربي، فرانسوي، عبري، جرمني، ايټالوي اويوناني کې د رواني ويناخاوندو. دمنځنيو پيړيو په پيل کې دغه امپراتورهم دوه ماشومان په يوځانله ځای کې پريښودل. مخکې له دې چې هغوی کوم لفظ راويستلی وی، دواړه مړه شول. له دينه دوه سوه کلونه وروسته دسکاټلنډ پاچا شپږم جميز[259] (۱۵۲۷تر ۱۲۲۵) دوه سکاټلنډی ماشومان بندی کړل. داسې بريښي چې هغوی به په نتيجه کې عبری ويلي وی.[260]

کليساد پيړيو لپاره په دې باورشوه چې عبري[261] لومړۍ ژبه وه، خو پوهانو ډيرو نورو سيالو ژبوته ګوته ونيوله. په پنځلسمه زيېزه پيړۍ کې مهندس اوعالم جان ويب[262] د چينايي ژبې په برلاستياټينګاروکړ. دجان ويب استدلال داو چې له جان کړ(طوفان) نه وروسته انجيلي نواح[263] ياني نوح(ع) په چين کې کوزشوی و. چايني ژبې ديوڅوپيړيو لپاره دلومړۍ ژبې مقام خپل کړی و. جوزيف ايدکينس[264] په خپله ليکنه کې(۱۸۸۷) کاږي چې چايني ژبه بايد د خپل لرغونتوب په مټ د نړۍ لومړۍ ژبه وي.[265] امريکايي قاموس ليکونکي نواح وييستر[266] چې يوبله (۱۷۵۸تر ۱۸۴۳) په زيېز کال ۱۸۳۰ کې په دې باورشو چې يوه بله سيميټک[267] ژبه ياني ارمايک[268] اصلي يالومړۍ

---

[255] - Sammetichus
[256] - Bekos
[257] - Phrygian
[258] - Frederick 2 of Hohenstaufen
[259] - King James 6 of Scotland
[260] - «Spak very guid Ebrew»
[261] - Hebrew
[262] - John webb
[263] - Noah
[264] - Joseph Edkins
[265] - Joseph Edkins, The Evolution of the Chinese language, 1887.
[266] - Noah Webster
[267] - Semetic
[268] - Armaic

ژبه وه.[269] ارمیک د عیسی(ع) هیوادنۍ-اصلي ژبه وه. د نولسمې(۱۹) پېړۍ په دوهمه نیمایي کې د انګریز چارلزډاروین له تکاملي تحلیل نه وړاندې، داسې فکر برلاسی وچې د قبل البشر موجودیت د نشتوالي له امله قبل السان بشری[270] تجربه هم ناشونې وه. د دغه ډول فکرپایله داشوه چې د ژبې لومړې ظهورټول تال په الهی الهام ودرید. لرغوني مصریان په دې اند ووچې د توت[271] په نوم خدای ژبه خلق کړې وه. بابیلیانو یانې لرغونو عراقیانو هم ژبه خپل نبو نومې خدای[272] ته منسوبه کړې وه. نبو «دپوهې اولیکلو» خدای و. ولولئ:[273]

د نبو نوم په تورات کې هم ذکرشوی دی[274] د هندوانو په دین (هیندوییزم)[275] کې براهما[276] لومړی یا اصلي خدای دی. دخدایانو اودبشرخدای دی. هغه له خپل ځان نه خپله میرمن خلق کړه چې سراسواتی[277] نومیده. دغه شان براهما له ځان نه دخپلې میرمنې په شان، دوه خدایان هم خلق کړل: یو یې ویشنو[278] نومیده چې ساتونکی یانې محافظ خدای و. دوهم خدای سیوا[279] نومیده چې ویجاړونکی[280] خدای و. دلته دپام وړټکي دوه دي:

«یو» براهمادخپلې میرمنې په خلق کولو کې تقریباً هغسې رول لوبولی و، لکه دادم(ع) له اړخ نه چې هسک څښتن بی بی حوا خلق کړې وه.

«دوه» دبرهمااو دوه نوروخدایانو (ویشنو، اوسیوا) اړیکې څه ناڅه هغه څه ته ورته بریښي چې په عیسویت کې ورته یانې دری ګونتوب[281] ویل کیږي (پلار، ځوی، اوسپیڅلې روح). د براهما میرمنې سراسواتی بشرته ژبه لیکنه، اوهنرورکړل.   د نولسمې پیړۍ په نیمایي کې انګریزچارلزډاروین دطبیعي تکامل نظرراووېست(دنوع منشأ). په ورته ډول، کارل مارکس اوفرید ریښ انګلزدټولنیزتکامل نظرانځورکړ. په دې ډول: لومړئ (ابتدایي) ټولنه، مریییتوب(غلامي)، فیوډالیزم، بورژوازی، اوکمونیزم

په مارکسیزم کې دین«دخلکو اپین» وګڼل شو. دین دایډیالوجي، دولت، کلتور، قانون اوژبې په شان به بنسټ(اقتصاد) ولاړو. داسې جوتیږي چې دچارلزډاروین اوکارل مارکس تحلیلونو به د ژبې د منشأ په اکله مروجه

---

[269] - Kenneally, op.cit, pp.19-20.

[270] - Human experience pre- linguistic

[271] - Thoth

[272] - Nabu

[273] - « Minurita as the god of wisdom», by Amar Annus, paper presented in 47th Rencontre Assyirologique international, july 2-6, 2001, Hilsinki, Finland, electronic version,(july 1, 2008).

[274] - Isaiah 46:1, and jeremiah 48:1

[275] - Hinduism

[276] - Brahma

[277] - Sarasvati

[278] - Vishnu

[279] - Siva

[280] - Destroyer

[281] - Trinity

(c) ketabton.com: The Digital Library

دینی مفکوره لړزولی وی. له نن نه یوسل دوه څلویښت(۱۴۲) کلونه وړاندی په زیږکال(۱۸۶۶) کی د پاریس د ژبپوهنی ټولنی[282] د ژبی د منشأ او د یوی نړیوالی ژبی د رامنځته کولو په اکله بحث حرام وګاڼه ! پخپله د دغی علمی موسیسی په وینا:[283]

پخوانی راهبه او اوسنی لیکواله کارین ارمسترانګ د علوموا و الهاتو په اړوندکی کاږی چی که الهیات د علوموخیری پیښبی وکړی «یواځی د منطقی بحث کاریکاتور تولید ولی شی....»[284]

پای:۱ جولای ۲۰۰۸ تو زند اوکس، کلیفورنیا، امریکا ډاکټر زیرکیار

---

[282] - Societe de Linguistique of Paris

[283] - « The society will accept no communication concerning either the origin of language or the creation of a universal language.» Quoted by Kenneally, p.22, referring to volterra, Vrigina, at al, (Gestures and the emergence and development of language), in eds. Michel Tomasello and Isac Slobin, beyond nature-nurture: Essays in honor of Elizabeth Bates(Mahwah, N.J.: Lawrence Earlbaum Associates publishers, 2005).

[284] - « Once theology tried to turn itself into science, it could only produce a caricature of rational discourse, because these truths are not amenable to scientific demonstration.» Karen Armstrong, The Battle for God, 2000, quoted in 100 words to make you sound great. Boston and New York: Houghton Mifflin company, 2008, p.6

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا بې کماله لمسیان په ارګ کې

مخکې له دې چې د یوې حساسې ملي موضوع په اکله خپل لیدلی خوب را وسپړم، سمه به وي چې د خوب لیدنې په اکله د ساه پوهنې ځېړنو ته یو ځغلند نظر واچوم.په دري(۳) دلیلونو: (۱) د خپل خوب د لید لو مسولیت د خپلو او رړو څخه لرې کړم.
(۲) د لیدلی خوب په پوهیدلو کې نوکی اسانتیا راولم، (۳) د رټې(جدي) موضوع سره د حساسیت غابنونه یو څه پڅ کړم.
د ساه ځیړنې پلار جرمن ژبی زیګموند فروییډ[285] وایي:
«خوب لیدل مره و رشعور[286] ته شاهي سړک دی.»
انسانانو له ډیر پخوا را هیسې خوب لیدنې ته پام کړی دی. پخوانو انسانانو فکر کاوه چې په خوب لیدنې کې الهي الهام خوندي شوي دي او د دغه الهام په رڼا کې انسانان خپل راتلونکې بدې سمولې شي. اټکل څلور زره(۴۰۰۰) کاله وړاندې، مصریانو د خوب لیدنې تعبیرونه په لیستونو کې تنظیم کړي وو. چینایې فیلسوف ژوانګزی[287] اټکل دوه زره دري سوه(۲۳۰۰) کاله وړاندې ویلي و: « نه پوهیږم زه هغه مهال یو سړی وم چې ځان مې په خوب کې پتنګ لیدلو، او که اوس یو پتنګ یم چې ځان په خپل خوب کې سړی وینم.» یو منلي انګریزي لیکوال او نقاد ویلیم هازلیت[288](۱۷۷۸ –۱۸۳۰) لیکي چې« موږ په خپل خوب کې دوه مخي نه یو.» اټکل یو سل(۱۰۰) کاله وړاندې د نولسمې(۱۹) پیړۍ په پای کې، زیګمو فروییډ د لومړي ځل لپاره د خوب لیدلو منظمې او علمي ځیړنې پیل کړې. د نوموړي ساه پوه د غه ځیړنې په یو کتاب کې خوندي شوي چې(۹۲) کاله وړاندې په جرمني ژبې[289] کې او وروسته دیارلسو(۱۳) کاله وروسته په انګریزي[290] ژبه کې خپور شو. د زیګموند فروییډ په فکر، په خوب لیدلو کې د خوب لیدونکې هیلې پټې شوي وي[291] دغه هیلې عموماً په اوښتلي موني یاني بدل شکل[292]، په خوب لیدنې کې منعکسې کیږي چې«د خوب لیدنې ژبه» یې هم بولي.

[285] - Freud
[286] - Unconscious
[287] - Zhuangzi/ Chuangtse
[288] - William Hazlitt
[289]- Die Traumdeutung, 1900
[290] - The interpretation of dream, 1913
[291] - Latent content
[292] - disguise

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساه پوهنې څېړنې ښيي چې د اوياکلنې پورې د انسان د ټول ژوند څه د پاسه شل (۲۰) کاله په ويديدلو (خوب کولو) کې تيرېږي، او خوب ليدل د خوب کولو څلورمه برخه (۵) کاله جوړوي. خوډيرې ځلې داسې پيښېږي چې د خوب څخه د راويښيدلو سره سم، ليدلې خوب د هير تيا سمخې ته غورځول کيږي. په خوب ليدلو کې کله نا کله مره ورفکرونه د ويښ ژوند د واقعيتونو سره پوخلاکيږي. لکه د کمپيوټر د بڅرکي[293] په شان، په خوب ليدلو کې د انسان د ويښ ژوند پټ معلومات خوندي کيږي. د خوب ليدلو په حالت کې ډيره پټ خود الهام څخه ډکه خواله (ډيالوګ) د انسان د ويښ او مره ورفکر[294] په مينځ کې چليږي. ولولي:[295]

خوب ليدل د انسان د فکري ژوند پټه خزانه ده. بيګا (۱۸ / ۸ / لمريز ۱۳۷۵ = نوامبر ۹ / ۱۹۹۲) مې يو خوب وليده چې غټې برخې را څخه هيرې شوې نه دي، او راسپړل يې په ټول افغانستان کې د ملي ګرتوب (نيشنليزم) د مباحثې د ژوروالي د پاره ارزښتناک بريښي. په ويده حالت کې د ويښ ژوند ليدلو ته خوب ليدل[296] ويل کيږي. له دې امله زه د خپل خوب د ليدلو مسوليت نه شم منلی.

اوس به نو را شم زما ليدلي خوب ته:

د مزارشريف د (تروږغونډې) څخه يوسترګور، زړه وراوغوريالي شخصيت چې د روغې پوهې خاوندوه، را روان و. دې په فکرونو کې ډوب وا وځان يې کابل ته رساوه چې د احمدشاه بابا سره ووينې، په چاريکارکې د لمانځه لپاره تم شو. له جومات څخه چې راووت، نو د هغه ځاى د ماموړينو ګڼه ګوڼه او ښه راغلاست پيل شول. يو ځوان چې په چاريکارکې زيږيدلی او سترشوی و په هغه مجلس کې يو اځنې افغان وچې د (پښتو بابا) سره په پښتو ګړيده، اونوروشيراګانو، بيړاګانو او چاړاګانو ته به يې د بابانغوږې (نصيحتونه) ژباړلې. د خوالې په پای کې، پښتو بابا د غه ښاغلي ژباړن ته وويل: «رټ پښتون يې، کورمووداني!» ځوان ژباړن په ډيرد رناوي ورغبرګه کړه چې: «باباډيره مننه! زه (رام چند) يم، د (کومارچند) ځوی او د (چترام چند) لمسی يم. زمانيکه چې د کابل په چنداول بازارکې غوړوله (حلوا) اووړپسې تودنې (بخارۍ) خرخولې ستاسې نوم په ډيرد رنښت سره يادولو.»

پښتو باباکه له يوې خوا د (رام چند) په افغانيت خوښ شو، نو له بلې خوا به د ځان سره ګوريدلو: «چترام چند په ۱۹۴۷ کې په لرې خواکې (سيکوډيرې) پريښنود له او د برې خوا په کابل کې ميشت شو. په خپله چترام چند، ځوی يې او لمسی يې پښتو ټينګه وساتله. خو سردارانو او همزادانو چې د پيړيو راهيسې يې په افغانستان کې خاپوړې کړې دي، د پښتو سره پښتو ونه کړه!؟»

پښتو باباکابل ته راننوت او په پښتونستان وات کې يې د مه وکړه. ناځاپه يې سترګې په سيد جمال الدين افغاني

[293] - Chip
[294] - Conscious and unconscious mind
[295] - Charles Mcphee, stop sleeping through your dreams, New York, 1995
[296] - Dreaming

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولګیدلی چی په ډیرتلوار سره راروان و. دیو بل سره یی روغبړ وکړ او دواړه خنګ په خنګ د احمدشاباباد لیدنی دپاره دارګ دکیږدی په لوری وررروان شول. دارګ دکیږدی څخه یوتنکی ځوان راووت. پښتو بابا پری ږغ وکړ: «بابکه ! نیکه موچیری دی؟» دغه ځوان چی محمدځرګند نومیده په منډه کی ځواب ورکړ: «قتی قومای خودشسته !» احمدشابابادخپل لمسی دځواب داوریدلو سره سم دارګ له خیمی څخه راووت، د دواړو سره یی په غاړه ستړی مشی وکړل، او ټول په ډیرتلوار سره دارګ خیمی ته ورننوتل ځکه هلته دنورو سیمو مشران دخپل تاریخ سره جرګه شوی وو. علامه سیدجماالدین افغان ډیراندیښمن معلومیده. هغه په ولاړه کی احمدشابابا ته وویل: «زه چی ژوندی وم نوځان می (افغان) ونوماوه، خواوس چی مړیم ایرانیان می ایرانی ګنی ! څه وکړم؟» احمدشاباباد ستړپوه سید جماالدین افغان په حال ډیرخواشینی شو، او سمدلاسه یی پښتوبابا ته نغوته (اشاره) وکړه چی څه نظرلری. پښتو بابالومړی دعلامه سیدجماالدین افغان سره ډیرزړه سواندی وښوداو بیا یی احمدشابابا ته خپل نظرداسی جوت کړ: «بابا ! که ویداند (علامه) سیدجماالدین افغان یوڅوټکی پښتو لیکلای وای، ایرانیانو به یی هویت نه وای یرغمل کړای. هسک ځښتن دی مو ړټول په نیاو (انصاف) غښتلی کړی ! دپښتو سره پښتو کول دهرافغان ملی هویت ټینګولی شی اود دین ښکلا یی خوندی کولی شی.»

ویداند (علامه) سیدجماالدین افغان دخپل سرپه خوځولو سره وښودل چی دخبرلوڅ غوږن (باخبره)، سترګوراوبانډیسی ځیراندپښتو بابا په درانه ږغ وویل:

نوری ژبی زده کول که دی کمال خپله ژبه هیرول بی کمالی ده

دپښتو بابادشعرداوریدلو سره سم، احمدشابابادخپل بی کماله لمسی په لټی کی شواو زه له درانه خوبه راویښ شوم. ګورم چی په وړاندی می دپښتو بابا (محمدګل مومند) په اکله دښاغلو اسماعیل یون او همیش خلیل کتابونه غوړیدلی دی. له بدی مرغی وینم چی لاتراوسه پوری دمیرویس نیکه کودیان او داحمدشابابا کړوسیان له همدغی بی کمالی څخه الهام اخلی اودملی ژبی دغه سپکاوی په ډیری سپین سترګی سره د ژبنی تبعیض دنشتوالی په نامه هم خرڅوی.

هسک ځښتن دی هیچاته ددی وس ورنکړی چی دټول افغانستان دملی هویت د ټینګولو اغیزمن اوپوخ مورچل رنګ کړی ! پای

زیرک یار ۱۹ / ۱۱ / ۱۹۹۲

دالیکنه په مجاهد ولس (ناروې) او افغان ملت (یورپ) کی خپره شوې وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه په ټولنه کي، وينه په لابراتوارکي!

دافغانستان ځيني سياسي هيوادوالان(سياسي اتباع) عملاً نه يواځې له دې نه ډېره کوي چې کلتوري هيوادوالان(کلتوري اتباع) شي، بلکې حساب هم نه مني. ځوک چې حساب نه مني د مساواتو په منلو کې يې هم شک دی. د ايران پخواني ولسمشر محمد خاتمي اووه(۷) کالونه وړاندې د ايران په شمال کې د ګرګيانو غونډې ته په خپله وينا کې په دې ټينګار وکړچې:«در اين دنيا نمی توان از کثرت صرفنظر کرد» (ولولئ: زيرکيار، ملي ستم، مليت او خراسان، لاهور، ملت پريس، ۱۳۸۰المريز، اپريل۲۰۰۱ زيږ. خپرونکی: د پښتني کولتور د ودې ټولنه، جرمني).

دافغانستان مفکر، غيرتمن او فقير و زير محمد ګل مومند چې د کابل ښارپه(اندرابيو) کې زيږېدلی و او په اتيا کلنۍ کې د همدغه ښارد(بريکوټ) د سيمې په يوعادې ختېن کرايي کورکې په حق ورسيد(۱۳۴۳المريز، ۱۹۶۴زيږ)، په خپل يوشعرکې د نبني منځ ويشتلی دی:

نوري ژبې زده کول که دې کمال خپله ژبه هيرول بې کمالي ده

زما په نيمګړې اند، په وروستني شاهي اساسي قانون(تله ۱۳۴۳، اکتوبر۱۹۶۴) کې دفارسي په ځای دري ټکی خوندي شو، ددې لپاره چې دشاهي کورني لپاره اسانتيا راولي. شاهي خيل او درباريان په پښتو کې امېړ(نالوستي، بې سواده)وو. په خپله پاچا محمد ظاهرشاه او دکورني نورغړي يې دلړزاند هويت په کړاواخته ووچې په ساپوهنه ياني سايکلوجي کې ورته[297](سرحدي سړی) وايي. بس پاچاغټ(چم) وکړاوځان يې له رسمي شرم نه په دې خلاص کړچې فارسي ته په اساسي قانون کې دري و وايي. دپاچالپاره د رسمي شرم رفع کول مهم وو، نه د ملي شرم. اوس خو افغانستان چې د(۹۱۱) له بخولي(فاجعې) سره جوخت پري امپرياليستي سقاوي نازله شوې ده، له ملي شرم نه محروم شوی دی. هرڅه ملي لاړل او دريمه سقاوي راغله.[298](د مسعود او رباني سرک الطوايفي ته دوهمه سقاوي ويل کيږي، اپريل ۱۹۹۲ سپټمبر۱۹۹۲. ولولئ: سمسور افغان، دويمه سقاوي. دويم چاپ. خپرندوی:د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه-جرمني ۱۳۷۹ل،۲۰۰۱ زييز).

هغه مهال چې زه د برلين په ازادپوهنتون[299] کې د واګپوهنې(سياسي علومو) استادوم، يوانګريزچې په همدغه پوهنتون کې په کلک ګومان سره دهېڅ پوهنې (ايتنولوجي) استاد و راته ځان راوپيژاند: ده دپروان

---

[297] - marginal man

[298] - everything national-out, Third Saqawi-in

[299] - FUB

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولایت په یوه ځانګړې سیمه کې ښایسته ډېر وخت په څېړنه تیرکړی و. (زه دلته د دغې سیمې نوم نه اخلم هسې نه چې چاته د سرو مال زیان ورسیږي). دغه څېړونکې د یوجومات د مُلاله خولې چې د بچه سقاو دوره یې لیدلې وه، یو شعر ټیپ کړی وه. زمانه یې هیله وکړه چې که د دغه مُلا دغږله مخې دغه شعر ولیکم او بیا یې ورته په جرمنې وژباړم. هم د غسې مې وکړل. د دغه شعر سریزبیتونه داسې وو:

سقاو نو مې یو غل و جوړ کړې یې سره چل و

بسته پرې کو هد امان شو پارسیوا نو خوبا یې وه

ځوو رځې پاچاهې وه

سرداران په تصادفي لحاظ (په وینه) پښتانه وو، خو په ارادي (کولتوري) لحاظ ورنه د احمدشاه بابا یې کماله لمسیان جوړ شوي وو. هغوی د پښتنو دکاریکاتور په څیر وو. وزیرمحمدګل مومند به شلخیانو (لمبربد لو) او په پښتو کې لټانو ته داسې نغوږه (نصیحت) کاوه: «بابکه! سردار کیږه مه! د پښتو سره پښتو وکړه!» د سترګه ور او غوږن (باخبره) محمدګل مومند په اند، باید ملي ژبه (د ملت د اکثریت ژبه او د ټول افغانستان د ملي پیژاند [هویت] په ټینګولو کې اغیزمنه ژبه) په ښوونځي، پوهنځي، دولت او اقتصاد کې چلن پیدا کړي. دهغه د کشرورور عبد الکریم مومند په حواله داسې راغلي دي: یوه ورځ د محمدګل مومند سره په ایبکو (سمنګان) کې، د یو ملاقات په وخت کې د افغانستان پخواني پاچا محمد ظاهرشاه په فارسي غږیده. خو محمدګل مومند ورسره پښتو ویله. پاچا ورته وویل چې «زه په پښتو پوهیږم خو ویلې یې نه شم» محمدګل مومند ورغبرګه کړه چې: «صاحبه! زه هم په فارسي پوهیږم خو ویلې نه شم». ولولی زماد **۵۵** لیکنو ټولګه: زیرکې وینا وې. خپرندوی: پښتویون، نیویارک، امریکا. لاهور، لاهور، ملک پریټینګ پریس ۱۳۸۱ل، ۲۰۰۲م، **۵۲۵** مخونه، دلته **۳۴۱** مخ،

کولتوري امپېرتیا (بې سوادي) ددې وس لري چې د یوه ملت د ټولنیزې تنستې مزې وشلوي. د افغانستان یو غټ کړکیچ په هغه توپیر را څرخي چې د سیاسي هیوادوال (تبعه) او کولتوري هیوادوال ترمنځ عملاً په دولتي رسمي ادارو کې لیدل کیږي.

د هیوادوالۍ (تابعیت)[300] مفهوم په حقوقي بریدونو کې خاپوړې کوي، په دې ډول چې څوک په سیاسي ټولنه کې شامل دي او څوک ورنه محروم. د کال **۱۹۲۳** په اکتوبر (تله **۱۳۰۲** المریز) کې د افغانستان لومړی لیکلی اساسي قانون (نظامنامه) راووتله. په دغه اساسي قانون او ورپسې د افغانستان په هر لیکلي اساسي قانون کې هیوادوال (افغان تبعه) ته ددې موقع ورکړه شوې ده چې په خپله ټولنه کې د سیاسي هیوادوال (سیاسي تبعه) مقام ته ورسیږي. خو په افغانستان کې له بدې مرغې ټول ټال غیرې پښتون سیاسي هیوادوالان کولتوري هیوادوالان نه

[300] - Citizenship

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی.

په افغانستان کی کړکیچ په دی کی دی چی سیاسی هیوادوال ته حقوق خوند ورکوی خوله مسولیت نه ډه ډه کوی او په رسمی دولتی مقامونو کی په عمل کی ملی رسمی کفایت نه منی. په بله وینا، په رسمی موسساتی ډګر(دولت) کی یوه ډله بشپړ امتیازلری چی په دولت کی دخپلی ژبی(فارسی دری) انحصار ټینګ کړی او مقابل اړخ(اکثریت) له دی نه محروم کړی چی خپله ژبه(پښتو) عملاً لږترلږه د فارسی سره مساوی مقام ته جګه کړی.

ژبه له دی نه ډیره جګه ده چی یو اځی او یو اځی دپوهاوی(افهام وتفهیم) وسیلی ته راټیټه شی. دسپی غپل یا سونګیدل سړی په خطریا خوښی پوهوی، خود هغه غپلو او یا سونګیدلو ته ژبه نشو ویلای. ژبه دانسان دمعنوی(غیری مادی) کولتورچینه ده، د زړه او فکر ارمانونه او رازونه په الفاظو کی رانغاړی او راتلونکو نسلونو ته یی رسوی. لکه په اینه کی چی دانسان مونه لید له کیږی، په ژبه کی دمغزو او زړه بی جسمه موجودیت(فکر او احساس) ځلیږی. هو، ژبه دپوهاوی(افهام او تفهیم) لوښی هم دی.

دامریکی دنیواک په چاپیریال کی په افغانستان باندی په ورتپل شوی اساسی قانون(۱۳۸۲ لمریز، ۲۰۰۳ زیږیز) کی «پښتو او دری د دولت رسمی ژبی دی»(ماده ۱۶)

دلته د(او)ټکی دکلک پام وړدی. د «او» ټکی مساوی په «یا» نه دی. یانی داساسی قانون دشپاړسمی(۱۶) مادی پورتنی جمله مساوی په دی جمله نه ده: پښتو یا دری د دولت رسمی ژبه ده؟! خوغیر-پښتون افغانان د رسمی دولتی وظیفی په اجرأ کولو کی له سپین سترګی نه کار اخلی، داساسی قانون دشپاړسمی مادی په ذکرشوی جمله کی د «او» له ټکی نه سترګی پټوی، او په دی ډول په خپله رسمی ملی بی کفایتی څپونې غوړوی. به کال ۲۰۰۵ کی یو پښتون افغان امریکی ته د ژورنالیستی زده کړو لپاره راغلی و. ماټلفونی روغبړ او پیژند ګلوی نه وروسته هغه و پوښته چی په کابل کی یی څه وظیفه لرله؟ راغبرګه یی کړه چی دیولوړ مقامه افغان ژباړن و ځکه هغه په پښتو نه پوهید. زما(زیرک یار) په ګومان دغه لوړ مقامه افغان یو مرستیال ولسمشرو. دغه لوړ مقامه فارسیوان افغان یو سیاسی هیوادوال دی چی حقوق خوندورکوی، خو کولتوری هیوادوال نه دی چی زړونه کوشیرکړی

موخه(هدف) دانه دی چی په دولتی ادارو کی یو ماموریه یوه رسمی ژبه بسنه کوی؛ موخه دا نه ده چی په دولتی ادارو کی به ملی کفایت یا په دې ژبه کی ښودل کیږی یا په هغه بله کی؛ موخه دا نه ده چی په دولتی ادارو کی دی ملی کفایت په کلتوری بی کفایتی او امتیازوچلیږی. موخه دانه ده چی په کلتوری لحاظ بی کفایته یا کم کفایته رسمی ماموردې ژباړن ولری، او په دې ډول دې ملی بی کفایتی د پیسود لګښت په واسطه تامینه شی.

موخه داده چی ځنځیرونه دی غوڅ شی. هغه ځنځیرونه چی ماشومان د ملی ټولنی له جوړولو نه محروموی، هغه ځنځیرونه چی دمتقابل درناوی(احترام) او عملی و رورولی ارمان یی شنډ کړی هغه ځنځیرونه چی ملی پیژاند(هویت) او ملی شعور ته یی پاټکونه اچولی دی. کولتوری هیوادوالی(تابعیت) واقعی پوهاوی(افهام) ته ښه راغلاست وایی. هغه پوهاوی ته چی د «خپل» او د «بل» احساس کوشیروی، متقابل احترام رامنځته کوی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورورولی غښتلی کوی، اودملی ټولنی په جوړولو کی کواند (فغال) رول لوبوی. په ملی ټولنه کی به هم د سیاسي- حقوقی هیوادوال(تبعه) چغه اوریدل کیږی اوهم به د کولتوری هیوادوال[301] وروری به په حساب چلیږی تر هغه چی د سیاسی هیوادوال اوکولتوری هیوادوال ترمنځ امتیاز پای ته ورسیږي. ۱۸ / ۴ / ۲۰۰۷

301 - Cultural Citizen

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو په ارګ، جومات، او اساسي قانون کي

د پښتنو اکمنان(که زرین زي وو او که ختین زي، که بریښنا خیل وو او که تورتم خیل) عموماً ټول لږ ډېر په دې بې کمالۍ کې سرتیري وو چې په خپل دربار کې خپلې ژبې ته پاتڅ ونیسي او په خپل ټاټوبي کې د ملت د معنوي کلتور دا ړه ماران شي. دغسې ناوړه اعمال نورد زغم وړ نه دي. شلځې تجربې ښیي چې شلخیان د پښتانه حییثیت نه شي ساتلی.

باچاخان د ننګرهار ولایت په یوه ولسوالۍ کې میلمه شوی و. یوه سړي ورسره سټرې مشي په پارسي وکړل. په ځنګ کې یوبل سړي ورته وویل چې باچاخان خو پښتون دی، په پښتو به دې ورسره سټړې مشې کړې وای. هغه خپل ځواب په دې ډول ورغبرګ کړ: زموږ غټان په کابل کې پارسي وايي. مافکروکړچې باچاخان(فخر افغان) به لکه د نوروغټانو په شان پښتو پرېښې وي او په پارسي به اخته شوی وي!

(پټه خزانه) په ۱۳۲۳ لمریز هجری(۱۹۴۴ زییز) کې په کابل کې د پښتوټولنې له خوا چاپ شوې وه.

اټکل ۳۵ کاله وروسته ښاغلي غلام حضرت کوشان د دې فرصت وموندچې «د پښتو سره دمینې» له امله د(پټې خزانې) انګریزي ژباړه تکمیله کړي. پټه خزانه په انګریزي ژبه کې هغه مهال په کابل کې چاپ(۱۳۵۸ لمریز، ۱۹۷۹ زییز) شوه چې رټلي نورمحمد تره کي ارګ په پښتو چلاوه. په دې ډول ښاغلي کوشان ظاهراًد پښتو ژبې خدمت وکړ، په باطن کې به پرې هسک څښتن پوهیږي. په افغانستان کې به چې د استقلال په جشن پسې جوخت د پښتونستان جشن نمانځل کیده، نود کابل ښاروال(پارسي ژبي افغان ورور) به د کاغذ له مخې خپله وینا په پښتو اوروله، خو په کابل کې به د ارګ مشرانو په پښتو تلپاتي روږه نیولې وه او ټولې ویناګانې به یې په پارسي کولې. دغه طرزالعمل د اسې هم تعبیرید لای شي چې پښتو د پښتونستان رسمي ژبه وه او فارسي د ارګ رسمي ژبه وه. په نوروالفاظو: د کابل ښاروال ښاغلي ډاکټرسهیل پښتو د کابل ښارپه چاپیریال کې له ښاغلي عبد المنان دردمند زده کړه ترڅو دیوه افغان په حیث خپل ورسپارلې شوي رسمي تمثیلي وظیفه د پښتونستان په جشن کې سرته ورسوي، خود «برادران ارګ» معذرت به داسې معلومیده چې د کابل ښاردوې بې پښتو کړې دي(عذربدتر ازګناه!).

مکناټن[302] د اړتیا له مخې پښتو زده کړې وه، خو برادران ارګ په خپل ارګ کې پښتو ته د اړتیا احساس نه درلود، او چې په ارګ کې پښتو ته اړتیا نه وه نود دربار په دولت کې به ورته ولې اړتیا وي! حمید کشمیري په خپله«اکبرنامه» (۱۲۷۰ هجري سپوږمیز کال) کې وايي:

شنید این سخن لات جنګي تمام که اموخته بود پشتو کلام

---

302 - William McNaughten

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې شعر کې د وزیر محمد اکبرخان او مکناتېن ترمنځ د خبرو په جریان کې د مکناتېن له خوا د وزیر محمد اکبرتیاری انځورشوی دی، او «لات» د لوړ[303] یا سردار یانی مکناتېن په مفهوم استعمال شوی دی(ولولی: غوث خیبری، «د برنس او مکناتېن د وژل کید و پیښې» ، دعوت، پرله پسې ۷۲-۷۱ گڼه، د **۱۳۷۵** مرغومی، د سمبر**۱۹۹۲**) .

اټکل څلورنیم کاله وړاندې په(**۱۹۹۳**) زیږیځ کال کې یوه سپین ږیری پښتون د امریکې د(لاس انجلس) ښار په «افغانستان ږغ راډیو» کې مرکه لرله. (اوریدونکو به د ټلیفون له لاری پوښتنې او تبصری کولې اود راډیو له لاری به یې ځوابونه اوریدل) . په ارګ کې د پښتنو د قومیانو یو لړۍ قومی(یو سپین ږیری سردار صاحب چې پخوا یې په کابل کې «کارهای فرهنگی و ادبی» سر ته رسولی وو) په افغانستان ږغ راډیو کې د پښتو(«افغانی») په اوریدلو سره یو څه بې حوصلې شو. «این مرد فاضل»(سردار صاحب) هغه بل سپین ږیری افغان ته چې په «افغانی» (پښتو) یې په افغانستان ږغ راډیو کې توضیحات ورکول، په دې الفاظو واګو انښیده: «اغای(و) چې پوف میکنی ما نمی فهمیم، مردم نمی فهمند ، این رادیو مردم است و شما پوف کرده راهی استین».دلته لکه چې فاضل سردار صاحب د افغانستان د وګړو د اکثریت ژبه(پښتو) د «مردم» ژبه نه ګڼې(«مردم نمی فهمند») ، اونری احتمال لری چې د سردار صاحب د شعور په تل کې به پښتو د پښتونستان رسمی ژبه وی او افغانی به د افغانستان غیری مردمی(یانی درباری) ژبه وی؟ ! ښاغلي«و» [«و» می د پښتنو مره کچې د نوم د مخفف په څیر استعمال کړی دی] د سردار صاحب په ناروا غوښتنې «پوف»(پښتو) زندی کړه، خپلو خبروته یې په «رادیو مردم» کې په فارسی ادامه ورکړه، او د فاضل سردار صاحب په خپله ژبه یې د سردار صاحب شعور د حافظ شیرازی په دې شعر ټکور کړ:

پدرم روضه رضوان بیک خوشه گندم بفروخت

ناخلف باشم اگر منش به جوی نفروشم

(د زیاتو معلوماتو لپاره ولولئ: نصر الله نیازی، «اهانت به پشتو و پشتون» ، ایینه افغانستان شماره مسلسل **۳۴** ،مخونه **۱۵۷ـ۱۵۸**) .

اعلیحضرت محمد ظاهر شاه په افغانستان کې څلویښت(**۴۰**) کاله واکمن و (**۱۹۳۳** زیږیز تر **۱۹۷۳**). که هغه په کال کې یوځلی(د استقلال د جشن، د پښتونستان د جشن، د نجات د جشن، د کوچنی اختر او یا دلوی اختر په مناسبت) په پښتو وینا کړې وای، نو ډیر ګومان کوم چې د اعلیحضرت صدر اعظمانو ، وزیرانو ، جنرالانو ، سفیرانو او.... به هم دغه لار خپله کړې وای او په دې ډول به له پورته څخه کښته[304] د پښتنو د زده کړې عملیه په دربار کې له برمتې (یرغمل) څخه خلاصه شوې وای. په دربار کې د پښتو یرغمل کیدل او له دربار څخه بهر د پارسی وانو خویندو او وړونو لپاره د پښتو کورسونو جوړول د یو بل سره په کلک ټکر کښې وو. ملی ژبې پښتو په (پښتو ټولنه) کې رسمیت و مینده

---

[303] - Lord

[304] - Top - down

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودربار اود دربار دولت بالعمل پارسي ټولنه وګرځيدل. په دې عمليه کې د پښتانه بچيان په خپل هيواد، په خپل پايتخت، او په خپل دربارکې د بې پښتو شو يو دربارخيلو په لاس بې پښتو شول. او دلرې پښتونخواديوه تکړه ځيرونکي په الفاظو «پښتون په دريم نسل کې ختم» شو. په پارسي وانو خويند واوورونو چې غيرتمن افغانان دي خپله ژبه ګرانه ده. پښتانه بايد له دوی څخه زده کړه وکړی. رټ (کلک، وتلی، جدي) پښتانه بايد هغو پښتنو ته کلکه پاملرنه وکړی چې د دربار په بازارکې يې پښتو خرڅه کړې ده او دلستونې ماران ګرځيدلي دي.

په شلمه پيړۍ کې افغانستان يو پښتون و زيرد رلود چې غيرتمن مسلمان او دتکړه فکرخاوندو. له دې کبله به روغه وی چې د پښتو (ژبې او پښتونوالی) په هکله دده نظر په لنډ ډول دروپيژنم:

«پښتو بابا» (محمد ګل مومند) د کابل ښار په (اندرابيو) کې زيږيدلی وا او ددغه ښار د (بريکوټ) په سيمه کې په يوه خټين کرايي کورکې داتياکلنی په عمرپه حق ورسيد (۱۳۴۳المريز، ۱۹۲۴زيږيځ). دی سربيره پردې چې وزيرو، اولسی ژوند يې لاره، دتکړه فکرخاوند و، او عمل يې له نظرڅخه نه پټيده. وزيرمحد ګل مومند وايي چې «د پښتو د ترويج او تعميم د پاره په هرډول چې لازم او ممکن وی په يو منظم طور پښتو وخوځوله شی، پښتانه ويښ کړی شي.» دلته د «منظم طور» ټکی د ډيرپام وړ دی. مفکرمحمد ګل مومند داسی سپارښتنه کوی چې د پښتنو پوهان دی اهمی چاری لومړی، معمولی چاری ورپسی، او کيفی او ذوقی شيانو ته دی په پای کی پام وکړی پوهان بايد ترهرڅه دمخه «سمد لاسه درسی کتابونه» دښونځيواو مدرسو د پاره «تاليف اوترجمه کړی». په درسی کتابونو کی دی د زده کوونکو پام «دين، اخلاق، اداب، خپلو خصايلو او ملی خصايصوته وشی. دماشومتيانه دی داشيان په زړه اودماغ کی ځای ونيسی، او د پښتانه بچی دی پښتانه شی». د پښتو بابا په اند دعلم د زده کړی لپاره مورنی ژبه ډيرارزښت لری. ځکه خو دی ټينګار کوی چی «علوم او فنون درست په پښتو واړوو». محمد ګل مومند پښتانه بيزوګان نه ګڼی چی «په هرڅه کی به د نورو پيښی کوو». دی زياتوی چی «موږ بی نومه اوبی نښی نه يو، ورکوټی ولس هم نه يو. موږ د اسيا په مينځ کی د نامه خاوندان يو.... او مهم جغرافيايی موقعيت لرو». محمد ګل مومند په دی واقعيت پوهيږی چی «د فن او صنايعو له پلوه» پښتانه لو يد يزو هيوادونو ته د زده کړی لپاره اړ دی: «ځمونږ دين هم مونږ ته امرکوی چی (الحکمهَ ضالهَ المومن اينما وجده اخذه). خو پرته له دغه نه د دوی نورڅه ته اړنه يو او نه ښايي چی په هرڅه کی د دوی پيښی وکړو... او د دوی هرڅه په پټو سترګو ومنو». محمد ګل مومند د حکومت په ماهيت پوه دی او په ډاګه وايی چی « حکومت د بی پښتوګی له امله اريان دی، او لاره يی ورکه کړی ده ! او اولس د بی پښتوګی له لاسه بی پته، خوار، زار اوورک دی؟ ټول د بی پښتوګی په اورسوی يو...» او س نو پوښتنه دا ده چی پښتو بابا (محمد ګل مومند) «پښتو» څه ته وايی؟ دده په فکر پښتو که له يوی خوا د پښتو ژبه ده نو له بلی خوا د پښتنو د ژوند طرز يانی «پښتونولی» ده. «پښتو ويبل، پښتو کول، پښتو چلول دی» او لکه «روح په کالبد کی» د پښتنو په ټولنه کی ارزښت لری. «پښتو دين، وطن او پښتانه اولس ته خدمت دی؟» د محمد ګل مومند په اند « پښتو زړه وړتوب دی، ځکه پښتانه په دی خبره ايمان لری چی ګټه او تاوان، عزت او ذلت هرڅه د خدای نه دی. بی دده

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارادی نه هیڅوک هیڅ عمل نشی کولای». محمدګل مومند هسک ښتن ته په زاری دی چی پښتانه« په رښتیا سره دخپل کاله اوملک واکمن کړی، دکارسړی په کی شته کړی اودغی بدحالی نه نجات ورکاندی».
محمدګل مومند په دی فکردی چی دیوه ملت د ژبی لری اوبری دهغه د ژوند دبد مرغۍ اونیکمرغۍ سره اړوند لری. «که دیوملت ژبه دبل ملت ژبی ته مغلوبه شوه» نومانایی داده چی« په عین واکداری کی به بی واکه، په عین وطن کی به بی وطنه وی. په خپل وطن کی به غریب اوپردیس وی... خپل به ورته پردی شی ځکه چی په نامه که څه هم خپل وی خوافکار، احساسات، اقوال، اعمال او افعال یی، اغوستنه، خواړه یی، ځواک اوژوند یی بشپړیا نیمګړی دپردی اودبل وی.... دغسی ملت به ورځ په ورځ چوکیږی ترڅوچی محوه شی». په«لنډ» ډول: «ژبه دملی موجودیت، هوساتوب اوسعادت، دلوړوالی اوجګوالی ستنه ده».
ددغه اهمیت له کبله« ژبه باید وساتله شی، وپالله شی، ورزوله شی، هارته کړله شی، علمی شی، ادبی شی، په هرحیث سره دملتو درستو اړینوته» ځواب وو ایی. د مفکر محمدګل مومند په فکر«پوه سړی خپل اودبل مال پیژنی... غیرت، لوړهمت، روغه پوهه(عقل سلیم) دغه نه منی اونه پریږدی چی څوک خپل مال خوشی کړی چی وروست شی، ورته نقصان ورسی اوخلک یی ښکاریا په غلا یوسی اوکورتنی لاندی کړی» اود نوکرپه شان« کونډۍ ښتي. غیرتمن سړی خپله وچه دپردی په لندو ښه بولی». خوسره له خپلوډیروهڅو، پښتوبابا(محمدګل مومند) دامشروع ارمان دځانه سره ګورته ویوړچی« په درستی پښتون یانې(افغانستان) کی پښتو، د پښتانه دحکومت رسمی ژبه شی».
(داقتباساتولپاره ولولی: محمدګل مومند، لنډکی پښتواوپښتونواله، دکابل عمومی مطبعه، **۱۳۳۷** لمریز= م**۱۹۵۸/۱۹۵۹**؛ محمدګل خان مومند، مرتب همیش خلیل، پیښور، دسمبر **۱۹۹۵**، محمدګل مومند، دپښتود ژبی لیاره لیاپښتوصرف اونحو، دبلخ شرکت(رښتیا) له خوا په لاهورکی چاپ شو. بلخ **۱۳۱۷** لمریزچی **۱۹۳۸** زیږیځ کیږی).

څه باید وشي؟

۱ ـ تکړه پښتانه باید یوعلمی او سیاسی سازمان ولری چی د محمدګل مومند په وینا «پښتوپه منظم طوروځوځوله شی» او «پښتانه ویښ کړی شی». زما په وړاندیز دغه ډول سازمان ته«دپښتوعمل جرګه»[305] ویلی شو. ددغه سازمان غړیو وظیفه به داوی چی دپښتوسره پښتووکړی، په ملی ژبه پښتو تنګ وکړی. په دغه چوکاټ کی باید دهغو افغانانو، په تیره دهغو پښتنو کړنو ته کلکه پاملرنه وشی چی په شعوری یاغیری شعوری ډول د ملی ژبی پښتو(داکثریت ژبی اودټول افغانستان دملی هویت دساتلو پوخ مورچل) سره بی انصافی کوی.

[305] - Pashto Action Council

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – په تعلیمی نصاب کی د دینی او دنیوی علوموترمینځ تفاهم او انډولتوب ته کلکه اړتیا ده، ترڅو د افغان ملت ملی او دینی هویت خوندی شی او د زمانی د شرایطو په تناسب د عقل او ابتکار خاوند وګرځی.
۳ – پښتو نه یوازی په دولتی میچن کی چلن ته کلکه اړتیا لری، بلکه په جومات کی هم باید غښتلی شی. طالبان دګلستان او بوستان کتابونه د اخلاقیاتو د زده کړی له کبله لولی. باید بوستان او ګلستان په پښتو واړول شی.
دپیښور په پښتو اکېډیمی کی د «ګلستان بزبان پښتو» نسخه لیدل شوی ده. ودی شی چی د روغی ژباړنی په لوری ګټوره وګرځی؟ د «پښتو بوستان او ګلستان» په اکله دی د استاد حبیب الله رفیع سره خبری وشی.
۴ – مسلکی اشخاص دی دی ته راوبلل شی چی په خپل مسلک کی په پښتو ژبه د پوهنتونو د استعمال لپاره درسی کتابونه او نور مواد برابر کړی.
۵ – پښتو باید په ښوونځیو او پوهنتونو کی د تدریس ژبه وی ترڅو په دولت کی د کار او دعوامو د خدمت لپاره هیڅوک د ژبی د مشکل سره مخامخ نه شی. د پښتو د علمی کیدلو لپاره باید پښتانه له ماشومتوب څخه انګریزی په ښوونځی کی زده کړی.
۶ – د پښتو کلتوری-هنری اړخ یانی ټنګ ټکور (موسیقی)، ملی اتڼ، انځورونو، او ډراموته پاملرنه حتمی ده.
۷ - د دولت او حکومت مشران باید رسمی ویناګانی او مرکی په پښتو وکړی او په تړونونو (قراردادونو) کی دی د پښتو متن هم د اتبار وړ وښودل شی.
۸ - د پښتو لیک یا لیک لاری یو کولو (املایی یوشان والی) ته کلکه اړتیا ده. که هر څوک په خپل سر د خپل کلی یا سیمی پښتو لیکی، نو د نورو لپاره به ناشونی وی چی د یوی پښتو پرځای «پښتوګانی» زده کړی. د هرچاخوښه چی یو ټکی څنګه تلفظ کوی، خو غټه خبره دا ده چی ذکر شوی ټکی په یوه شکل ولیکل شی. یانی: ویل یی ستا خو لیکل یی د ټولو!
د بیلګی په توګه «زموږ، زمونږ، ځموږ، زمنګ، ځمنګ» ټکو ته ستاسی پام راګرځوم: «زومږ»، «ځمو ږ»، «زمنګ» او «ځمنګ» هریو ټکی څلور (۴) توری لری او لیکل یی (د «زمونږ» او «ځمونږ» په تناسب) لږ ځای او لږ وخت نیسی، یانی د لیک لاری د اقتصاد له نظره اغیزمن دی. که د ټایب او چاپ لپاره د کمپیوټر د تورو دړه[306] په کارولو یږی، نو ګومان کوم چی د «زمنګ» او «زموږ» لیکل به له نورو اسان وی؟ زه دومره وایم چی پښتو دی د کمپیوټر سره پوخلا شی. ودی شی چی په دی اکله د پښتو د ژبی او د کمپیوټر د متخصصینو له خوا اکلک او غبرګ ګامونه واخیستل شی.
۹ - «د پښتو عمل جرګه» باید زرترزره «د پښتو د تفکر بانک»[307] جوړ کړی او په بیلابیلو چاروکی دی ور څخه نظریی او مشوری وغوښتل شی. پښتانه له بل هر چا څخه دی ته ډیر اړ دی چی د زمانی د شرایطو په کچ وینښ شی او د فکر په

---

[306] - Keyboard
[307] - Pashto think Tank

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډګرکی سیالۍ ته چمتو شی.

۱۰-په اساسی قانون کی دیوی ژبی«ملی» یا «رسمی» حیثیت خوندی کول یو قانونی -رسمی ټینګار دی چی د دولت په اداری، تعلیمی، اقتصادی، او تبلیغاتو عملیاتو کی د هغی ژبی د چلن لپاره دیو لیکلی سند اهمیت لرلی شی. په اساسی قانون کی باید پښتو د افغانستان رسمی ژبه و بلل شی او حکومت دی ته اړ شی چی په دغه لارکی عملی ګامونه واخلی. خو که په عین وخت کښی« د پښتو عمل جرګه » فعاله نه وی، نو د اساسی قانون ټینګار به هغسی پنچرشی لکه پخوا چی یوی تشې خبری ته راټیټ شوی و.

که په پای کی زما څخه پوښتنه وشی چی په ټول افغانستان کی د پښتو په رسمی کیدا باندی په اساسی قانون کی ټینګار غواړم او که د پښتو چلن په ارګ کی؟ د تیرو ترخو تجربو څخه د زده کړی په مټ زما(زیرک یار) ځواب داسی دی:

« زه پښتو په ارګ کی غواړم ځکه بی پښتو ارګ د پښتو مرګ دی؟ !»

دربار(حکومتي مرکز) چی بی پښتو وی، نو پښتو به د رسمی کیدا په لوری له ټولنیز اتبار[308] څخه لویدلی وی او ډیره به ناشونی وی چی د دربار دفتر، مطبوعات، د زده کړی موسسی، بازار او نور راشه درشه[309] د ملی ژبی د پرمختګ لپاره روغ چاپیریال جوړ کړی شی.

پـــای

ډاکټر زیرک یار

د نومبر۱۲، ۱۹۹۷ زیږځ کال

[308] - Prestige

[309] - Communication

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـښتـو په ګوانتاناموکي اوفارسي په ارګ کي

سروکارد خلګودی له ژبی د سرکارسره
کـلـه بـه غـریبه پښتـو ژبه د سرکارشی
(ګومان کوم داروانښاد استاذ «ګل پاچاالفت» شعردی. زیرکیار)

زماپه اند ،ترنن پوری دوه پښتون ساپوهان دپښتونازولی دی: یویی پوهاند بها الدین مجروح دی چی د ساپوهنی اوفلسفي په برید ونوکی دنیمی شپی لاروی شوی و ، اومابه ورته شپږ ویشت(۲۶) کالونه وړاندی د کال(۱۹۸۰) په می کی په پیښورکی غلي غلي شان امیرالمنورین وایه. دامریکی یوتیزفکری ټوکی لیکوال پی جی اورورک[310] له نن نه(۲۹/۴/۲۰۰۲) پنځلس کالونه وړاندی په کال(۱۹۹۱) کی لیکلی ووچی امریکی بهرنی سیاست نه لاره. خودلومړی ځل لپاره یی بهرنی سیاست دافغانانوپه جهادکی ومیند. ددی لپاره چی دامریکی بهرنی سیاست له نږدی ووینې، بایداورورک[311] په خپله جهاد ووینی چی څرنګه چلیده. په کال (۱۹۸۹) کی یی جهاد په پیښور/پښتونخوا کی ولید اودی پایلی ته ورسید چی افغانستان تقریباً یوروڼ اندی «منور» لاره خوهغه هم ووژل شو «اوداسی نور».(ولولی زمادچاپ لاندی کتاب، په دی سرلیک:« د نـوی سیا ست الجبره»).[312]

دویم پښتون ساپوه ډاکټرماماوچی زه یی د ساپوهنی اوپښتونوالی خان ګڼم. په پښتنی ټولنه کی خان د پګړی خاوند اووتلی سړی ته هم وای. کیدای شی له همدی امله به خوشحال خټک بابا دپګړۍ سړی په شمارګڼلی وی. له نن نږدی شپږویشت(۲۶) کالونه وړاندی دکال نولس سوه اتیا (۱۹۸۰) په نیمایی کی، زه له پیښورنه فرانکفورت ښار(دهغه مهال لویدیزجرمنی) ته کډوال شوم. یوڅوورځی وروسته ډاکټرماماله ستوری له کولن ښارنه فرانکفورت ښارته زمادسترګی مشی لپاره راغی. زموږ په ښایسته اوږده خواله کی، دلته دډاکټرمامادوه(۲) پوښتنی اوزمادوه ځوابونه پام وړګڼم: ویی پوښتلم چی باچاخان څه ویل؟ ورغبرګه می کړه چی دباچاخان په وینا «داد روس اوامریکن جنګ دی.» ویی پوښتلم چی زه ولی له کابل نه پیښورته لاړم اوبیا د یوی میاشتی په اوږدوکی له پـیـښـورنه لویدیزجرمنی ته کډوال شوم؟ ورته ومی ویل چی له کابل نه مې تن راخلاص کړاوله پیښورنه مې

---

[310] - P.J.O`Rourke
[311] - O`Rourke
[312] - Algebra of New politics, 1989 - 2005

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر(دا هغه مهال وچې نړدې شپږمیاشتې وړاندې دکال ۱۹۷۹ په پای کې شوروي پوځونو په افغانستان یرغل کړی وا و په پیښورکې هم سیاسي خیرات مخ په تود یدلو و). له نن نه اټکل اته دیرش(۳۸) کالونه وړاندې، دکال ۱۹۲۸ په شاوخوا کې ماد افغانانو په یوه غونډه کې کبیرجان ته په ناڅاپي ډول«ماما» وو ایه. ده هم سمدلاسه په خوريږي ونا زولم. دا هغه مهال وچې موږ دوا ړه دلوید یزجرمنې په ګوټنګن پوهنتون کې پوهیدونکي(محصلین) وو. له همهغې ورځې راهیسې زه یې خوریی یم اودی مې ماما. کله چې کبیرماما د ساپوهنې ډاکترشو، ماهم پریکړه وکړه چې خپل درناوی ورته په«ډاکټرماما» وړاندې کړم. ډاکټرماما(کبیرمرد ادخیل ستوري) یو دیرش(۳۱) کالونه وړاندې، په زیږیږکال ۱۹۷۵ کې دکړنې د ساپوهنې دنړۍ والي ټولنې (انیټرنیشل اسو سییشن اف اپلاید سایکلوجی) غړیتوب لاسته راوړ.

ماډ ډاکټرماماستوري دري(۳) کتابونه لوستلي دي: «د قلم توره»، «دهوښیارتیاتله» او«ژب سا پوهنه». دری واړه کتابونه په پیښورکې«دپښتو نخوادپوهنې دیرې» له خوا خپاره شوي دي. دهوښیارتیاتله او ژب ساپوهنه دډاکټرماماهغه پوهنیزکتابونه دي چې دلومړي ځل لپاره یې پکې ساپوهنه(سایکالوجی) دپښتوژبې دبډاینې بهیرته ورننویستلي ده.

زمادمعلوماتوله مخې، ډاکټرماماستوري په لره پښتونخوا کې لږترلږه هغومره اغیزمن دوستان لري لکه په بره پښتونخواکې چې یې لري.

دډاکترماماستوري دغه سرېتوب دهغه دسیاسي سترګه ورتیاغته ځانګړتیابښیي. د شورویانوله یرغل راوروسته ترنن پوري شپږویشت(۲۲) کلن پیرد جاکړپه شان پښتون وهلی دی. ډاکټرماماستوري دملي سیاست هغه ګوربت وچې دلراوبرپښتون د یووالي په کلکوالي یې وزري غوړولي وي. «دقلم توره» دډاکټرماماستوري د شعرونوټولګه ده، په ماباندې یې د «یوټبر» شعرډیراغیزوکړ، ځکه په دې شعرکې ډاکترماماسیاست ته د ساپوهنې چلونه(مینه، خپلوی، هویت) وربښیي:

یــوه ورځــې چــا ویلــې چې اسمان ته مې کتلــې
یوه غـټه وریځـه راغـله دوه وړې یې ښکلـولې
وړې شوې غټې کې غیبې بـیامو سـترګو نه لیدلې
ښکارې داوې کوچنۍ وریځې چې دمورغیږې ته تللې
دیــوکورد یــوټــبروی د یــوبل نــه ځــاریدلې
چې همجنس وي جمع کیږی عـقـل کـله بیـلـولې
په ویشلی پښتون قام یــې ستوري اوښکې تویولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیرکال(۲۰۰۵) می د ډاکټرماما ستوری سره ټلفونی خواله وکړه. غږیی غړند څرګندیده. راته وییی ویل چی زړه یی بی وسه شوی و. ددی لپاره چی په زړه یې زوررانشی، له سیاسی خوالې می نوکېډه ډه وکړه. د ده شعری ټولګه می وستایله، په تیره د «یوټبر» شعر. ورزیاته می کړه چی دغه شعرزما د سایېزوپېښود واړه مرکزونه(ماغزه او زړه) ټکوروي. ډاکټرماماراته په خنداکی وویل چی که زه ورته هغه یوه«لنډه جمله» ورکړم، دی به یې په بدل کی راته خپله ټوله شعری ټولګه راکړي. له هغی لنډی جملی نه یی مطلب زمادا چغه(شعار) وه:

«بې پښتوارګ دپښتنومرګ دی !» ورغبرګه می کړه چی ګوره ماما «دغتې کټې دماستو» چل راسره ونکړی. «دغتې کاټې ماسته» هغه ټکي وو چی ډاکټرماما یی د زړه له کومی د خندا میلمه کړ. ډاکټرماما راته په جرمنی کی دغتې کټې د ماستو کیسه داسی کړی وه:

یوې کونړۍ موربه خپلو هغوماشومانوته چی په کورکی به یی چغې او کوکې ویستلې، ټینګ ماسته ورکول. خوهلته یی یوبل غلی ځوی هم و. نورو ماشومانو چی ماسته خوړل، موربه هغه غلی ځوی ته په لوړغږ وویل چی هغه ته به دغتې کټې ماسته ورکوي ! غلي ځوی له ښایسته اوږدی مودی وروسته پوه شو چی ماسته یی نه ووخوړلی، بلکه شلومبې (تروې) یی څښلی وې. بله ورځ غلي ځوی وچولی تریونیولی و. موریی پوه شوه. سم دلاسه یی له ټینګوماستویوغټ کنډولی ورکړ، خوغلي ځوی یی په ژړالاس پورې کړ. موریی دځان سره ګوریدله چی غلي ځوی یی ولې ژړل. غلي ځوی په تیره ژړاکی هغې ته وویل چی د ټینګوماستو د کنډولي سره دې دغتې کټې نوم هم واخلي. وروسته له دې همدغه غلی ماشوم د ټینګوماستود کټې واکمن شواوهغو نورو خویندووروڼو ته یی دغتې کټې ماسته ورپرېښودل. په ټلیفوني خواله کی می ډاکټرماماته وویل چی اوس امریکه پښتنوته په افغانستان کی دغتې کټې ماسته («کوچنی مشر» جلالت چپن حامد کرزی + «تش مشر» اعلیحضرت محمد ظاهرشاه) ورکوي.

زماله هغی«لنډی جملې» نه چی ډاکټر ماما ستوری راسره په خپله شعري ټولګه مارچه کوله، زه پوه شوم چی زمامنلی دوست ډاکټر کبیر میرداد خیل ستوری دناروغی په حال کی هم دپښتوپتنګ و. په ټوکه کی می ورته وویل: پخوانی پاچااوحامدکرزی وایی چی دوی خوخلکیان نه دی چی په ارګ کی یې هم پښتو ویله او هم یی پکی اتڼونه کول ! ډاکټرماما وپوښتلم چی څه به کیږی؟ ورغبرګه می کړه چی پښتوله ارګ نه شړل شوی ده، خوپه ګوانتاناموکی لکه چی رسمی ژبه شی؟ دی خبری ته دډاکټرماما خوله ګوړی ګوړی شوه، ډیرییی وخندل، اوزیاته یی کړه چی زه هم دپوهاند...په شان هرڅه ته یودلیل راوباسم

دخوالی په اوږدوکی می ورزیاته کړه چی په افغانستان باندی دامریکی دیرغل په لومړیو وختونوکی دامریکی دملی امنیت دجرګی په بحثونوکی پخوانی پاچا محمدظاهرشاه«تش مشر»(فیګرهیډ) اوحامدکرزی«کوچنی مشر»(ماینر ټرایبَل لیډر) ګڼل شوی وو. امریکی غوښتل چی دافغانستان وګړواکثریت(پښتانه) دظاهرخان اوکرزی په واسطه وغولوی اوله دی لاری په افغانستان کی دکلکی ملی ټولنی رامنځته کیدلوته پاټک واچوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوه زمااو دډاکترماماوروستني خواله. اوس نو پوښتنه داده چې ډاکترماما کبیرمیرداد خیل ستوري څه ډول سیاسي شخصیت و ؟
ډاکترماما ستوري هغه پښتون عالم وچې د نظرپه کچه ډیر د عمل خاوندو. که په پیښورکې یې د پښتونخوا د پوهنې دیره توده ساتله، نو په جرمني کې یې د ملي سیاست دیره پالله. ډاکترماماکبیرمیرداد خیل ستوري د خپلې مړینې پورې د «پشتون سوشل دیموکراتیک پارټي» یانې د «پښتنو د ټولنیز ولسولیز ګوند»[313] مشرواو د دې ګوند د بنسټ ایښودونکو مخکښانو چورلیز (محور) یې جوړکړی و..
که د شاعرۍ په نړۍ کې په ډاکترماما ستوري باندې د اجمل خټک د ګل بڼ وږمه لګیدلې وه، نو په سیاست کې یانې د پښتنو دیو والی، خپلواکۍ اوسوکالۍ لپاره ور باندې د باچاخان(فخرافغان) د نظراوعمل پیرزوینه شوې وه.
پښتو ژبه د ډاکترماما ستوري لیلاوه. په افغانستان کې د ملي ټولنې جوړیدل بې له ملي پیژاند(هویت) ناشونې کاردی، اوملي پیژاند په پښتو ژبه رامنځته کیدلی او ټینګیدلی شي، نه په بل څه! په پښتو ژبه کې د افغانستان سره کلکه ژمنه خوندي شوې ده. د افغانستان نوري خوږې ژبې دغه تومنه نه لري. په افغانستان کې د ملي ټولنې د جوړیدلو په اړوند کې ډاکترماماکبیرمیرداد خیل ستوري هغه لارخپله کړې ده چې د افغانستان مفکراوفقیر وزیرمحمدګل مومند یې سپارښتنه کړې وه – هغه وزیرچې د کابل ښارپه بریکوټ کې یې په یوه ختین کرایی کورکې ساوختله، په هغه ختین کورکې چې عبدالعزیز خاوري به «پښتوارګ» ګاڼه
د ډاکترماما ستوري له برکته، پښتون سوشل دموکراتیک ګوند په یوډول سیاسي دیره واوښت چې د هرډول سیاسي یا دیني پښتون درناوي پکې کیږي. ډاکترماما کبیرمیرداد خیل ستوري په هڅه پښتون، په پرګنه یوسفزی، اوپه ټبرمیردادخیل دی. ډاکترماما ستوري د بري پښتونخوا د کونړپه تنرنومې کلي کې زیږیدلی واوپه جرمني کې یې د زیږکال ۲۰۰۷ د اپریل په څلورمه نیټه چې د ګل دورځې سره سمون خوري له نړۍ سترګې پټې کړې. هسک څښتن دې پرې ورحمیږي. زه د ډاکترماماکبیر میرداد خیل ستوري د رنې کورنې اود پښتنو د ټولنیزولسولیزګوند پاتې مشرتابه ته خواخوږي اوتسلیت وړاندې کوم. منلې ډاکترماما ستوري د ملي سیاست سترګور، زړه وراونوښتګرشخصیت و. له هغه نه پښتنو ته ډیر څه په میراث اوارمان ورسیدل. زماپه اند، اوس د پښتنو د ټولنیزولسولیز ګوند مسوولیت دی چې د خپل جرګه مارمشراروانښاد ډاکترماما کبیرمیرداد خیل ستوري په کړنلاروخوځیږي.

ډاکټررحمت ربی زیرک یار

---

[313] - PSDP

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کلیفورنیا ایالت، د تو زند اکس (زرخیرې) ښار.
پ ای: ۲۹ اپریل ۲۰۰۲

ژب سـیاسـت او ژب پـلان: مـلي او رسـمي ژبـې

ننتــــــوځ

« قوهٌ الانسان فی عقله ولسانه» د پوهنی دډاکټر اوستلر د پنډ کتاب سریزه په دغه عربی مقوله پیل شوی ده.[314] « ډاکټر ولسترپه شپږویشت(۲۲) ژبو پوهیږی او کتاب یی «د نړی» دغټو ژبو لومړنی تاریخ دی.
پښتو بابا محمدگل مومند د افغانستان هغه ولسی او فقیرو زیرو چی دکابل د ښارد بریکوټ په سیمه کی یی په عادی ختین کرایی کورکی په اتیاکلنی کی ساوختله (۱۳۴۳ المریز ۱۹۲۴ زییزکال). هغه د ژبی په اهمیت پوهیده، دټول افغان د پیژاند (هویت) د ساتنی لپاره یی پښتو یو پوخ مورچل گاڼه، اوله دی امله یی دملی ژبی پښتو په تعمیم اوترویج ټینگار کاوه.
مفکرمحمدگل مومند په دی فکروچی دیوه ملت د ژبی لری او بری دهغه د ژوند د بدمرغی اونیکمرغی سره تړاو لری: « که د یوه ملت ژبه د بل ملت ژبی ته مغلوبه شوه» نومانایی داده چی: «په عین واکداری کی به بی واکه، په عین وطن کی بی وطنه وی. په خپل وطن کی به غریب او پردیس وی... خپل به ورته پردی شی ځکه چی په نامه که څه هم خپل وی خو افکار، احساسات، اقوال، اعمال او افعال یی، اغوستنه، خواړه یی، څواک او ژوند یی بشپړ لیانیمگړی د پردی او د بل وی.... دغسی ملت به ورځ په ورځ چوکیږی ترڅو چی محوه شی.» په «لـنډ » ډول: «ژبه د ملی موجودیت، هوساتوب او سعادت، دلوړوالی او جگوالی ستنه ده.» د دغـه اهمیت له املـه« ژبـه بایـد وساتـله شی، وپالله شی، وروزلـه شـی، ارتـه کړلـه شـی، علمـــی شـی، ادبـــی شـی، په هرحیث سـره د ملت درسـتو اړیـنوته» ځواب وو ایی. د مفکرو زیر محمدگل مومند په اند، «یوه سړی خپل او د بل مال پـیژنی....غیرت، لوړهمت، روغه پوهه(عقل سلیم) دغه نه منی او نه پریږدی چی څوک خپل مال خوشې کړی چی وروست شی، ورته نقصان ورسی او خلک یی ښکاره لیا په غلا یوسی او کورتنی لاندی کړی.»(مـحمد گـل مـومند ،دپښتو ژبی لیاره لیاپښتوصرف اونحو. د بلخ شرکت[رښتیا] له خوا په لاهورکې چاپ شو ،بلخ ۱۳۱۷المریز= ۱۹۳۸ زییز). تراوسه زمورپوهه داده چی انسانان له بل هرټولنیزموجودنه زیات سیاسی ژوي دي. پـه طبعیت کـی هرشی گټوره وظیفه لری، او انسانان یواځینـی ژوی دی چـی طبعیت وربـاندی دویناپیرزوینه کړی

[314] - Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language history. New York and London: Harper perennial, 2006, xix

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. که ژبه نه وای، فکربه ځانله وای. که ژبه نه وای، تاریخ به چیری اوخه وای. دا ژبه وه چی تاریخ پکی خوندی شو، او دا ژبه وه چی فکر پکی څرګند شو.

دتاریخ یو پوهاند دا استاد انو په یوه غونډه کی ویلی وو چی تاریخ «جهانی او بنیادی دی»[315]: د ژبپوهنی یو استاد ورسره سر و خوځاوه، خو یوه پخه پوښتنه یی هم وروتوغوله: «بی له ژبی به تاریخ څنګه ثبت او تفسیر شی؟». هو، بی له ژبی تاریخ نه تثبیتید لی شی او نه یی تفسیرکید لی شی. ژبی دانسان په دی ظرفیت یا استعداد کی چی ځان و پیژنی او مجرد[316] فکروکړی لږترلږه اسانتیا راوستلی ده. د ژبی منشأ لاتراوسه روغه نه ده معلومه، خو دلرغون پوهنی شواهد دیته ګوته نیسی چی د ژبی پواسطه پوهاوی[317] به نږدی دوه سوه زره(۲۰۰۰۰۰) کلونه وړاندی را منځته شوی وی. ښایی له دی امله به ژبپوه روزین[318] له نن نه شپږ کاله وړاندی په زیږیږ کال(۲۰۰۲) کی ویلی وی چی« ژبه پیل دی او دهغه څه برخه ده چی موږ څوک یو»[319]:

له دینه چی« ژبه پیل دی» سړی د اسی هم پوهید لای شی چی ژبه نه یوازی د پوهاوی وسیله ده، بلکی دځان پیژند نی او هویت منشأ هم ده(«دهغه څه برخه ده چی موږ څوک یو»).

که له یوی خوا ژبه لوښی(وسیله) ده دپوهاوی لپاره، نوله بلی خوا ژبه تړون دی او غوټه[320] ده دپیژاند «هویت» لپاره. ژبه له یوی بلی ځانګړتیا هم ځان نشی خلاصولی. هغه دا چی له ژبی نه دټولنیزتوپیرا او اتبارلوښی هم جوړید لی شی.[321] د ژبی درسمی کیدا یانی حکومتی کیدا په عملیه کی دټولنیزتوپیرا وټولنیزمقام تومنه پرته ده. دبیلګی په ډول سینګاپوریو کوچنی ښاری دولت دی چی څلورنیم میلیونه وګړی لری(۲۰۰۷) او څلور رسمی ژبی لری. انګریزی، ملای[322] ماندارین(چینایی) او تمیل. هغه سینګاپوریان چی په انګریزی ژبه کی لاس لری، عموماً په سیاست او اقتصاد کی دغتی برخی خاوندان دی:[323]

---

[315] - Universel and basic

[316] - Abstract

[317] - Communication

[318] - Rosen

[319] - « Language is the beginning, it is part of who we are. » Quoted in Ralph w. Fasold and Jeff Conner – Linton (eds.), An Introduction to linguistics, 2006,pp.1 and 375.

[320] - Tie

[321] - Social class differenciation

[322] - Malay

[323] - «English – knowing bilinguals govern the country, walk the corridors of power, preside at boardroom meetings, teach in schools, and rule in the courts of law.» Anne pakir at national university of Singapore, «Bilingual education with English as an official language: Socio cultural implication», Georgetown university press. Georgetown university round table on languages and linguistics, 1999, electronic version, pp. 341-349

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دی چی په سینګاپورکی چینایان ډیره کیان(۷۷ سلنی) دی ملای ژبه ددغه هیواد ملی ژبه ده، د سینګاپوریانود پیژاند(هویت) او احساس ژبه ده. د اسرییلو دولت په جوړولو(می ۱۹۴۸) او د ملی احساس په پیاوړي کولو کی د عبری ژبی را ژوندی کولو سترړول لوبولی دی، اودعبری ژبی په ساتنه کی یهودی دین ستر رول لوبولی دی. د سینګاپور او اسراییلو په ژب سیاست(لنګویج پالیسي)[324] به وروسته وږغیږم

(الف)ـ ملي او رسمي ژبه

د ملی او رسمی ژبی ترمنځ په توپیر کی پخپله د امریکی سترڅارنوال اود بند یانود عذابونو یوغټ پلوي حقوق پوه البرتو ګونزالیس[325] ښکیل شوی و(۲۲ می ۲۰۰۷). او س په امریکه کی ځینی خلک په دی پسی اړم شوی دی چی انګریزی ژبه د اساسی قانون د تعدیل له لاری رسمی[326] ژبه کړی. د نورو هیوادونو د خلکو په شان، امریکایان ګډ قومی نیکونه او ګډ تاریخی احساس نلری. د ګډ دین احساس هم پکی غښتلی نه دی. ښایی له دی امله د خپل پیژاند لپاره انګریزی ژبی ته مخ وراړوی. د امریکی سترڅارنوال ګو انزالیس تیروت او په خپله توضیح کی یی ملی ژبه د رسمی ژبی په ځای وکاروله. ګو انزالیس راپورترانو ته وویل چی«ولسمشر(ډبلیو جورج بوش) هیڅکله د دی ملاتړ نه دی کړی چی انګریزی دی ملی ژبه شی»:[327] په همدغه ورځ(۲۲ می ۲۰۰۷) لږ وروسته سپینی ماڼی خپل سپیناوی وکړ:[328] هغه ولس چی خپل دولت یی نه وی جوړکړی، رسمی ژبه نه لری، خو په مقابل کی یی ملی ژبه لری. که یو ولس د خپلواکی په جګړه یوه ژبه کارولی وی، همغه ژبه یی چی بالعمل د ملت کیدنی هویتی چینه ده، د خپلواکی په ګټلو سره او د خپل ملت په جوړولو سره د رسمی ژبی وظیفه هم په غاړه اخلی. د بیلګی په ډول د وه هیوادونو ته ګوته نیسم: د امریکی په اساسی قانون کی د ملی یا رسمی ژبی په اکله هیڅ نه شته. خود خپلواکی اعلامیه(جولای ۱۷۷۶) اودوه اساسی قوانین یی په انګریزي ژبه لیکل شوي وو(د کنفیډریشن مادي په نومبر ۱۷۷۷ کې، او اساسي قانون چی ترنن پوری چلیږی په ۱۷۸۷ زییزکال کی). له دې امله انګریزی په امریکه کی طبعاً ملی او بالعمل رسمی ژبه ده. بل مثال په افریقا کی د تازه جوړشوی دولت دی. په ایریتریا[329] کی چی نهه قومونه پکی ژوندکوی د یو نیسف[330]

---

[324] - Language policy
[325] - Gonzales
[326] - Official language

[327] -« Never supported making English the national language.»
[328] - « The attorney general[Alberto Gonzales] got caught in a linguistic snare. He took 'national' language to mean what we describe as ' official' lauayge. We have no problem in identifying English, our common linguistic currency as national language.» White House spokesperson Dana Perino in «Adventures in semantic: CBS News, electronic version, posted by Hillary Profita(22 May 2006).
[329] - Eritrea

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹۹۴) دمعلوماتو له مخی د (تیگریگنا)[331] قوم پکی ترټولو ډیروګړی لری. خوهلته دیوه قوم ژبه هم رسمی ژبه نه ده ګڼل شوی، ددی لپاره چی د ژبو کړکیچ رامنځته نشی. ددی په مقابل کی کیسواهیلی[332] ددغه هیوادملی ژبه منل شوی ده، دلیل یی دادی چی کیسواهیلی دخپلواکی په جګړه کی دسیاسی سروالی پټی دراشی درشی ژبه وه.[333]
رسمی ژبه هغه ژبه ده چی حکومت پری چلیږی او په حکومت کی چلیږی. رسمی ژبه هغه ژبه ده چی حکومت رسمی اعلان کړی وی، اویایی عملاً دخپلو وظیفواومسولیتونوپه اداکولوکی کارولی وی(لکه په تړونونوکی، په قوانینوکی، په محکموکی، په ګډواعلامیوکی، اوپه سیاسی دریځونوکی). رسمی ژبه هغه ژبه ده چی ددولت دشتون په حالت کی رامنځته کیږی، یانی حکومت یی اعلاموی اویاپه یوډول ښیی چی دغه ژبه دهغه ملت ژبه ده چی ددولت دحاکمیت لاندی وی:[334]
په تاریخ کی یوه استثناهم شته. په داسی حال کی چی یهودانوپه فلسطین کی دولت نه لاره، دیوی سیاسی ډلی[335] په ځیردهغوی ژبه عبری[336] په فلسطین کی د انګریزی اوعربی ژبو به شان دبرتانوی واکمنانوله خوا رسمی اعلان شوه. په زیږیږکال (۱۹۲۲) کی فلسطین دملتونودټولنی[337] دپریکړی له مخی دبرتانیی په حاکمیت (قیمومت)[338] کی ورغی:[339]
رسمی ژبه دحکومت په ورځنی فعالیت کی کارول کیږی اویواورګاړي ته ورته ده چی له یوبندرنه یوښارته مالونه رسوی؛ یولوښی (وسیله) دی چی دحکومت کارونه سرته رسوی(په پارلمان کی قوانین، په محکمه کی د قوانینو تفسیراو تطبیق، دفورمواو لایحوجوړول، داساسی قانون تعدیل ، داساسی قانون تفسیر، عسکری اوملکی اداره، عسکری اوملکی تعلیم اوتربیه، تړونونه
... اواعلامیی).
ددولت شتون دیوی ژبی درسمیت لپاره عموماً اساسی شرط دی. وړاندی له دولت نه رسمی ژبه نشته، خوملی ژبه

---

[330] - UNICIF
[331] - Tigrigna
[332] - Kiswahili

[333] - C.M. Rubagumya (ed.), 1990, quoted in" Multilingualism and nation building: language and education in Eritrea". By Chefena Hailemariam, university of Asmara, Eritrea, sjaak kroon, Tilburg university, Netherlands, and Joel Wolters, Bar – Ilan university, Israel – electronic version, pp. 475 – 493.
[334] - declared by a government to be the language of the governed nation.
[335] - entity
[336] - Hebrew
[337] - mandate
[338] - League of Nations
[339] - " All ordinances, official notices and official forms of the government….. shall be published in English, Arabic and Hebrew"

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته. د یوه دولت په رسمي سند کې چې رسمي ژبه نه وي ښودل شوي، ملي ژبه یې رسمي ژبه ده لکه په اندونیزیا کې. په اندونیزیا کې له پنځه نیم سوه نه زیاتې ژبې او لهجې شته. بهاسااندونیزیا[340] په اساسي قانون کې داندونیزیا «ملي ژبه» ده چې په تجارتي، تربیوي او حکومتي چارو کې چلیږي.

ملي ژبه هغه یوه ده چې د یو ملت د یرکیان پرې غږیږي او د ملت لپاره د اصالت[341] او پیژاند (هویت) ارزښت لري. ملي ژبه له تاریخي احساس او ویاړه د که تیره زمانه منعکسوي. ملي ژبه د ملي بیرغ او ملي ترانې په شان د سمبول مقام لري. ملي ژبه د همغه ملت کلتوري ماهیت او اتبار ښیي. ملي ژبه د خلکو په منځ کې د ملي تړون احساس او ژمنه منعکسوي. ملي ژبه په خلکو کې دواحد ملت احساس غښتلی کوي. ملي ژبه خلکو ته خوندورکوي او زړونه کوشیروي، او په اوږده ډګرکې د ملي ټولنې په را منځته کیدلو کې اسانتیا راولي. ملي ژبه د «ویلې کیدلو بټۍ» ده. امریکې ته[342] د ویلې کیدا بټۍ وایي. زما په اند، په ټولنیز لحاظ امریکې ته «د سلاتي کنډولي» ویلې شو ځکه چې ټول ټال امریکه د بیلا بیلو نژادونو د سلاتي کنډولي ته ورته ده. خو پخپله انګریزي ژبه پکې هغې بټۍ ته ورته ده چې بیلا بیل نژادونه په ښوونځي او پوهنځي کې په کلتوري لحاظ ویلې کوي او راتلونکي تړون او بریالیتوب ته یې سیخوي. یو هیواد چې ملي ژبه و نلري، د ملي دولت په کفایت کې به یې شک وي. یو هیواد چې ملي ژبه و نلري، ملت به یې د یتیم احساس کوي. پردۍ ژبه ملي ژبه کیدلی نشي، خو رسمي ژبه کیدلی شي. ملي ژبه عمومي تړونکي او کوشیرونکي ژبه ده. ملي ژبه اصلاً د ملي کلتور برخه ده، نه د دفتري کلتور. ملي ژبه دولتونه زیږوي، او دولتونه رسمي ژبه غوره کوي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې رسمي ژبه یې په ولس ګرانه وي، یانې ملي او رسمي ژبه یې یوه وي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې رسمي ژبه یې د ملي ژبې په خدمت او پالنه کې وي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې په رسمي ژبه کې یې د بل دولت لاس نه وي. هغه دولت بد مرغه دی چې رسمي ژبه یې د ملي ژبې سره په ټکر کې کوي.

په کامرون کې انګریزي او فرانسوي دواړه رسمي ژبې دي، او پاتې نورې د هیواد خپلې ژبې ملي ژبې دي. که د یوه هیواد په اساسي قانون کې یوه ژبه ملي ګڼل شوي وي، مطلب و رنه رسمي ژبه هم ده. په سعودي عربستان کې په یوه مشخص سند کې لیکل شوي اساسي قانون نشته، خو عملاً عربي د هیواد ملي، رسمي او دیني ژبه ده. د ایران د اسلامي جمهوریت په اساسي قانون(۱۹۸۹) کې راغلي دي: « زبان و خط رسمي و مشترک مردم ایران فارسي است. اسناد و مکاتبات و متون رسمي و کتب درسي باید به این زبان و خط باشد.» اټکل پنځوس سلنې(۵۰٪) ایرانیان په فارسي غږیږي. بله نیمايي یې په ترکي، عربي، کردي، او بلوڅي ژبو غږیږي. عربي سره له دې چې د سپیڅلي قران او مبارکو حدیثونو ژبه ده، د ایران په اسلامي جمهوریت کې رسمي ژبه نه ده.

---

[340] - Bahasa Indonesia

[341] - authencity

[342] - melting pot

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروپايي اتحاد[343] درويشت(۲۳) رسمي ژبې لري. فنلنډ دوه(۲) ملي ژبې لري: سوامي (فيني ژبه)اوفينلند ز سوينسکا[344]ياني فنلنډي سويډني. په فنلنډکې سويډني ژبه چې شپږسلنې (۶٪) ويونکي لري، ددغه هيوادپه هرځاي کې اعتبارلري. په مقابل کې يې فنلنډي ژبه چې دوه نوي سلنې(۹۲٪) ويونکي لري، په ارته کچه کارول کيږي، خوهلته هرچيرې قانوني اعتبارنلري. په فلنډکې ځينې پوهنتونونه يواځې په فنلنډي ژبه چليږي. ټول زده کوونکي بايد سويډني زده کړي. څوک چې دسويډني ژبې برې ليک ونلري، دولتي ماموريت به يې په برخه نشي. ورته شرايط په اقليتي سويډنيانوباندې چې فنلنډي ژبه زده کړي، په لږه اندازه ايښودل شوي دي.

په مالتاکې مالتايي ژبه چې اکثريت پرې پوهيږي، ملي ژبه ګڼل شوې ده، اودانګريزي سره غبرګه رسمي ژبه هم ده. په فلپين کې فلپينوملي ژبه ده، اود انګريزي سره غبرګه رسمي ژبه هم ده. په پاکستان کې اردو ژبه چې اته سلنې(۸٪) وګړي پرې غږيږي، ملي ژبه ده او لارې چارې بايد ميندل شي چې اردو رسمي ژبه شي. انګريزي چې په پاکستان کې دسروالي پټې(نخبې) ژبه ده، هلته رسمي ژبه هم ده (د اپريل **۱۹۷۳** اساسي قانون، **۲۵۱** ماده: اتر ۲ بندونه).په پاکستان او پښتونخوا کې د ژبو د بحث لپاره د دې کتاب اتم فصل ولولئ .دهند په اساسي قانون يابل کوم قانون کې کومې ملي ژبې ته ګوته نه ده نيول شوې، خوهندې په اساسي قانون کې د هيواد رسمي ژبه ګڼل شوې ده. ايالتونه کولاي شي چې يو ياڅو ژبې دخپلو ايالتي حکومتي چارولپاره رسمي معرفي کړي، لکه پنجابي، بنګالي، اردو .... سانسکريت. که د مرکزي حکومت کوم ليک دهند ايالاتو يا سيموته په انګريزي ژبه استول کيږي، بايد هندي ژباړه يې ورسره مل شوې وي. دلته وينو چې انګريزي ژبه هم دهند رسمي ژبه ده. د ژبني سياست له نظره، فلپين اوهند يو بل ته ورته دي. په فلپين کې هم سيمه ييزو ژبوته اجازه ورکول شوې ده چې په خپلو اړوندو سيموکې درسمي ژبوبه څيرو کارول شي.دتاجکستان رسمي ژبه تاجکي ده. دازبکستان رسمي ژبه ازبکي ده، اودحکومت ماموران بايد په دغه ژبه وپوهيږي. دترکمنستان رسمي ژبه ترکمني ده. دزيمبابوې[345] رسمي ژبه انګريزي ده. دماليزيا رسمي ژبه بهاساميلايو[346] ده چې اکثريت پرې غږيږي. په کمبوديا کې خمير[347]قوم ستر اکثريت(۹۲٪) لري او ژبه يې چې خميرنوميږي، رسمي ژبه ده. دولسي چين په شان، ماندارين[348] چايني ژبه دتايوان رسمي ژبه ده.

[343] - EU
[344] - Finlands svenska
[345] - Zimbabwe
[346] - Bahasa Melayu
[347] - Khmer
[348] - Mandarin

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ب)-ولې ژبني ټکرونه؟

اوولس(۱۷) کلونه وړاندې د زیږیږکال(۱۹۹۱) پورې په سهیلي ترکیه کې په کُردي ژبه سندرې ویل منع شوي وو.
شپږکلونه وړاندې په زیږیږکال(۲۰۰۲) کې هغه پوهیدونکي(محصلین) د پولیس له خوا ونیول شول چې په پوهنتون کې یې په کردي ژبه د تدریس غوښتنلیکونه[349] د پوهنتون مسولینو ته وړاندې کول
په ولسي چین کې د «تام او جیری»[350] په نوم تلویژیوني کارتون ډیرمینه وال لرل
دغه تلویژني کارتون په جنګي پیشو او موږک راڅرخیده. د ۲۰۰۴ زییز پورې به(تام او جیری) د ولسي چین په سیمه ییزو ژبو(لهجو) غږیدل. خو ورپسې مرکزي حکومت په سیمه ییزو ژبو(لهجو) کې ذکر شوي کارتوني پروګرام منع کړ. یانې نور یې نه غوښتل چې تلویژني پروګرامونه دې په لهجو کې خپاره شي. د دې پرځای تلویژني پروګرامونه د ولسي چین په رسمي ژبه یانې ماندارین[351] کې پیل شول. له دې لارې ولسي چین غوښتل چې
ماندارین(پوتونګهوا) ژبه د ملي پیژاند د سمبول په څیر پیاوړې کړي او د یوبل سره سیمه ییزې ژبنۍ سیالۍ د ملي پیژاند د کلک سمبول په قالب کې ویلې کړي. په ولسي چین کې لهجې له یو بل سره غټ توپیرونه لري.
پوتونګهوا په ماندارین لهجه ولاړه ده، او ماندارین د ولسي چین په مرکز بیجن (پخواني پیکینګ) کې چلیږي.
یانې د پایتخت لهجه ماندارین رسمي اتبار لري.
شپږکلونه وړاندې په زیږیږکال(۲۰۰۲) کې د سینګاپور حکومت په یوه کمیډي فلمي لړۍ باندې د «اِن سي-۱۷»[352] برغولی کیښود، یانې څوک چې اوولس(۱۷) کلن شوي نه وي، د دغې لړۍ فلمونه نشي لیدلی. په دغه کمیډي فلمي لړۍ کې کوم بد څه نه وو چې ځوانان په اخلاقي لحاظ بې لارې کړای شي. د سینګاپور د حکومت دلیل دا و چې په دغه فلمي لړۍ کې«بدګرامر»[353] کارول شوی و. پورتني درې بیلګې موږ د دې پوښتنو سره مخامخ کوي:

الف --ولې د ترکیې حکومت ته ارزښت لري چې کومه ژبه دې په پوهنتون کې وکارول شي؟
ب --ولې د سینګاپور حکومت د «بدګرامر» مخه نیسي؟
پ --ولې د ولسي چین حکومت د دې سره علاقه لري چې کارتوني پیشو او موږک (تام او جیری) د ې څنګه

---

[349] - Petitions
[350] - Tom and Jerry
[351] - Mandarin (Putonghua)
[352] - NC- 17
[353] - bad grammar

(c) ketabton.com: The Digital Library

وغږېږي؟

ددغـو درېو اړوپوښــتنو جـواب په يوه ټکـي کـي پروت دی: پېژاند (هويـت) !: «ژبه پيل دی».[354]

(پ)- د ژبې معياري کول: ژب سياست

د ژبو معياری کولو[355] ته ژب سياست (لنګويج پاليسي)[356] هم ويلی شو. هغه څه چی پاس مي ورته په ترکيه، سينګاپور او ولـسی چين کی ګوته ونيوله، د ژب سـياسـت درې بيـلګی ښيـی.

د ژبی معياری کول يو سياسی حکومتی ځواب دی چی د ژبی يوی خورا مهمی ځانګړتياته ورکول کيږی: ژبه ولاړه نه ده، بلکی «بدليږی او اوړی»:[357] د مثال په ډول په ولسی چين کی له ډيرو لهجو نه د هيواد د پايتخت(بيجينګ) لهجه ماندراين درسمی ژبی به څير غوره شوه. ځينو هيوادونو د ژبی د معياری کولو لپاره علمی موسسی رامنځته کړی دی چی د ژبو پر مختګ او بدلون وڅيري، لکه د فرانسوی ژبی اکاډمی، د هسپانوی ژبی اکاډمی، په جرمنی ژبو هيوادونو کی د ليکدود جرګه[358] په اسراييلو کی د عبری[359] ژبی اکاډمی او د عربی ژبی اکاډمی(د عربی ژبی اکاډمی نږدی ځلور مياشتی وړاندی د ۲۰۰۷ زيږيزکال په ډسمبر کی پر انيستل شوه)، په شاهی دوره کی پښتو ټولنه په کابل کی، پښتو اکاډمی په پيښور کی، ملـی کيسو اهيلی جرګه په تانزانيا کی، د کيسو اهيلی انستيټوټ په تانزانيا کی... او کويچوا[360] اکاډمی په پيرو کی.

په دی ډول حکومتونه د ژبی د معياری کولو پريکړی کوی او د ژبی سياست ټاکی او چلوی. هو، وګړی او شخصی سکټورهم د يوی ژبی په معياری کولو کی رول لوبوی. ورځپاڼی، مجلی، خبری اژانسونه، او بريښنيا ييزی خپرونی عموما د مطالبو د خپرولو لپاره مقررات[361] لری. انګريزی خپرونکی ويليم کاکسټن[362] د پنځلسمی زيـيزی پيړۍ په دوهمه نيمايی کی يوه چاپخونه لرله او د خپل چلوونکی کنټرول[363] له لاری يی د هغه مهال په خپرونو کی خپل اغيزخوندی کړ او په دی ډول د راتلونکی انګريزی په معياری کولو کی د مټ خاوند شو. دوه(۲) نورو وګړو ډير مهم

---

354 - “ Language is the beginning , it is part of who we are.” (Rosen).
355 - Standardization
356 - Language policy
357 - it varies and it changes
358 - Der rat fuer Rechtschreibung
359 - Hebrew
360 - Quechua
361 - editorial guidelines
362 - Coxton
363 - editorial

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګریزي سیندونه(قاموسونه= ډیکشنرۍ) راوویستل. ډاکټرساموېل جانسن[364] (۱۷۰۹تر۱۷۸۴) په انګلستان کې، اونواه وېبستر[365] (۱۷۵۸تر۱۸۴۲) په امریکه کې. وېبسترپه امریکایي انګریزي کې د اسې املا وکاروله چې په انګلستان کې د مروجې املا سره یې یوڅه توپیرلاره، لکه د[366](معیاري کول) او[367](سلوک، چلن) ټکي په امریکایي انګریزي کې. دغه شان ایلیزر بن یهودا[368] (۱۸۵۸تر۱۹۲۲زیږیز) هغه زړه عبري[369] ژبه راژوندۍ او نوې(مودرن) کړه چې دوه زره کلنې دورې پرې پرېوتلې وې او چاپه ورځنی عادي ژوند کې نه کاروله(په دې اکله به وروسته وغږېږم).

وروسته له روغ پام نه سړی وینې چې معیاري کول د ژبنیو نوسانونواو اوښتنود چنولو اویوشکل کولو عملیې ته ویل کیږي[370]. هغه مهال سړی وینې چې معیاري کول یوډول رسمي(تشریفاتي)[371] ژبه رامنځته کوي. ډیر ځلې خلک فکرکوي چې معیاري(رسمي، تشریفاتي) ژبه دعلمي موسسو، دلیکدود دکتابونو، سیندونو(قاموسونو) اوغټوخپرونو ژبه ده. په معیاري ژبه کې نه یواځې د یوه ټکي املایي څیره اهمیت لري، بلکه ګرامري مقررات اود ستورونه هم مهم دي. د مثال په ډول، په یوه جمله کې دوه(۲) منفي کارول بې خونده ویناده: هغه نه غوښتل چې ښوونځي ته لاړنشي. په روغه پښتو(هغه غوښتل چې ښوونځي ته لاړشي).

د ژبې د معیاري کیدلو موخه داده چې ژبه عمومي شي، یانې هرڅوک پرې په اسانۍ سره پوه شي. دلته باید زیاته کړم چې مسلکي تخصصي ژبې حتماً عمومي ژبې نه دي. معیاري ژبه عموماً په اداري، کلتوري او اقتصادي مرکزونو کې را پورته کیږي. پښتانه چې کلتوري ملت دی، خوملي دولت نلري، باید دخپلې ژبې د پالنې او معیاري کولو لپاره یوه بریښنا ییزه جرګه ولري، د بیلګې په ډول[372](پښتو عمل جرګه) ! ددغې جرګې یوه موخه باید داوي چې د پښتو لغاتونو بریښنا ییز بانک[373] جوړکړي.

مخکې د زیږېږکال ۱۹۹۲له انقلاب نه، انګریزي د سومالیې په حکومتي او تعلیمي اداروکې برلاسې وه او له دې امله دبرلاسې او چتې پتې ژبه وه چې له نږدې لسو سلنو(۱۰٪) نه جوړه شوې وه. شپږدیرش(۳۶) کلونه وړاندې په زیږېږ کال(۱۹۷۲) کې سومالي په لاتین توروکې ددغه هیواد رسمي ژبه شوه. یوڅوکلونه وروسته د(۱۹۷۰) کلونو په وروستیوکې په سومالي کې کافي مواد برابرشول چې سومالي له پوهنتون نه په ټیټو تعلیمي موسسوکې د زده کړې

---

364 - Johansen
365 - Webster
366 - Standardize
367 - behavior
368 - Eliezer ben - Yehuude
369 - Hebrew
370 - Sorting through the variation
371 - Formal
372 - Pashto Action Council
373 - Pashto terminological databases

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوښوونې ژبې ته ځګه کړي. عربي په لومړنيو او منځنيو زده کړو کې کارول کيدله. د سومالي ژبې په معياري کولو کې ګړندي ګامونه پورته شول: د دغې ژبې ليکدود ، ويې پانګې (دلغتونو ذخيرې) ، تلفظي نظام ، او لاتيني پتې (الفبا) ته کلک پام وشو . او په (۱۹۷۲) کې لومړی ځل غټ سيند ونه (قاموسونه) را ووتل. د دې لپاره چې د خپلې رسمي ژبې اړتياوې پوره کړي ، د سومالۍ چارپوهانو په غټه کچه له نوې ويې پانګې (نيولوجيزم)[374] نه کار واخيست. په سومالیا کې په ۱۹۹۰ کلونو کې کورني جګړې زور وميند او مرکزي حکومت ړنګ شو ، خو بيا هم سومالي ژبه د بيلا بيلو سيمه ييزو وکمنيو رسمي ژبه يا ملي ژبه پاتې شوه.

ژب سياست[375] (ت)-

ډيرهيوادونه له ژب سياست نه کار اخلي چې له يو لړ ژبو نه عموماً دیوې ځانګړې ژبې په پلويتوب او ملاتړ را اخرخي يا د هغې په کمزورولو او منع کولو کې لګياوي. د تاريخ په اوږدو کې دولتونو عموماً دیوې ژبې د رسمي کولو لارغوره کړې وه. خو اوس ځينې دولتونه هڅه کوي چې سيمه ييزې ژبې له مړينې نه وساتي. ژب سياست هغه څه ته وايي چې حکومت يې د ژبې په اکله کوي: د قانون له لارې ، د محکمې د پريکړو له لارې ، او د حکومتي مقرراتو[376] له لارې ، حکومتونه غواړي چې د ژبې استعمال وټاکي ، د ملي اړتياو د پوره کولو لپاره د ژبې په زده کولو کې اسانتياوي ، يا د اقليتي ژبو په ساتنه کې اغيزمن شي.
اوس د ژبني او کلتوري تنوع ساتنه پوهانو ، ليکوالانو ، واکيالانو (سياستمدارانو) ، او د اقليتي ټولنو مشرانو ته اهميت لري. اټکل دا سې دی چې په يوويشتمه (۲۱) پيړۍ کې به د شپږ زره ژبو نيمايي برخه د مړينې د خطر سره مخامخ شي. د يوې ژبې په خوبيالي کيدا او مړينه کې ډير لاملونه کواند رول لوبوي. د محلي ژبې د ويونکو د شمير کچه ، د دولت په رسمي راشه درشه[377] کې د هغې استعمال ، د هغې د ويونکو جغرافيايي تيت والی ، او د هغې د ويونکو ټولنيز- اقتصادي وزن. ملي ژب سياست يا د غه شرايط مهار ولي شي ، يا د هغوی اغيزمنتوب پرسولی شي او د يوې ژبې د مړينې عمليه ګړندې کولای شي. د ژب سياست طريقې په لاند نيو غټو ورده بنديو (کټيګوري) را اخرخي:
۱ –د[378] ادغام پاليسي په هغو حکومتي اقداماتو ولاړه وي چې د يوې ژبې يا ژبو د ادغام او ورکيدلو عمليه ګړندې کړي او په دې ډول يوه مسلطه ژبه رامنځته کړي. د ادغام سياست په پاکستان ، اندونيزيا ، سوريه ، عراق ، ايران

374 - negologism
375 - Language policy
376 - Official lanauge act
377 - Formal communication
378 - assimilation

(c) ketabton.com: The Digital Library

.... او او سني نيول شوي افغانستان کی لیدل کیږي. د امریکی د ښکیلاک لاندی افغانستان کی «کابل د مشهد په شان» دی.

۲ –د نه مداخلې سیاست[379] ژبی خپل منځه «حسن تفاهم» ته پریږدی. خو په واقعیت کی دغه ډول حسن تفاهم یوې برلاسې(مسلطی) ژبی ته لار او اروی چی نوری ژبی سوکه سوکه وخوری او په مسلطه ژبه کی یې جذب کړی. بیلګی یی په انګولا، جرمنی، برتانیه، سعودی عربستان، سینیګال، بنګلادیش... او جاپان کی لیدل کیږی

۳ –د متمایز کولو او توپیر منلو سیاست[380] دیوې ژبی په ځانګړي قانونی مقام را تاویږی. د لته اکثریت ټول ژبنی حقوق لری. او دلږه کیانو (اقلیتونو) په ژبو هم لږو ډیر د حفاظت او حمایت و زرونه غوړیدلی وی. بیلګی یی د امریکې په کلیفورنیا ایالت، ولسی چین، اروپایی جرګه، ګواتیمالا،.... او دکاناډا په اونتاریو او کوبیک ایالتونو کی لیدل کیږی.

۴ –د رسمي ژبې د تشویقولو او ارزښتمند کولو سیاست[381] په دی فکرولاړدی چی دیوې ژبې سره دې مینه او نازولتیا وښودل شی. دا ډول سیاست په یو ژبتیا[382] را څرخی. کله د یو هیواد ملي ژبې ته د رسمی مقام پټکی وروپرسر کیږي، او کله په استعماری ژبه دغه ډول پیرزوینه کیږی. دلته کله ناکله د اقلیتی ژبو حفاظت ته هم پاملرنه کیږی. کله ناکله د اسی پیښیږی چی رسمی ژبه د ملت د اکثریت لومړئ ژبه وی. بیلګی یی دادی: فرانسه، الجزایر، برازیل، مراکش، شمالی کوریا، اسراییل، ایټالیه، ایران، مصر، کمبودیا، ټونس، لبنان، هند...او ویتنام. په افریقا کی انګریزی په شپاړس(۱۶) هیوادونو کی، فرانسوی په اووه لس(۱۷) هیوادونو کی، پرتګالی په پنځه هیوادونو کی، او هسپانوی په یوه هیواد کی رسمی مقامونه لری. عربی او فرانسوی په غبرګ ډول د ټونس، مراکش او موریتانیا رسمی ژبی دی. وګورئ برېښنا پیزه چینه[383]

دیوی ژبی په تعمیم(عمومی کیدلو) کی یو څو عملیاتی ساحې غټ رول لوبوی: رسمی ژبه، ملی ژبه، د تدریس ژبه، تعلیمی ژبه، مطبوعاتی ژبه، تجارتی ژبه... او دینی ژبه. د یهودانو د ژبې(عبري) په ساتلو کی یهودی دین ستر رول لوبولی دی. د سانسکریټ په ساتلو کی هندویت ستر رول لوبولی دی، او د عربی په ساتلو کی اسلام ستر رول لوبولی دی. د ژب سیاست لپاره دوه هیوادونه بیلګه کوم: سینګاپور او اسراییل.

---

379 - non - intervention

380 - Differentiated legal status policies

381 - Valorization of the lanauge policy

382 - unilingalism

383 - Language policy – Wikipedia,electronic

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مثال - سینګاپور

په سینګاپورکی ژب سیاست په ښایسته ښه کچه په اغیزمن ډول اداره کیږي. په جنوب ختیزه اسیا کی سینګاپوریوکوچنی ښاری دولت دی چی څلور(۴) رسمی ژبی لری: انګریزی، مَلې[384]، ماندارین، او تمیل. مَلې په عین حال کی ملی ژبه هم ده. هره ژبه په بیلی بیلی ژبنۍ کورنۍ پوری تړلی ده. په سینګاپورکی ژب سیاست کوم هدفونه لری؟ هلته ژب سیاست په دی موخو راڅرخي:

۱ – په یو کوچنی دولت کی چی نه طبیعی منابع لری او نه له ساحل نه شاته زمکه لری، ژب سیاست باید ګړندۍ اقتصادي ودې ته زمینه برابره کړی

۲ – ژب سیاست باید په یوه غیرمتجانسه ټولنه کی د پوهاوی راپوهاوی وسیله را منځته کړی

۳ – په هیوادکی د سترچینی قوم په غټو لهجوکی چی د یوبل سره پوهاوی پکی مشکل دی، ګډه وسیله راوباسی

۴ – ژبنۍ او کلتوری ټولپالنې[385] ته رسمی پېټکی ورپرسرکړی

۵ – ژب سیاست باید په سینګاپوریانوکی وفاداری وپالی او پیژاند(هویت) یی غښتلی کړی – هغه هویت چی د جنوب ختیزی اسیا په میراث ډک شوی دی.

۶ – ژب سیاست باید سینګاپورپه هغه سیمه کی همرنګی کړی[386] چی په ستره کچه په مَلې[387] ژبه غږیږی، او ژب سیاست باید

۷ – بین المللی پیوند کلک او ګړندی کړی

سینګاپورولی انګریزی ژبه خپل اساسی رسمی ژبه کړه؟ لاملونه یی دوه دی:

۱ – انګریزی د تخنیک، معلوماتو او تجارت ژبه ده، او دغه شان انګریزی د جنوب ختیزی اسیا د ملتونو د ټولنی[388] رسمی ژبه هم ده.

۲ – انګریزی د درې نورو قومی – رسمی ژبو په منځ کی «ناپیيلې»[389] ژبه ده. په سینګاپورکی د دوه ژبتیا سیاست[390] داسی دی چی په ښوونځی کی به هر زده کوونکی دوه رسمی ژبې زده کوی: یوه به یی انګریزی وی او بله به یی مورنی ژبه وی. سینګاپوریان کلکه هڅه کوی چی مورنی ژبه او انګریزی ژبه روغه زده کړی، ځکه چی د ژبود زده کړی کنډه

---

[384] - Malay
[385] - Pluralism
[386] - integrate
[387] - Malay
[388] - Association for South East Asian Nations
[389] - neutral
[390] - bilingual policy

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوړو زده کړو او پوهنتونی تحصیلاتو لپاره اهمیت لری.[391]
دجنوب ختیزی اسیاد قومونو پنځه نوری ژبی هم د پوهنی او ښوونځیو په سیستم کی زده کیږی: هندی، اردو، بنګالی، پنجابی او ګجراتی. دلته وینوچی د دوه ژبتیا د سیاست له مخی، باید هرسینګاپوری انګریزی زده کړی او هرسینګاپوری باید د هیواد په یوه بله رسمی ژبه(معمولاً مورنی ژبه) وپوهیږی. په دی ډول په سینګاپورکی د زده کړی نظام دد غه هیواد په پرمختګ راتاویږی او په ټولو هیوادوالو (اتباعو) کی ملی احساس او ملی تړون غښتلی کوی، او د ملی تړون د جوړولو عملیه ګړندی کوی. یانی تعلیمی نظام هلته د اقتصادی ودې او ملی تړون په خدمت کی دی. سینګاپوریان په دی پوهیږی چی انګریزی د یوه عملي انتفاعي لوښي په څیر کاروی، نه د یو احساسي هویتی هدف او تړون په څیر.[392]
په سینګاپورکی د مورنئ ژبی او انګریزی ژبی په زده کړه نږدی یو اندازه وخت لګیږی:

دښوونځی ډول	مورنی ژبه هره اونی	انګریزی هره اونی
لومړی ښوونځی Primary School	لس، نیم ساعته دوری = پنځه ګینتی	دولس، نیم ساعته دوری = شپږ ګینتی
دوهمی ښوونځی secondary School	شپږ، څلویښت دقیقه یي دورې = څلور ګینتی	شپږ څلویښت دقیقه یي دوری = څلور ګینتی
دوه کلن کالج Junior College	شپږ، څلویښت دقیقه یي دوری = څلور ګینتی	شپږ څلویښت دقیقه یي دوری = څلور ګینتی

[391] - "the constant desire to upgrade" both lanauges " is translated into gate-keeping procedures in terms of student admission to higher levels of education, for example, secondry school to junior college and from junior collage to university entrance." Georagetown university Round table on languages and linguistics, 1999, pp.342 – 343.
[392] - " In brief Singapore wants English as a tool rather than a tie, it wants English to serve a utilitarian but not an emotional purpose." Ibid, p.344.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم مثال: اسراییل

دشلمی پیړی په اوږدو کی دعبري ژبې[393] دراژوندی کولو[394] اووطني[395] کولو لپاره ژبنۍ مفکورې(ایدیالوجی) او ژب سیاست ته اړتیاوه. دلومړۍ نړیوالې جګړی په پای سره، فلسطین دانګریزانو دحاکمیت لاندی راغی. شپږ اتیا کلونه وړاندی په زیږیز کال(۱۹۲۲) کی دملتونو ټولنی[396] فلسطین دانګریزانو حاکمیت[397] ته وروسپاره. که څه هم دغه مهال یهودانو خپل دولت نه لاره، دهغوی ژبه(عبري) دانګریزی او عربی ژبو په شان دانګریزانو له خوا رسمی اعلان شوه. دا یوه استثنا وه چی د یوه بې هیواده اوبې دولته ډلی ژبه دې رسمی ژبی ته لوړه شی:[398]

داسراییلو دولت نږدی شپیته کلونه وړاندی د زیږیز کال ۱۹۴۸ په می کی دلویدیزی نړی دقوی اډی په څیر په منځنی ختیز کی رامنځته شو. ددغه دولت په خصلت کی یو یهودي عالم ایلیزربن یهودا[399] سازونکی رول لوبولی دی، بن یهودا د صیهونیزم د موسس پلرونو په ډله کی یو وتلې څیره وه. ډیرخلک ورته دنوې یهودي ژبې (عبري) پلار[400] وایی.

یوه سړي ایلیزر بن یهودا (۱۸۵۸تر۱۹۲۲) هغه زړه عبری ژبه راژوندی اوغنی کړه چی دوه زره(۲۰۰۰) کلنی دوړی پری پریوتلی وی او څوک پری په ورځنی عادی ژوند کی نه غږیدل. د ایلیزربن یهودا له ژبنی فعالیت نه وړاندی یهودی ژبه یوائی په دینی وعظونو اودعاګانو راچاپیره وه. هغه د یهودی هیواد په اکله خپل فکرونه په یهودی ژبه (عبري)[401] کې خپاره کړل. د ایلیزر بن یهودا په فکر کې هغه ارمانونه خوندی شوی وو چی د یهودانو د خپلواکۍ، ملی هیواد اوملی ژبې درې ګوټی (مثلث) یی جوړ کړی و. د روسیی او ترکیی جنګ(۱۸۷۷تر۱۸۷۸) او د بالکان دولسونو د خپلواکی جګړو په ایلیزر بن یهودا کی یهودی ملی شعور راپورته کړ(ایلیزر بن یهودا په لتوانیا کی په یوه دینی کورنی کی زیږیدلی و). ایلیزربن یهودا په خپل یو نامکمل ژوند لیک[402] کی چی دلومړۍ نړیوالې جګړې په وروستیو کلونو(۱۹۱۷تر۱۹۱۸) کی یی په امریکه کی لیکلی وه، داسی کاږی چی د یهودي ملت جوړیدا په دوه ستنو ولاړه وه: «هرڅومره زیات چې می د ملي بقا په اکله فکر وکړ، هغومره پوه شوم چی یوه ژبه د ولس د یووالي لپاره څه کولی شي.» بن یهودا وایی چی هغومره چی یهودان د خپلې ژوندي ملت کیدا لپاره خپل «لرغوني هیواد»

---

[393] - Hebrew
[394] - Revitalization
[395] - Vernacularization
[396] - Leauge of Nations
[397] - mandate
[398] - " All ordinances, official notices and official forms of
[399] - Eliezer Ben- Yehudal
[400] - Father of modern Hebrew
[401] - Hebrew
[402] - unfinished autobiography

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د راستنیدا اړتیا لري، هغومره دیته هم اړتیا لري چې د «خپلو پخوانیانو ژبې» ته راستانه شي، یانې د هغوي ژبه را ژوندی او اباده کړي[403]

ژبه د ایلیزربن یهودا لپاره د پاځون وسیله وه او د ترون سمبول. ایلیزربن یهودا د هغه اصلی نوم نه وه، بلکې اصلی تولدی نوم یې ایلیزرییځاک پرلمن[404] و. هغه غوره ګڼل چې (نګه) سوچه یهودی نوم ولری: بن یهودا یی[405] نوی نوم شو. بن یهودا په لیتوانیا کی په یوه دینی کورنی کی زیږیدلی و (۱۸۵۸). روسی، جرمنی، فرانسوی او عربی یی زده کړی وی. بن یهودا دری غټ عملیاتی پلانونه لرل: « لومړی، عبری ژبه په کورکی، دوهم، عبری ژبه په ښوونځی کی، اودریم، لغات، لغات، لغات».

لکه چی وینو د بن یهودا نشنلیزم (ملی ګري) په ژبه ولاړ وه. نوموړی په دوه ویشت (۲۲) کلنی کی په زییږکال ۱۸۸۱ کی له روسی نه فرانسی او وروسته فلسطین ته کډه وکړه. هغه له خپلی میرمنی نه ژمنه اخیستلی وه چی زوزات به یی په –یهودی یانی عبری ژبه کی روزل کیږی. دیبورا[406] اصلاً په روسی ژبه غږیدله، خود خپل میړه سره د کلکی ژمنی له مخی یی خپله ژبه یانی عبري[407] زده کړه.

لومړی ځوی یی بن زاین بن یهودا[408] ونوماوه. بن زاین لومړی یهود وه چی د خپلی ژبی[409] په ټغرلوی شوی و. په دی ډول بن یهودا او میرمن یی دیبورا لومړۍ یهودی کورنی وه چی په عبری ژبه ګړیدله

ایلیزربن یهودا په جیروزالم (القدس) کی دوه سازمانونه رامنځته کړل: (تخیات اسراییل)[410] د اسراییلو بیا ژوندی کیدل، او «سفابراور»[411] روغه ژبه یانی نګه او روانه ژبه. په مهالیزوکی به بن یهودا د خپلو لیکنو لپاره نوی لغات راویستل، ځکه چی پخوانۍ عبری ژبی د نوې زمانې اړتیاوې او واقعیتونه نشول منعکسولی. ایلیزربن یهودا یوه ژبنی ټولنه جوړه کړه، په دی نوم[412] (دعبری ژبی ځانګه). موخه یی دا وه چی دعبری ژبی پرمختګ غښتلی او اداره

---

403 - " But the more I Thought of the national survival the more I realized that just as the Jews could not become a living nation except by returning to their ancient homeland – so also they could not become a living nation exceptly by returning to the language of their ancestor… - just likeevery other nation each with its tongue. That was the decisive moment in my life, when I saw that the two things withoutwhich the jes could not become a nation are the land the language." The history of Eliezer Ben – Yehuda Hebrew, electronic version, 5 pages.

404 - Eliezer Yitzhak perelman

405 - Ben - Yehuda

406 - Deborah

407 - Hebrew

408 - Ben – Zion Ben - Yehuda

409 - Hebrew

410 - Rebirth of Israel

411 - Clear Tongue

412 - Hegrew language council

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی. پخپله ایلیزربن یهودا دعبری ژبې دجرګې مشرو (دغه ټولنه داسراییلو ددولت له جوړولو (۱۹۴۸) نه وروسته په(۱۹۵۳م) کې دعبری ژبې اکاډمی[413] ته جګه شوه). دعبری ژبه په جرګه کې به ایلیزربن یهودا په ورځ کې اتلس(۱۸) ګینټې لګیا وچې «دپخوانئ او اوسنئ عبري ژبې بشپړ سیند»[414] راوباسي.

څه کم سل(۱۰۰) کلونه وړاندې په(۱۹۱۰) کې یې د خپلو شپږو ټوکونو لومړی ټوک خپور کړ. دهغه له مړینې(۱۹۲۲) نه وروسته، د ذکرشوي قاموس اووه لس (۱۷) ټوکونه د ایلیزربن یهودا د دوهمې میرمنې اودوهم ځوی ایهود[415] په زیارخپاره شول. په دغه سیند (قاموس) کې ټول لغتونه خوندی شوی دی چې دحضرت ابراهیم(ع) له زماې نه ترنوې زمانې پورې په عبری ژبه کې کارول شوي دي. ایلیزربن یهودا دلغتونو دراویستلو لپاره بیلابیلې نسخې وڅیړلې اوله هغوی نه یې هغه لغات غوره کړل چې دنوي ورځني ژوند اودروانې ژبې لپاره ګټوروو. هغه یوه اونیزه[416] راویستله. په هغې کې به یې خپل روڼ اندیز فکرونه خپرول اونوی لغاتونه به یې پکې معرفي کول. نوی لغتونه به یې په ډیرولیکنو کې تکرارول اوپه دې ډول به یې دخپلې خپرونې دلوستونکو په مغزو کې خوندی کول. ایلیزربن یهودا دنوې عبري ژبې لپاره سیفردیک تلفظ[417] غوره وګاڼه(سفردي هغه یهودان وو چې عموماً په هسپانیه، پرتګال، اوشمالي افریقه کې اوسیدل). په دې ډول ایلیزربن یهودا خپل ارمان پوره کړ: په فلسطین کې د لوېدیز په مټ نوی یهودي دولت داسراییلو په نوم جوړ شوچې په خپله پخوانئ، خو د خپلې زمانې د اړتیاوو لپاره په ارته شوې او معیاري شوې عبري ژبه چلیږي.

له نن نه نوي(۹۰) کلونه وړاندې د زییړ کال(۱۹۱۸) په اوړي کې صیهونستانو[418] د برتانیې په توافق سره په جیروزالم(القدس) کې دیوې غونډۍ یوه برخه راونیوله، اودنړیوال صیهونیستي سازمان مشرډاکترخایم وایځمن پکې دعبري پوهنتون[419] د بنسټ ډبره کېښوده. جیمس ارتربلفور[420] چې دانجیل په ټغرلوی شوی و، دبرتانیې لومړی وزیر(۱۹۰۲تر۱۹۰۵) وچې بیا وروسته دلومړئ نړیوالې جګړې په مهال دبرتانیې دبهرنیوچاروو زیر(۱۹۱۲تر۱۹۲۱) شو. بلفورچې د یهودانو د «ملي هیواد» پلوی و، فلسطین یې لومړی ځل په (۱۹۲۵) کې ولیدا اوپه القدس کې یې عبري پوهنتون پرانیست. داسراییلو په اکله د زیاتو معلوماتو لپاره ولولی: زیرک یار، دنوی سیاست الجبره: دامریکې دامپراتورۍ لپاره فکرونه، ستراتیجي، پلانونه، عملیات، ډنډورې اوغولونې(۱۹۸۹تر۲۰۰۲)، خپرندوی: د پښتني کولتورد ودې اوپراختیا ټولنه–جرمنی، چاپ ځای: دد انش خپرندوی ټولنه، پېښور، ۲۰۰۲،

413 - Hebrew lanauge Academy
414 - Complete Dicionary of Ancient and Modern
415 - Ehud
416 - Zvi
417 - Sephardic
418 - Zionists
419 - Herbrew university
420 - Balfour

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخونه ۴۲۲تر ۴۷۲.

دشلمې پيړۍ په لومړئ نيمايي کی يانی د اسراييل د دولت دجوړولو دکال(۱۹۴۸) پوری، عبري يوژبتيا دومره غښتلې شوې وه چی دفلسطين اتيا سلنو(۸۰٪) يهودانو دعبری ژبی دپوهيدلو ادعاکوله. دغه شان هلته څه دپاسه پنځوس سلنو(۵۰٪) يهودانو ادعاکوله چی عبري يې يواځينۍ ژبه وه. دغه شميرنې ښيی چی دفلسطين يهودان په ځومره لنډه، پنځوس(۵۰) کلنه، موده کی له ګڼ ژبتيا[421] نه ايډيالوژيک يو ژبتيا[422]ته واوښتل. د اسراييلو د دولت دجوړيدلو(می ۱۴، ۱۹۴۸) سره سم، عبري ژبه د دولت برلاسې رسمي ژبه شوه او انګريزي عملاً دوهم مقام ته راټيټه شوه، خوپه عين حال کی دوهمه اغيزمنه ژبه پاتی شوه. په اسراييلو کی عربي ژبه هم رسمي ژبه پاتی شوه خو عملاً يې مقام له انګريزي ژبې نه ښکته شو. په بله وينا عبري[423] ژبه لومړئ درجه رسمي ژبه شوه، انګريزي ژبه ته دوهم درجه مقام ورپه برخه شو، او په عربي ژبه باندې د دريمې درجې رسمي ژبی پيرزوينه وشوه.

په اسراييلو کی عبري ژبه په نږدې ټولو عامه(دولتی) او شخصی فعاليتونو کی يواځيني برلاسي مقام ته جګه شوه: عبري[424] دحکومت، ښوونځي، پوهنتون، تجارت، عسکری، روغتيا، راډيو، تلويژن.. او کور ژبه شوه. له نورې نړۍ به چی يهودي کډوالان اسراييلو ته راورسيدل، دعبري ژبې د زده کړې پروګرام به يی تعقيباوه چی په(۱۹۴۹) کی د الپان[425] په نوم راوتلی و. د ښوونځي، پوهنتون او حکومت سره د نووکډوالانو تماس په هغوی زوروا چاوه چی زرترزره عبري ژبه زده کړی. دډاکټرۍ دعلمی درجی دلاسته راوړلو تحقيقی څيړنې[426] بايد په عبري ژبه کی وليکل شی. عرب اسراييليان دلوړو پوهنو[427] لپاره مجبور دي چې عبري ژبه زده کړي. وروسته له دې چی عبري ژبه په اسراييلو کی رسمی او کلکه شوه، هلته له(۱۹۹۰) کلو نوراهيسی څو ژبتيا[428]ته د مطلوبې موخې(هدف) په څيرپام وشو، بی له دې چی دعبري[429] ژبی برلاستيا زيانمنه شی. په دی ډول، هلته عربي ژبه او د يهودي کډوالانو ژبې منل شوې دي. په يهودي برخه(سکټور) کی عبري د تدريس ژبه ده، او په عربي سکتورکی عربي دتدريس ژبه ده(په نږدې شل سلنو۲۰٪ښوونځيوکی). په عربی ښوونځيوکی بايدعبري[430] د دوهمې ژبې په څير زده شی، او په يهودی

---

[421] - Plurilingualism

[422] - Ideological monolingualism

[423] - Hebrew
[424] - Hebrew
[425] - ulplan
[426] - dissertations
[427] - higher education
[428] - Multilingualism
[429] - Hebrew
[430] - Hebrew

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځیوکی بایدعربی ژبه څلورکاله تدریس شي. په بین المللی ژبوکی انګریزي لومړی مقام لری چی باید دلومړئ بهرنئ ژبې په څیرزده شي. وروسته فرانسوي ده. چی دانګریزي یاعربي په ځای یاددوهمی بهرنی ژبی په څیرتدریسیږی. د ژبی نوی سیاست نوي یهودي کډوال دیته هڅوی چی په مورنئ ژبه ورته تدریس ورکړل شي، اوپه عین حال کی په دې ټینګارشوی دی چی د ژبود زده کړی لپاره ځانګړي ښوونځي جوړشي. عملاً په یهودي ښوونځیوکی دعربي ژبې تدریس کړکیچو(مات ګوډ) دی. دعربي ژبې د تدریس لپاره د یهودي ښځوونځیو نیمایی برخه په اقلي پروګرام[431] چلیږي.[432]

اسراییل چی ددولت په څیرپه(۱۹۴۸) کی په فلسطین کی رامنځته شو، په لومړیو پنځوس(۵۰) کلونوکی یی ژب سیاست«یواځې عبري» ته خدمت کاوه یانې یواځې په عبري ژبه[433] را چاپیرو. ددغه ژب سیاست په اوږدوکی دعبري ژبی هویتي اوسمبولیک وظیفه غښتلې شوه. وروسته له دې چی عبري[434] دملی هویتی چینی په څیرپخه، ارته اوبرلاسی شوه، اسراییلی دولت نورې ژبې لکه عربي، روسي، او ییدیش[435] دپوهاوي راپوهاوي(افهام اوتفهیم) دوسیلوپه څیرګټوري وګڼلې اوهغوی ته یې د[436] ملي ژبني ظرفیت په څیرپاملرنه وکړه. په بله وینا، کله چی اسراییلوخپله یهودي ژبه یانې عبري دخپل ملت دهویت دساتنې لپاره غښتلې اوبرلاسې کړه، نوبیایی ګڼ ژبتیاته په خپل سیاست کی ځای ورکړاوله دې اصل نه چی عبري ژبه«لومړی» ده د ژبني تنوع په خوا وخوځید« زماژبه ستاسې د ژبې په څنګ کې»[437]

(ټ)ـ ژب پلان[438]

د ژبوتماسونه دیرغل اونیواک (اشغال) ، دکډوالتیا، د نویوملتونورد جوړولو،...او تجارت له لارې له لارې منځته کیږی. یوه پوښتنه اهمیت لري: ژبــه کـــوم مشــکلات لري؟

---

431 - minimum program

432 - " barely 2,000{ two thousand} pupils continue studying it to the end of high school." Berard spalsky at Bar-Ilan university, "Lanauge in Israel: Policy, Practice, and ideology", Georaetown university round table on languages and linguistics, 1999, pp. 164 – 172.

433 - Hebrew – only approach

434 - Hebrew

435 - Yiddish

436 - national language capacity

437 - from " mylanguage first" to " my language alongside yours" ibid

438 - Language planning

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه سیاسي واحد کې د ګډې ژبې نشتوالی، د لیکلو د نظام نشتوالی یا کموالی، د تخنیکي او علمي لغتونو نشتوالی...د درسي کتابونو نشتوالی یا کموالی. هرګڼ ژبي سیاسي واحد ته چې یوه یا څو ژبې پکې قوي وي او نورې پکې کمزورې وي، د ژبنیو مشکلاتو سیمه ویل کیږي. دغه ډول سیمه ژب پلان ته کلکه اړتیا لري. ژب پلان په ملي سویه د ژبې د پرابلمونو (مشکلاتو) د حل کولو «منظمې پالنې»[439] ته ویل کیږي. په بله وینا، ژب پلان په ملي سویه د ژبې د مشکلاتو منظم حکومتي فعالیت ته وایي (کارل ایرلند ګاډیلي د آیو بمګبوزې په حواله)[440] زه له دې اثر نه د ژب پلان په اکله غټې ټکي را اخلم او لنډوم یې.

ژب پلان دوه برخې لري: لومړۍ برخه یې د شان یا مقام ژب پلان نومیږي[441] چې په ژب سیاست را څرخي، لکه د ژبې توزیع یا ویش په بیلابیلو قلمرونو کې (د ژبې رسمي مقام په حکومت کې، په تجارت، په زده کړه او پوهنه کې، او د روغتیا په چارو کې).

دوهمه برخه یې جسمي پلان[442] نومیږي چې د ژب سیاست په پلي کولو (اجرا) را څرخي. په جسمي پلان کې د ژبې جسمي شتون راځي، لکه د ګرامر، املا، سیندونو (قاموسونو) د درسي کتابونو....او د لیکلو یا خطي نظام تولید. په بله وینا، د شان یا مقام پلان ته رسمي پریکړې هم ویلې شو، او جسمي پلان ته د رسمي پریکړې پلي کول ویلې شو چې د ژبې په مشخصو جسمي موادو را تاوېږي. د یوې ژبې د مقام پلان ګټه نلري، خو دا چې عملي شي یانې په جسمي پلان واوړي. بې له مقام پلان یا ژب سیاست یا رسمي پریکړې نه، جسمي پلان ډېر لږ امکان لري چې ګټور شي.

په یو هیواد کې د یوې ژبې د غښتلتیا (تقویې) لپاره مهمه ده چې څو مره وګړي پرې غږیږي، په کومه کچه د ملي احساس او ملي تړون مرستندوی ده، او په ملي تاریخي ځانګړتیا (پیژاند) کې څومره رول لوبولی شي، یانې ولس ورته د خپل مال په سترګه کسي که د بل چا مال یې ګڼي. ژب پلان لاندینیو سریزو فعالیتونو ته اړتیا لري:

۱ –غونډې (کنفرانسونه)

۲ـ ژب ټولنیزې سروې ګانې[443]

---

[439] - Organized pursuit

[440] - Karl Erland Gadelii, Language planning:
Therory and practice, Evaluation of language planning cases worldwide, 1999, electronic version, 27 pages, for the languages Division(Education sector) of UNESCO

[441] - Status planning

[442] - Corpus planning

[443] - Socialinguistic surveys

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ –ازمايښتي پروژې (پايلټ پراجېکټز)[444]
۴ –حکومتی کميسون
۵ –خپلواک کميسون
۶ –د ژبی په اړوندکی دبین المللی کنفرانسونو پريکړې

ديوې ژبې دمقامي پلان کولو لپاره لاندېنيو ټولنيز قلمرونه ارزښت لري:
حکومت، پارلمان(ولسی جرګه اومشرانو جرګه) ، محکمې، اداره، دروغتياچارې، دښوونې اوپوهنې وزارتونه، تجارت، او وګړيزې رسانې (ماس میډیا). په يوهيواد کی چی دوه ياځو رسمي ژبې مني، ډېرارت اودقيق ژب پلان ته اړتياده. په ژب پلان کی د زده کړې اولوړوپوهنو قلمرو زښت ډېر اهميت لري، ځکه دلته دنوې اوراتلونکې نسل په زړه اوفکر کی د ملي تړون زړي کرل کيدلی شي. د زده کړو او لوړو پوهنوپه وزارتونو کی غټې مفکورې په ورځنی ژبني سلوک اوورځني متقابل احترام اوړي چی په خپل وارسره ملي تړون ته لاراواروي[445] هغه ژب پلان چی لاندنيوحالتونوته ځواب ووايی، دبرياليتوب تومنه لري:

الف: عمومی معلومات:
۱ –دوګړوشمير
۲ –داکثريت(له نيمايي نه زيات ويونکو) ژبه
۳ –داقليت ژبه
ب: د ژبی قانوني مقام:
۱ –رسمي ژبې
۲ –نورې ژبې چی مقام يی ټاکل شوی وي
۳ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکی(داساسی قانون ماده یامادې، د ژبو قانون، د محکمې پرېکړه/پرېکړې).
پ: په قانون سازۍ کی د ژبو استعمال:
۱ –د ژبو استعمال په پارلمان کی(وينا ، ليکنه)

---

[444] - Pilot projects
[445] - "Educational institution is recognized not only as an agent of implementation but also as an interface of macro-level ideologies and in macro-level linguistic behaviors in the everyday life speakers."

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ –د قوانینو په لیکلو کی د ژبو استعمال
۳ –د قانون په اعلامولو کی د ژبو استعمال
۴ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکی.
ت: په قضایی نظام کی د ژبو استعمال:
۱ –مجاز ژبی
۲ –هغه ژبی چی معمولاً استعمالیږي
۳ –د قضاوت(پریکړې) ژبې
۴ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي
ټ: په اداره کی د ژبو استعمال:
۱ –د اجرایې ژبې
۲ –ولایتي او محلي حکومتونو ته د مرکزي اجرایې د رسمي مکتوبونو ژبې
۳ –بهرنیو هیوادونو ته د مرکزی حکومت د رسمي مکتوبونو ژبې
۴ –هغه ژبې چی په ایالتي او محلي اداروکې استعمالیږي
۵ –د انتخاباتي مبارزو د غونډو ژبې
۶ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي
ث: د زده کړی او پوهنې ژبې
۱ –دوړکتون او روزنتون ژبې
۲ –د ښوونځي ژبې(لومړنی، دوهمی، لیسه)[446]
۳ –د لوړو زده کړو (پوهنتونو ژبې)
۴ –د غټانو لپاره د لیک لوست د کورسونو ژبې
۵ –هغه ژبې چی په ښوونځي(لومړنی، دوهمی او لیسه کی) او پوهنځي کی زده کیږي باید وښودل شي چی په کومه موضوع کی حتمي دي که اختیاري.
۶ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي
ج: په تجارت کی د ژبو استعمال:
۱ –هغه ژبې چی په تجارتي اعلانو کی کارول کیږي
۲ –هغه ژبې چی په اداري اطلاعیو یا اعلامیو کی کارول کیږی

[446] - په کوم ټولګی او په کوم مضمون کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ –هغه ژبې چې د اموالو په نومونې[447] کې کارول کېږي
۴ –هغه ژبې چې د مقرراتو او د زده کړې لارښود ونه پرې ليکل شوې وي[448]
۵ –هغــــه ژبې چې په تجارتي چاپ پاڼو[449] کې کارول کېږي
۶ –هغــه متن چې د ژبو استعـمال ښاکي

چ: په مطبوعاتو کې د ژبو استعمال:
۱ –هغه ژبې چې په چاپي خپرونو کې کارول کېږي(د غېو مهاليزو د نو مونو ليست بايد مل شي او په هغه کې وښودل شي چې څو ځلې او په څو مره شمير خپريږي.)
۲ –هغه ژبې چې په راډيو کې کارول کيږي(په اونۍ کې څو ګينټې)
۳ –هغه ژبې چې په تلويزيون کې کارول کيږي(هره اونۍ کې څو ګينټې)
۴ –هغه متن چې د ژبو استعمال ښاکي
ح: رسمي ژبې په عمل کې
۱ –کومه ژبه عملاً رسمي ژبه ده؟
۲ –عملاً کومې ژبې په کومو کچو (څو سلنې٪) رسمي ژبې دي؟

447 - Labelling
448 - Policy and instruction manual
449 - Printed matter

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـــــــــــــنډ یــز

انسان یوازنی ژوی دی چی د وینا پیرزوینه پرې شوېده. که له یوې خوا ژبه لوښی(وسیله) ده د پوهاوي راپوهاوي(افهام او تفهیم) لپاره، نو له بلې خوا ژبه تړون دی او غوټه[450] ده د پیژاند(هویت) لپاره.
هغه ولس چی خپل دولت یې نه وي جوړکړی، رسمي ژبه نلري خو ملي ژبه لري. عموماً ملی ژبه دولتونه زیږوي، او دولتونه رسمي ژبه ټاکي. دا چی ژبه ولاړه نه ده، معیاري کولو ته یی اړتیا ده. د ژبی په معیاري کولوکی دواړه دولت او شخصی سکټور رول لوبوي. د ژبی د معیاری کولو موخه دا ده چی ژبه عمومی شی، یانی هرڅوک پری په اسانی سره پوه شی. خو مسلکی تخصصی ژبی حتماً عمومی ژبی نه دي. ګڼ ژبتیا ارت او دقیق ژب پلان ته اړتیا لری. که دوه ژبې یا ډیرې ژبې رسمي وي، باید ټولې روغې زده شي او باید د زده کړې کنډه(اندازه) یې دلوړو زده کړو او پوهنتوني تحصیلاتو لپاره اهمیت ولري
د ژب پلان موخه دا ده چی خلکو ته د خپلې ژبې دکارولو امکان برابرکړي او ګڼ ژبتیا تشویق کړي. یو اځې قانوني احکام نشي کولی چی یوه اقلیتي یا کمزورې ژبه وساتي او غښتلې یې کړي، بلکې په ژب ساتنه او ژب پرمختیا کی نورعوامل هم کواند رول لوبوي. بیلګې یې دا دي: د ژبی دویونکو شمیر، په یوه تړلی سیمه کی دهغوی تیتوالی، دخپلی ژبی سره دهغوی مینه، دهغوی اقتصادی وزن، دهغوی سیاسی تنظیم، دهغوی د ژبی اتبار، یانې د ژبې سره مثبت پیوند لکه دولتمندي، کارمندي، تعلیم،... او د اصالت احساس. دیوې محرومې شوې او غفلت زپلې ژبې په ژوندي کولو او پرمختیا کې څلورپریکړې روغ رول لوبولی شي:
- یو دا چې په ژب سیاست کې یې مناسب حق په برخه شي
- دوهم دا چې ژب سیاست پلی شي
- دریم دا چې دهغې لپاره ټولنیزه اړتیا خلقه شي
- څلورم دا چې ملي تړون او غبرګون ته لاراواره شي. یانې په ټولو ټولنیزو قلمرونو کې(اجراییه، قضاییه، قانونیه، معارف، تجارت... او مطبوعاتو کې) په دې بسنه و نشي چې«یا زما ژبه یا ستا ژبه»، بلکې پرځای یې دتړون او غبرګون دریځ پیاوړی شي: «دواړه زما ژبه او ستا ژبه»[451]

په ژب پلان کې دریې ټکی کوټلی رول لوبوي:

---

[450] - Tie

[451] - " It is not a question of either **A** or **B** but of both **A** and **B**."

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ –هغه ژبه چې پلان يې جوړيږي، بايد رسمي مقام يې منل شوی وي.
۲ –محرومه شوې او غفلت وهلې ژبه بايد له ښوونځي نه تر پوهنځي پورې د تدريس ژبه وي ، او څوک چې يې برې ليک ونلري او ليکل، لوستل او ويناپرې نشي کولی، بايد لوړ رتبه دولتي او علمي مقامونه ورته ونه سپارل شي. دلته بايد دواړه ملي کفايت او مسلکي کفايت د يو بل سره څنګ په څنګ غبرګ روان شي. پښتانه بايد (د پښتو عمل جرګه)[452] جوړه کړي چې مايې په ۱۹۹۷کال کی او بيا په کال ۲۰۰۰کی وړانديزکړی و. د دغې جرګې يوه موخه بايد دا وي چې د پښتو لغتونو بريښنا ييزبانک[453] راوباسی. په دغه اکله ډاکټرنبی مصداق هم دوی مياشتی وړاندې څه ناڅه ورته اوګټوروړانديزکړی دی(ايينه افغانستان، فبروری ۲۰۰۸، دلوه ۱۳۸۲، مخ ۷۷). د دغه کار لپاره دې د سريزو چارو کميټه[454] جوړه شي او د مثال په ډول لاندينې اشخاص دې پکې کواند شي: پوهاند جهان زيب نياز، پوهاند محمد همايون هما، ډاکټرراج ولي شاه خټک، ډاکټراکبراکبر، ډاکټرببری ګل وزير، ډاکټر محمد اکبرورډک، ډاکټره ثرياخادم، منلی عبد الباري جهاني، منلی پلوال، منلی شپون، منلی عبد الله بختانی خدمتګار، منلی ننګ يوسفزی، پوهندويه کبرامظهري، منلی سيدصابر شاه صابر، منلې بارکزۍ، منلی حدادفرهاد، منلی وطنپال دياني، منلی حبيب الله رفيع، پوهندوی اسماعيل يون، منلی زرين انځور، منلی محمد معصوم هوتک، ډاکټرنبی مصداق، ډاکټرعثمان روستارتره کي، پوهاند مجاوراحمد زيار، پوهاند ګل جانان ظريف، پوهاند سرزمين کيمور، پوهاند محمد حسن کاکړ، ډاکټرعبد القيوم کوچی، ډاکټرعبد القيوم مومند، منلی محمد اصف صميم، ډاکټربسم الله امير، منلی غلام محی الدين زرملوال، منلی غلام محمد زرملوال، منلی ننګيال، منلی محمد اصف وردک...(او نوری خويندی وروڼه). د تماس مزي دې د ډاکټرنبي مصداق او منلي محمد اصف وردک په لاس کې وي. په افغانستان کی د شاهي دوری په وروستني اساسي قانون کې (تله ۱۳۴۳المريز= اکتوبر۱۹۲۴م) راغلي وو چې د افغانستان د نورو ژبو له منځ نه «پښتو اودري رسمي ژبې» دي. (دريمه ماده). د همدغه اساسی قانون په پنځه د برشمه ماده کې پښتو ملي ژبه ګڼل شوې وه او دولت موظف شوی و چې د هغې د پالنې، پرمختيا او زيات استعمال لپاره «اغيزمن» پروګرام راوباسي او عملي يې کړي. له دينه يو کال وروسته(تله ۱۳۴۴ياني اکتوبر ۱۹۲۵) پارلمان ته د هغه مهال لومړی وزير ډاکټرمحمد يوسف ورغی. د حامد کرزي پلار عبد الاحد کرزي چې د ولسي جرګې غړی و په ډاکټريوسف نيوکه وکړه چې ولې يې د اساسي قانون د پنځه ديرشمې مادې سره د ملي ژبې پښتو د پرمختيا او ترويج لپاره پروګرام نه وجوړ کړی. ډاکټرمحمد يوسف ورغبرګه کړه چې د ژبو قانون به جوړ کړي او پارلمان ته به يې وليږي

---

[452] - Pashto action council
[453] - Pashto terminological databases
[454] - Task force

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۲۰۰۱ زییز په اکتوبر کې د امریکې په مشرۍ د لویدیزې امپریالیستي نړۍ جنګي سازمان ناټو په افغانستان یرغل وکړ او خپله وحشي تنده یې د ټول(لر او بر) پښتون په وینه ، ژبه او سیاسي کلتور ماته کړه.د امریکې مرکزي استخبارات(سي.آي.أئ) د هر کال په جولای کې «د نړۍ د معلوماتو کتاب» خپروي. د ۱۹۹۱ زییز(۱۳۷۰ لمریز) پورې، د مرکزي استخباراتو په دغه کتاب کې پښتانه د افغانستان د وګړیو پنځوس سلنې(٪۵۰)جوړولولې او د پښتو ژبې برخه هم پکې پنځوس سلنې ښودل شوې ده.خو یو کال وروسته ،د سي آي أئ په ذکر شوي کتاب کې(۱۹۹۲م=۱۳۷۱ل) د پښتنو شمیر آته دېرش سلنې(٪۳۸)او د پښتو ژبې برخه یې پنځه دېرش سلنې(٪۳۵)معرفي کړل.له دېنه دوه میاشتې وړاندې(اپریل ۱۹۹۲=ثور ۱۳۷۱)شمالي ټلوالې په کابل کې سرک الطوایفي پیل کړې وه. د ۹۱۱ بخولې سره جوخت، له اکتوبر ۲۰۰۱ راهیسې امریکې د روسیې، ایران او پاکستان د خوښې لپاره ټول پښتون او د پښتو ژبه ژوبل کړل،او د افغانستان په استعماري اساسي قانون کې یې د ډیورنډ لیکې وویستلې. اوس پوښتنه داده چې جلالت چپن حامد کرزی به د خپل پلارپوښتنې ته(چې له صدر اعظم ډاکټر محمد یوسف نه یې کړې وه) څه ډول ځواب وایي؟ !ـ

زرخېړۍ ،کلیفورنیا ، امریکا

اپریل ۸ ، ۲۰۰۸=۲۰وری ۱۳۷۸

ډاکټر زیرکیار

۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

«په ارد و يې ګټم او په پښتويې څټم»: د ژبې سياسي اقتصاد

پورتنی سرلیک می له کومه کړ؟ پوهاند محمد همایون هما په پښتونخوا (مردان، هسکه مینه) کې د پښتو ژبی تکړه محقق او وتلی نقاد دی. یوه ورځ یی راته په ټلیفون کی(۲۰۰۱م) د پښتو د وضعی په اکله خپل احساس په پورتنی سرلیک کی څرګند کړ. د پوهاند هما په دغه کوټلی جمله کی د پښتو ژبی سیاسی اقتصاد ځلیږي چی په دې لیکنه کی به پرې د پښتونخوا په مثال وګړیږم

انګریزانو نږدې ۲۱کلونه وړاندی د ۱۹۴۷ زیږیږکال په اوړی کی ټول هند په «اینډیا» او «پاکستان» وویشه او په دی ډول یی دواړه هیوادونه له خپل تمدنی هویت نه محروم کړل. د هند نوم د «اینډوس» یا اباسین سره تړاو لری. پاکستان یو ترکیبی نوم دی چی دوه الفونه یکی افغانستان او افغانیه(صوبه سرحد)تمثیلوی. د «بنګال» د نوم استازی توری د «پاکستان» له ترکیبی نوم نه لویدلی و. انګریزانو د پاکستان په نوم دولت د یوه جبهیی دولت په څیر راوتوړه چی د کمونیزم نفوذ ته پاټک واچوی.

الیکس فون تانزلمن په خپل مهم کتاب کی لیکی چی برتانیه د هند نه وتلی نشی خو دا چی«د مسلمانانو لپاره یی یو جلا هیواد» جوړ کړی وی. فون تانزلمن زیاتوی چی که محمد علی جناح ته«د پاکستان د پلار په سترګه کتل کیږی، چرچل باید د پاکستان د تره مقام ولري.»[455]

د الیګر کالج د مدیر ارکوبالډ(۱۹۰۵تر ۱۹۱۰) په تشویق د اغاخان (۱۸۷۵تر ۱۹۵۸) په مشری د جګ پوړه مسلمانانو یوې ډلګۍ د هند د ویسرا سردار مینټو سره وکتل. (۱/ اکتوبر /۱۹۰۲). له دې نه درې میاشتی وروسته(۳۰ د سمبر۱۹۰۲) د نواب وقار الملک په مشرۍ د مسلم لیګ ګوند جوړشو ، او د ۱۹۴۷ د اګست په ۱۴ پاکستان خلق شو.

د انګریزو اکمنانو دغی سیاسی جادو ګری ته پخپله یو انګریز «د تاریخ معجزه» وویله ، او ملي شاعر محمد امین ملنګ جان(۱۹۰۸تر ۱۹۵۷م، ۱۲۸۷تر ۱۳۳۲المریز) ورته په خپل شعر کی«د مکرګوډی» وو ایه. ولولی: زیرک یار (راویستونکی) ، ملنګ جان د بی درباره ملی ژبی ملی شعر ، کب ۱۳۷۳المریز ، فبروری۱۹۹۵، مخونه ۸ تر ۹.

په دی ډول «د تاریخ د معجزې» او «د مکرګوډي» په راتوږلو سره د پښتنو د احق چی خپل برخه لیک په خپله وټاکی ، غصب شو.

مخکی له برتانوی هند نه ، په هند کی مغلی واکمنی چی په اردو او فارسی ژبو چلیده ، د الیګرد خوځښت لپاره هویتی چینه وه. د دغه خوځښت د پلویانو په فکر کی اردو ژبی غښتلی مقام لاره ، او دغه مقام یی د خپل راتلونکی مغل ډوله سیاسی نظام لپاره مناسب ګاڼه. همزمان د برتانوی هند په اوتارپرادیش او بیهار سیمو کی د هند یانو ژبنی

---

[455] - Winston Churchil " must qualify as its uncle, and therefore, as a pivotal figure in the resurgence of political Islam" Alex von Tanzelmann, Indian summer: The secret history of on Empire. New York, 2007, p.128.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي کړي (لنګویج نیشنلیزم) احساس را وټوکیده چې په مغلي هند کې د اردو ژبې د امتیاز سره په ټکر کې شو. د هند ژبنیو ملي ګرانو غوښتل چې په هند کې د مغلي اردو امتیاز پای ته ورسوي، او پرځای یې خپله هندي غښتلې کړي چې په «دیوانګري» پټی (الفبا) او له سانسکریټ نه په را وتلو الفاظو به ودانه وي. په دې هندي – ژبني خوځښت کې دا احساس هم غلي شوي وچې هند دې د هندیانو لپاره وي. دغه احساس د مسلم لیګ مفکران دې ته لازیات وهڅول چې اردو ژبې ته د غتې هویتي چیني یاني «د مسلمانانو د ژبې» په سترګه وکسي (لنګویج اف مسلیمز). که د مسلم لیګ د مشرانو لپاره د اردو ژبې ملي کولو «دیني اهمیت» (ریلیجس زیګنیفیکنس) لاره، هم مهال دغه ډول اهمیت ته د هند د ویش نورو پلویانو (ختیزو بنګالیانو) سرنه ټیټاوه. هغه مهال ختیز بنګالیان په ټول پاکستان کې ډیرکیان وو (**۵۲٪**).[456]

دا چې پاکستان د بنګالیانو لپاره «څه مفهوم لاره»، الیسا ایریس په یو لمن لیک (فوټ نوټ) کې سپارښتنه کوي چې دفیلیپ اولډینبورګ لیکنه ولولو:[457]

دغه سپارښتنه موږ ته په ګوته کوي چې د ژبې مسلې په دې کې یوغټ رول ولوباوه چې ختیز پاکستان (ختیز بنګال) له پاکستان نه په **۱۹۷۱** زیږیز کال کې جلاشي. په
پاکستان کې د قاید اعظم پوهنتون د ژبپوهنې پوهاند طارق رحمن لیکي چې د بنګالي ژبې خوځښت (**۱۹۴۸** تر **۱۹۵۲**) په ختیز پاکستان کې د بنګلادیش جوړولو ته لار پرانیستله.[458]
د مسلم لیګ مشرانو اردو ژبه چې ډیر کوچنی اقلیت یاني اووه اعشاریه دري سلنو (۷،۳٪) مهاجرو ژبه وه، د ملي اسلامي ژبې په څیر په پاتې ټول ولس وروتپله (مهاجر هغه څوک وو چې له هیند نه پاکستان ته کډوال شوي وو او په غټه کچه په کراچۍ او حیدراباد کې میشت شوي دي).
الیسا ایریس لیکي چې د ژبني پیژاند (هویت) په سر کړکیچونه «ځانله» د ژبې په موضوع نه راڅرخي، بلکه د دغو کړکیچنو سره هغه مبارزې هم غبرګیږي چې قدرت په رسیدلو راچاپیره وي. په اوسني پاکستان کې د قوم له مخې جګ پوړه دولتي – اداري مقامونه په دې ډول اټکل شوي دي: پنجابیان (تقریبا ۴۹٪)، پښتانه (نژدې ۸

---

[456] - " According to the 1951 census, 56 percent of Pakistan`s population counted Bengali as their mother tongue." Alyssa Ayres, " The politics of language policy in Pakistan", in Michael E. Brown and Sumit Ganguly(eds.), Fighting words: Language policy and Ethnic Relations in Asia. Harvard university preses, 2003, pp. 55 – 57.

[457] - Philip Oldenburg, " < A place In sufficiently Imagined>: Language, Belief, and Pakistan crisis of 1971", Journal of Asian studies, Vol.44, No.4* August 1985), pp. 711 – 733.

[458] - " The Bengail language movement of 1948 – 52 in East Pakistan fulled the emergence of Bengali ethno – nationalism, which lead to the creation of Bangladesh and the breakup of Pakistan in 1971." Tariq Rahman, "language, power and ideology", JSTOR : Economic and political weekly, Vol. 37, No.44(Nov. 2 – 15, 2002), pp.4556 – 4560.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٪)، مهاجر(۳۰ عشاریه۲۹٪)، سیندي(دوه نیم٪)، بلوڅ(صفر عشاریه۲۵٪)، بنګالی(نهه عشاریه ۳۵٪):[459]
دپاکستان دخپلواکۍ له اعلان(۱۴اګست۱۹۴۷) نه څه کم دوه میاشتی وروسته، محمدعلی جناح د «شمال لویدیزسرحدی صوبې» ایالتی اسامبلی شنډه کړه –ددی لپاره چی دپښتنود زیاتی خودمختارۍ غوښتنی ته پاتک واچوی. دلته یوځل بیاوینو چی د ژبې هویتی رول اهمیت لری! په دی اړه الیسا ایریس داسی کاږی:[460]
د ۱۹۵۲ په جنوری کی چی په ختیزبنګال کی اردورسمی ژبه اعلان شوه، سمدلاسه یې دپوهیدونکو(محصلینو) مخالفت اومظاهره راوپارول. له دې امله دشپې قیودات وضع شول. دهمدغه کال دفبرورۍ په۲۱ نیټه چی پوهیدونکود پولیسوله امر نه سروغړاوه، دپولیسوله خوا په ډزوکی څلورپوهیدونکي ووژل شول. دغه ورځ په بنګلادیش (په پخواني ختیزبنګال=پخواني ختیزپاکستان) کی «د ژبې ورځ» په څیرنمانځل کیږی.[461]
ختیزبنګال چی په ۱۹۷۱ کی خپلواک بنګلادیش(دبنګالینوهیواد) شو، پخوانی لویدیزپاکستان په اوسني پاکستان واوښت. دپاکستان په پایتخت اسلام اباد کی د قاید اعظم پوهنتون د ژبپوهنې پوهاند طارق رحمن د ملي اورسمي ژبې په اړه داسی نظرلری: دپاکستان په بین المللی الوتنو کی اعلان سربیره په اردو ژبه، په انګریزی ژبه هم کیږی. په سړکونوکی دتجارتڅایونولوحی په انګریزی اواردوژبولیکل کیږی. دی وایی چی اردودپاکستان ملی ژبه ده، اوانګریزی یې رسمی.
دپاکستان دلیکلی اساسی قانون(۱۰ اپریل ۱۹۷۳) په۲۵۱ ماده کی هم په څرګندوالفاظوراغلی دی چی اردویې«ملی ژبه» ده اوانګریزی یې «د رسمی هدفونو» لپاره کارول کیږی(یانی: انګریزی رسمی ژبه ده).[462]
دپاکستان اووه نوی سلنی(۹۷٪) وګړي مسلمانان دي چی په ۷۲ ژبوغږیږی. اردو په ښارونوکی دغتې راشې درشې ژبه ده، اوانګریزی په پاکستان کی دسروالي پټې(ایلیټ) درسمي اوغیر رسمي راشې درشې ژبه ده. په رسمی راشه درشه(کمونیکشن) کی شخصی خبری اتری، تفریحی موضوعګانی، لوستل اوسفرکول شمیرل کیږی. انګریزی ژبه دپخواپه کچه(دانګریزانود پیرپه کچه)، نن ډیرزیات چلن لری:[463]

---

[459] - Punjabi (48.89%), Pashtuns(8.12%), Mahjir(30.29%), Sindhi(2.50%), Baluchi(0.25%), Bangali(9.35%).

[460] - The Pakhtun movement sought the official use Pashto in the provincial Assembly as well as in the schools.(p.57)

[461] - "This event has been memoralized in Bangaladesh as language day (or Ekushe)" (ibid., p.59).

[462] -Article 251
"1. The national language of Pakistan is Urdu, and arrangements sha"be made for its being used for official and other purposes…"
"2. Subject to clausel, the English language may be used for official purposes until arrangements are made for its replacement by Urdu."

[463] - " It is perhaps more today entrenched than it was during the British period." Tariq Rahman, " The Role of English in Pakistan with special reference to tolerance and Mititary", in Amy B.M Tsui and James W.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاند طارق رحمن په پښتو نخوا کې «پښتو ژبه او هویت سازي» په مشخص ډول د خیړنې لاندې نیولې دی:[464]
مخکې له دې چې د دې لیکنې د مهمو ټکو سره لوستونکي اشنا کړم، د پاکستان د اساسي قانون(۱۰ اپریل ۱۹۷۳) د ۲۵۱ مادې دریم بند ته د هغوی پام را اګرځوم: «بې له دې چې د ملي ژبې موقف ته زیان ورسیږي، ایالتي اسمبلي (جرګه) اجازه لري چې سربېره په ملي ژبه د قانون له لارې د یوې ایالتي ژبې د تدریس، غښتلتیا او کارولو لپاره اقدامونه وټاکي»:[465]
د اسې بریښي چې د ۱۹۷۳ اساسي قانون به له هغې ژبنۍ ویرې نه الهام اخیستلی وي چې په ۱۹۷۱ کې یې په ختیز بنګال کې د بنګلا دیش جوړولو ته لار پرانیستله
ماد پاکستان د ۱۹۷۳ کال د اساسي قانون د ۲۵۱ مادې دریم بند د پوهاند طارق رحمن د پورتنې لیکنې تلې ته واچاوه:
سره له قانوني اجازې او وعدې، پښتو په پاکستان کې د قدرت په قلمرو (اداره، عسکري، قضایي، تجارت، تحصیلات، تعلیمات، او تحقیقات = ریسرچ) کې د دې وس و نه مینده چې پاپې واخلي. د مغلوله برکته اردو چې ډېر کوچنی اقلیت(او وه عشاریه ۳٪) ژبه وه هم ملي شوه او هم اسلامي.
د پښتو ژبې د خوځښت لاربنود د خدایي خدمتګار سازمان وچې غړو یې ځانونه د لیکنو، شعرونو، غونډو، ډرامونو، ښوونځیو او خپرونو له لارې د خپل قوم او ژبې خدمت ته چمتو کړي وو. په ۱۹۲۸ م کې یې د «پښتون» په نوم مجله راوویستله. دغه مجله د «انجمن اصلاح الافاغنه»(۱۹۲۱ م) د ترجمان په څیر پیل شوه. د باچاخان (فخر افغان) د مشرځوی عبد الغني غني لومړی شعر به په پرله پسې ډول د پښتون مجلې په تندي خپریده:
چې خازې شنې مې په قبروي ولاړې که غلام مړشوم راځئ توکئ پرې لاړې
چې په خپلو وینو نه یم لمبید لی موږې ماپسې په کوم مخ به بیا ژاړې
د ۱۹۴۲ په اپریل کې عبد الغني غني د «زلمی پښتون» په نوم یو تنظیم جوړ کړ. د باچاخان خورزی پوهاند جهان زیب نیازلیکي چې د دغه تنظیم د جوړولو «هدف د شیرشاه سوري او احمدشاه ابدالي په تګ لاره د عمل تابیا کول وه.» په بنو کې د لویې جرګې پریکړه (۲۱ جون ۱۹۴۷) په پښتو ولیکل شوه. په دغه پریکړه کې کوټلي سیاسي مطالب خوندي شوي وو. د دغه حقوقي او تاریخي سند د اصل د کوپي (فکسیمیلې) لپاره ولولئ دا لمن لیک:[466]

Tollefson(ed.), Languages policy, culture, and Identity in Asian context. New Jersey: Earlbaum Assoc., Inc., Publisher, 2007, 219 - 220

464 - Tariq Rahman, " Pashtu language and identity – formation in Pakistan," Contemporary south Asia, Vol.4, No.2 (July 1995, pp. 151 – 20)

465 - " without prejudice to the status of the national language, a provincial assembly may be law prescribe measures for the teaching, promotion and use of a provincial language in addition to the national language." (Article 251,3)

466 - Rahmat Rabi Djan – Zirakyar, Stammesgesellschaft, Nationalstaaat und Irredentismus am Beispiel der Pashtunistanfrage. Frankfurt am Main: Haag+Herchen Verlag, 1978, p.332.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیرته به را وګرځم د پوهاند طارق رحمن څېړنې ته: دی لیکي چې په «پاکستان کې پښتو دولتي (رسمي) ژبه نه ده. او په شمال غربي سرحدي صوبه کې هم ډیر کوچنی رول لوبوي.» که څه هم پاکستان په ګڼ ژبتوب (مالتي لینګوالیزم) سترګې نه پټوي په د ۱۹۷۱ م په وګړشمیرنه کې د ژبې په اکله پوښتنه «نه وه خوندي شوې».[467]

پاکستان کې د حاکمې طبقې («سالاریت») جګ پاړکي انګریزي استعمالوي، او د دې لپاره چې لږه پر مختللې صوبايي (ایالتي) حاکمه طبقه («پرووینشل «سالاریت») په خپله ولکه کې وساتي، د حکومت له لارې اردو ژبه نیغه نیغه کوي. هغه ازاد ښوونځي (ازاد سکولز) چې باچاخان جوړکړي وو، په پښتو چلیدل. د باچاخان مشرځوی او د پښتو ژبې وتلی فیلسوف شاعر عبد الغني غني وايي[468] چې هلته د پیل کوونکو شاګردانو لپاره د تدریس ژبه پښتو وه. پخپله باچاخان هم د ملت کیدنې لپاره د ژبې په اهمیت پوهیده.

عبد الغفور خان په (سیدو) کې په ۱۸۵۴ کې لومړی ضد امپریالستي اخبار د اسلام په نوم راوویست چې په پټه به چاپیده او ویشل کیده. په دې اخبار کې به د امپریالیزم په ضد، خود پښتو او اسلام لپاره تبلیغات کیدل. طارق رحمن په دې چینه حواله ورکوي: سلطان صابر، پشتو صحافت (په اردو ژبه کې)...[469]

یوه ثوارلس ورځنۍ مهالیزه هم د «انګار» به نوم خپریدله چې زیاته برخه به یې پښتو او لږه برخه به یې په اردو ژبه کې وه. چلونکې یې خدایي خدمتګار امیر نواز خان جالیه و (د سلطان صابر ذکرشوی اثر چې په پورتني ۴۷۰ لمن لیک کې ښودل شوی دی، مخ ۱۸۹). طارق رحمن لیکي چې په ټولو کې اغیزمن ارګان د «پښتون» خپرونه وه چې د پښتو ژبې لپاره د ژب پلان په موضوع یې ټینګار کاوه. د لته به په پښتو ژبه د پښتون قوم د هویت د غښتلي کیدلو لپاره ټینګار کیده، او د غه شان پښتنو او اداروته به یې سپارښتنه کوله چې پښتو دې په رسمي او غیري رسمي ساحو کې وکاروي. باچاخان د پښتون مجلې په دوه ګڼو کې (اګست او سپتمبر ۱۹۲۹ م) د انګریزانو په تعلیمي نظام نیوکه کړې وه چې خلک «اجنبي» کوي او خپل حاکمیت «دایمي» کوي. د غه شان د باچاخان غوښتنه دا وه چې پښتو ژبه دې په لومړیو زده کړو کې د «تدریس» وسیله وي[470]

دغه شان یو بل چا هم وړاندیز کړی و چې هر څوک دې خپل ورځنیکارونه پخپله په پښتو کوي. له حکومت نه هم هیله شوې وه چې یوه «پښتو اکیډیمي» دې جوړه کړي او هر کال دې ورته ځلوېښت زره روپۍ لګښت حواله کړي. دغه شان غیري پښتون خلک هم د پښتو زده کړې ته رابلل شوي وو، «خاصتاً که هغوی غواړي چې شمال غربي سرحدي

---

467 - " ….. the census of 1971

468 - دغني خان سره دطارق رحمن مرکه په اتمانزوکی(۲ / نومبر/ ۱۹۹۳)

469 - Sultan Sabir, " Pashto sahafat" (Urdu: Pashton Journalism) in Nawaz M. Tair, Suba sarhad par paehli Lisani aur Saqafati Conferece ke Muqalat ka Majmua(Urdu: A collection of papers on the first linquistic and cultural conferece of the frontier province) (Peshewar: Pashto Academy, 1986), p.186.

470 - According to Tariq Rahman, pashtun magazine " gaineal widest popularity …. Badshah Khan criticized the Britsh school system for "alienating" the people and :perpetuating" their rule. Prof. Rahman" (Pashtu Government schools and the pakhtuns). Also, see para 417 of the police abstract of Intelligence: Acc 479(NDC)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صوبه کی کاروکړي.» پوهاند رحمن په دی چینه حواله ورکوی[471]
ډاکټرخان صاحب(دباچاخان مشرورور) هم غوښتل چی پښتون ماشومان دی په پښتو زده کړه وکړي(د رای بهادر ایشارداس او رای بهادرمهرچند خاننا ویناګانې، دصوبې دقانون سازی اسمبلی بحثونه[472]
په ۱۹۳۸م کی دډاکټرخانصاحب حکومت په دی بریالی شوچی دپښتنی سیموپه ښوونځیوکی لمړنۍ زده کړې(پرایمري ایجوکیشن) په پښتو شی.[473]
خوعملاً دغسی ونشول. یانی پښتودتدریس ژبه نشوه، بلکې پښتوبه دیو مضمون په حیث ښودل کیدله.
پوهاند رحمن په لاندی چینه حواله ورکړی ده[474]
زماپه اند، انګریزانوغوښتل چی پښتو ژبه دې دپښتودپیژاند(هویت) په غښتلی کولو کی رول ولوبوي.
ښکیلاکګرحکومت په ۱۹۰۱ کی په پښتونخوا بې خونده نوم (شمال غربی سرحدی صوبه) وروتاپه چی داصلي هیواد افغانستان سره یې دخپلوۍ اوورورولۍ مزي غوڅ کړي اودبې هویتۍ په سیند یې لاهوکړي. ولې به ښکیلاک ګره برتانیه دومره لیونی شی چی دپښتو ژبې دپرمختګ په واسطه دې دپښتنوهویت تأمین کړي.
پښتوخولاڅه کوئ چی انګریزانوفارسي ژبه هم په قضایی محکموکی نشوه زغملی –ښایی په دې دلیل چی دافغانستان دربارخیلو پښتنوخپل دربارپه فارسی چلاوه؟ ښکیلاک ګروانګریزانو پښتوژبه یواځې په غیر مهمو، دطارق رحمن په وینا په «څنګونوساحوکی» زغملی شوه چی«تمثیلی ارزښت» یې لاره. «نه به دقانون سازې اسمبلۍ قوانین په پښتوکی چاپیدل» اونه به یې دهغې هغو غړوته «دپښتو اجازه ورکوله چی په انګریزی پوهیدل»
دسوات میاګل عبدالودودچی دیوسفزومشرو، په ۱۹۲۲ کی دانګریزانولخوا دوالي په حیث په رسمیت وپیژندل شو. هغه دپښتولپاره دپام وړژب سیاست غوره کړ:
۱ –پښتویې په سوات کی رسمی حکومتی ژبه اعلان کړه. خاصی فورمی او لیسټونه یې په پښتوچاپ کړل چی په دفترونواومحکموکی به استعمالیدل.
۲ –ولس اوماموربن باید ساده لیکلی ژبه په خپله ورځنۍ وظیفه کی وکاروي، اوپه لنډ ډول دې خپل اصلي تګي معرفي کړي.
۳ –دسوات دوالی عبدالودودپه هڅه یوخوکتابونه دبیلابیلو ژبونه په پښتوو ژباړل شول. خو د نورصوبه سرحدپه شان، په سوات کی هم دتدریس ژبه اردواوانګریزي پاتی شوې.
په ۱۹۴۷ کی دمسلم لیګ ګوند مشرانوغوښتل چی په پښتونخواکی دی ریفرنډم په پاکستان اوهندوستان وشي.

---

[471] - M. Mosharaf Babar, " Zamung Jaba o Mung" (Pashto: We and our language), Pakhtun)1 Nov. 1945) pp. 17 - 18
[472] - Legislative Assembly Debates: F28 september 1937, p.622, quoted in Rahman
[473] D.G. Tendulkar, Abdul Ghafar Khan: Faith is battle(Gandhi press foundation), p. 229, quoted in Rahman.
[474] - Report on public Insrution: N.W.F.P. 1940 – 41(Peshawar: Manger of Government printing, 1941), p.61

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې په ضد، باچا خان غوښتل چې دغه ریفرنډم دې په پښتونستان او پاکستان وشي. دلته طارق رحمن د باچاخان په کتاب(«مای لایف انډ سټرګل»، نویزډیلی، ۱۹۲۹، مخ ۱۷۸) حواله ورکړې ده.

نصرالله خان نصرد «ادبي ټولي» منشی وچی په زییز ۱۹۴۳ کی جوړشوی و. دی په دې کې لګیا وچی پښتو دې دژوند په ټولو ساحوکی عملي شي. نصرالله خان نصر «دپښتو شهید» نوم ګټلی دی(مارټراف پښتو)له جنوبی وزیرستان نه د سیاسی ایجنټ له خوادصوبه سرحد دحکومت مشر سکرټری ته لیک، ۱۹جنوری ۱۹۵۰، ډی او نمبر۱۲/ایس۸ / ۴۹ ، نیشنل ډاکیومنټیشن سنټر –دپوهاند رحمن په حواله

په ۱۹۵۰ کی دصوبه سرحد قانون سازې اسمبلۍ چی دعبدالقیوم خان مسلم لیګ ډله پکی برلاسی وه، په محکموکی دانګریزی ژبی په ځای داردو ژبی داستعمال وړاندیزوکړ. خواردوژبه په لومړیو(ټیټو) محکموکی کارید له، اولوړې محکمې د پخوا په شان په انګریزی ژبه چلید لې. دپوهنی وزیرمیاجعفرشاه کاکاخیل په اسمبلۍ کی داسی دریځ ونیو: دپښتني سیمو په ټولولومړنیو او منځنیو ښوونځیوکی او په پوهنتون کی دې دپښتو مضمون درس ورکول کیږي.

خو واقعیت دا وچی پښتو ژبه د معتبرو ښوونځیو انګړته نشوه ورننوتلی:[475]

دغه شان په حکومتی ښوونځیو کی چی پښتو پکی په لومړی او دوهم ټولګی کی د تدریس ژبه وه او ترپنځم ټولګی پوری حتمی مضمون و، پښتو پکی «سمه نه ښودل کیدله» (ډیډ ناټ ټیچ پښتو وېل). کله به د ښوونکو کمښت و او کله به زده کوونکي دېته نه تشویقیدل چی په خپله خوښه دپښتو مضمون په لوړو ټولګیو کی(شپږم ترلسم) تعقیب کړي.

لیکوال پوهاند طارق رحمن کاږی چی پښتو د تدریس دوسیلې(میډیم اف اینسټرکشن) په څیر حتی په لومړیو ښوونځیو کی(۱–۴ټولګیو) هم د۱۹۸۴کال پوری نه وه استعمال شوی. دا هغه وخت چی دشوروي فوځونو په ضد دافغانانو دجهاد چیغه توده وه او په میلیونونو افغانان پښتونخوا ته کډوال شوي وو. که دپښتو وضعې ته په پاکستان کی کلک پام وکړو، دې پایلې ته به ورسیږو چی دپښتو مشکل د ژبې په سیاسي اقتصاد کی پروت دی: دا واقعیت چی کار په انګریزي او اردو ژبو کی میندل کیږي، کورنۍ ولې دخپلو ماشومانو او ځوانانو وخت په پښتو ضایع کړي. په بله وینا، په پښتو کی زده کړه او دپښتو زده کړه د قدرت او اقتصاد قلمروته نشي ورننوتلی او مولده او ګټوره وظیفه نه لري. په پاکستان کی دپښتو ژبی دپرمختګ هڅو سینګاری(کاسمیټک) جنبه لرله، نه واقعی وظیفوی. دپوهاند طارق رحمن په وینا:[476]

ډاکټر طارق رحمن په خپله څیړنه(پښتو لنګویج اینډ ایډینټیټی –فورمیشن اِن پاکستان) کی دی پایلی ته رسیږی:

---

[475] - Actually, "Pashto could not be introduced in the elite schools at all.....Thus, the English medium schools of the NWFP never included Pashto in their curricula."

[476] - "Pashto – speakers still cannot aspire to positions of power in Pakistan without learning Urdu and English."

(c) ketabton.com: The Digital Library

داچې دپښتو «خوځښت دامپریالیزم په ضدو ، برتانویانویې دبریالیتوب مخه ونیوله.»[477]
پاکستان هم چې دلویدیزدګټولپاره دجبهې دلیکې هیواد (فرنټلاین کنټري) دی، دپښتنو اود دوی دژبې په ضدهغه لارخپله کړې ده چې انګریزان پرې روان وو.

زرخیرې (توزند اُکس) ،کلیفورنیا ، **۲۵**جولای ۲۰۰۸. ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

477 - "As the movement was anti – imperialist, the British did not allow it to succeed."

(c) ketabton.com: The Digital Library

پــــا یــله

له ډېر پخوا راهيسې انسانانو د غوره(کمال مطلوب) ټولنو په اکله بشپړ خوبونه ليدلي دي خو له بدې مرغې تر نن پورې رښتوني شوي نه دي. د نورو ټولنو په شان، افغاني ټولنه هم بې عيبه نه ده. نسبتا کلکه ملي ټولنه په نسبي مساواتو چليږي او مساوات په حساب. په حساب کې د يوې ټولنې وګړي، شتمني او عايدات، د سياسي قدرت مقامونه،ټولنيز اتبار، او د کلتوري هويت اسانتياوې او امتيازونه راځي.

نن د نړۍ د وګړو ستر اکثريت خپله راشه درشه په هغو هيوادونو کې چلوي چې څو قومونه پکې ژوند کوي او ګڼ ژبتيا پکې برلاسې ده. په بله وينا، د نړۍ خورا ډېر هيوادونه ګڼ ژبي دي، او په مقابل کې يې يو څو ګوتې په شمار يو ژبي دي

افغانستان هم د نړۍ په هغو ګڼ شمير هيوادونو کې راځي چې په قومي لحاظ نامتجانس دي(د افغانستان خلک په څه د پاسه دېرش ژبو /لهجو غږيږي). افغانان هم بايد د نړۍ د ګڼ شمير نامتجانسو ټولنو په شان لار وباسي او د خپلو لرې او نږدې ګاونډيو نه زده کړه وکړي.

ژبه له دېنه ډيره ده چې يوازې او يوازې د افهام او تفهيم(پوهاوي راپوهاوي) په وظيفه کې رالنډه شي. ژبه يوه «معجزه» ده چې په وينا کې نه ځايږي، توپير نه لري چې له کومې څنډې نه ورته وګورو.

که ژبه نه وای، د ينونه به ناشونی وای او انسانان به يو بل ته پرديان وای. بې له ژبې به استعدادونه پټ وای او فکرونه به شړ وای. کمپيوټر نيټ (کمپيوټري جال) نن سبا يوه اريانوونکې پرمختياده او د پخوانۍ بې جسمه واقعيت(ژبې) سيوری دی

ژبه هغه بې وسلې او بې لښکره امپراتوري ده چې په ټوله نړۍ يې د خپل حاکميت وزرې خپرې کړې دي. ژبه هغه بې جسمه نړيواله امپراتوري ده چې د خپلو اتباعو د معنوي کلتور ډيره بې توده ساتلې ده او احساس يې ټکوروي.

ژبه يوازې د پوهاوي راپوهاوي(افهام او تفهيم) لوښی نه دی، بلکې د هويت چينه هم ده، او له همدې امله ده چې هيوادونه ملي او/يا رسمي ژبې لري. د بريښنايېزې ټکنالوجی په مټ د ژبې د پوهاوي راپوهاوي وظيفه اسانه شوې ده، خو د هويت سازۍ وظيفه يې لا تر اوسه د هيوادونو او ملتونو په اوږو بار ده. ګډه خاوره، ګډه ژبه، ګډ دين او ګډ تاريخ د قبيلوي ملاتړ او ملي–سياسي تړون په رامنځته کولو کې اغيزمن رول لوبولی شي. هر څومره چې د ملت کيدا عناصر ګڼ او غښتلي وي، هغومره د ملي- سياسي تړون بنسټ کلک وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برتانوي پاکستان د خپلې هويت سازۍ لپاره د مغلو د دربار ژبه (ارد و) مناسبه وګڼله چې د يوه غير قابل ملاحظه اقليت(اووه عشاريه د رې سلنو) ژبه وه، خو په مقابل کې يې پښتو ژبې ته د دې مجال ورنکړ چې د قدرت په قلمرو کې پاپښې واخلي. له دې امله په پښتونخوا (افغانيه) کې پښتانه مجبور شوي دي چې « په اردو يې وګټي او په پښتو يې وخوري». په غني ګمان سره ارواښاد ګل پاچا الفت به هم په لاندې شعر کې د پښتو ژبې کرغيړنې وضعې ته ګوته نيولې وي چې په اوسني افغانستان کې هم د قدرت او اقتصاد قلمرو ته نشي ور ننوتلی:

سر او کار د خلکو دی د ژبې له سرکار سره

کله به غريبه پښتو ژبه د سرکار شي

دېته د ژبې سياسي اقتصاد (پوليتيکل ايکانُمي آف لنګويج) ويل کيږي.

دا ناشونې ده چې په نړۍ کې د نږدې شپږ زره ژبو/لهجو له منځې دې بيل بيل هېوادونه جوړ شي. ماشومان او تنکي ځوانان په اسانۍ سره کولی شي چې ژبې په طبيعي ډول (د ژبو په چاپېريال کې) زده کړي. او سني افغان نسل او راتلونکو افغان نسلونو ته بايد په ورکتون، ښوونځي او پوهنځي کې د دې زمينه برابره شي چې دوه غټې ملي/رسمي ژبې او لږ تر لږه يوه مهمه بهرنۍ ژبه زده کړي. دا کار دوه غټې ګټې لري: يوه ګټه يې ملي ده، په دې مانا چې د دوه غټو ملي/ رسمي ژبو زده کول ملي نږدې والي ته لار پرانيځي. دوهمه ګټه يې شخصي ده، په دې مانا چې په دوه ملي/رسمي ژبو او لږتر لږه په يوې مهمې بهرنۍ ژبې مسلط افغانان په اسانۍ سره د ټول افغانستان په بيلا بېلو سيمو کې کار ميندلی شي او هم مهال خپل مسلکي کفايت عملا په خپل ملي کفايت غښتلی کولی شي. دې ته زمنه ويلی شو.

زما په اند، افغان ملت نن سبا د دې اقتصا دي وس نه لري چې زده کوونکو ته دې په کوچنيو محلي مورنيو ژبو کې د رس ورکړي، په داسې حال کې چې د دوه غټو ملي/رسمي ژبو په منځ کې د اړخ ول لپاره کوم تدبير نه ليدل کېږي.

په اوږده ډګر کې به روغه دا وي چې په ټول افغانستان کې دې د رې(۳) ژبو نصاب پلې شي: دوه غټې ملي/رسمي ژبې او يوه بهرنۍ ژبه (لکه انګريزي او/يا عربي).

د دې لپاره چې ژبه دې د بېلتون په ځاي د غبرګون لوښی (وسيله) شي، بويه دا چې د ژبې سياسي اقتصاد دې د عدالت په ستنو ودرېږي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې دې په لو مړي پړاو کې جګ پوړي دولتي او علمي مقامونه هغو افغانانو ته ور وسپا رل شي چې په دواړو رسمي ژبو کې لیکل، لوستل او ویل کولی شي او بې له ژباړن نه خپلې رسمي وظیفې اجرا کولی شي. دلته دواړه ملي کفایت او مسلکي کفایت د یو بل سره اوږه په اوږه روانیږي، او په دې ډول د ژبې سیاسي اقتصاد د عدالت په ستنو ودریږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ملـــــــونـــــه

(الف) د هغو هيوادونو د نومونو لړۍ چې په اساسي قوانينو کې يې د ژبې په اکله مقررات خوندي شوي وي

Alphabetical List of Countries with constitutional provisions related to language:

Afghanistan Barbados Burundi

Albania Belarus Cambodia

Algeria Belgium Cameron

Andorra Belize Canada

Antigua and Barbuda Benin Cape Verde

Argentina Bolivia Central African Republic

Armenia Bosnia & Herzegovina China

Austria Botswana Comoros

Azerbaijan Brazil Congo (Democratic Republic of)

Bahamas Brunei Darrusalam Costa Rica

Bahrain Bulgaria Croatia

Bangladesh Burkina Faso Cuba

Cyprus Iraq Mauritania

Djibouti Ierland Mauritius

Mexico Italy Dominica

Micronesia (Federated States of) Ivoray Coast East Timor

Moldova Jamaica Ecuador

Monaco Jordan Egypt

Mongolia Kazakstan El Salvador

Morocco Kenya Equatorial Guinea

Mozambique Kiribati Eritrea

(c) ketabton.com: The Digital Library

Namibia **Estonia** **Korea(People's Democ Republic)**

Nauru **Kuwait** **Ethiopia**

Nepal **Kyrgeyzstan** **Fiji**

New Zealand **Laos** **Finland**

Nicaragua **Latvia** **France**

Niger **Lebanon** **Gabon**

Nigeria **Liberia** **Georgia**

Norway **Libya,Arab Jamahiriya** **Germany**

Oman **Liechtenstein** **Greece**

Pakistan **Lithuania** **Grenada**

Palau **Luxembourg** **Guatemala**

Macedonia(Former Yugoslav Rep of) **Panama** **Guinia**

Papua New Guinea **Madagascar** **Guyana**

Paraguay **Malawi** **Haiti**

Peru **Malaysia** **Honduras**

Philippines **Maldives** **Hungary**

Poland **Mali** **India**

Portugal **Malta** **Inndonesia**

Qatar **Marshall Islands** **Iran**

Romania

Tuvalu **Russian Federation**

Uganda **Rwanda**

Ukraine **Saint Lucia**

United Arab Emiraets **Saint Kitts and Nevis**

Uzbekistan **Saint Vincnet and the Grenadines**

(c) ketabton.com: The Digital Library

Samoa	Vanuatu
Saudi Arabia	Venezuela
Senegal	Viet Nam
Seychelles	Yemen
Singapoe	Yugoslavia
Slovakia	Zambia
Slovenia	Zimbabwe
Solomon Islands	
Somalia	
South Africa	
Spain	
Sri Lanka	
Sudan	
Suriname	
Sweden	
Switzerland	
Syrian Arab Republic	
Tajikistan	
Thailand	
Togo	
Tunesia	
Turkey	

(ب) د هغو هیوادونو د نومونو لړی، چې اساسي قوانین یا د ژبې په اکله مقررات پکې نه لري

Alphabetical List of Countries without Constitutions or constitutional provisions related to linguistic rights:

Sierra Leone

(c) ketabton.com: The Digital Library

Swaziland

Angola Tonga

Australia

Bhutan

Chile

Czech Republic

Denmark

Dominican Republic

Guinea Bissau

Iceland

Israel

Japan

Korea (Republic of)

Myanmar

Netherlads

San Marino

Trinidad and Tobago

United Kingdom

United States of America

Uruguay

Source: www.unesco.org/most/ln2nat.htm

Most Clearing House Linguistic Rights National Constitutions

- - - - - - - - - - - - - - - - د کتاب پای - - - - - - - - - - - - - - -

LARAWBAR

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library